

Domoznanstvo, knjižnice in javnost

8. festival domoznanstva — Murska Sobota, 25. oktober 2024

8. festival domoznanstva

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

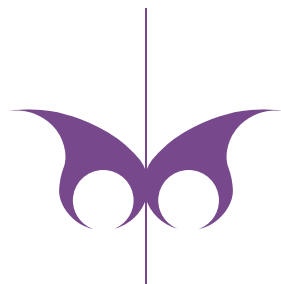
Mestna občina
MURSKA SOBOTA

Osrednje območne knjižnice

POKRAJINSKA IN ŠTUDIJSKA
KNJIŽNICA
MURSKA SOBOTA

Domoznanstvo, knjižnice in javnost
zbornik prispevkov

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije

2024

Domoznanstvo, knjižnice in javnost: zbornik prispevkov
8. festival domoznanstva - Domfest, Murska Sobota, Pokrajinska in študijska knjižnica, 25. oktober 2024

Izdala in založila: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, zanjo Damjana Vovk

Uredniški odbor: Mira Petrovič (Knjižnica Ivana Potrča Ptuj), dr. Albert Halász (Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota), mag. Nina Hriberšek Vuk (Mariborska knjižnica), Tomaž Miško (Mestna knjižnica Ljubljana), Srečko Maček (Osrednja knjižnica Celje)

Jezikovni pregled: Julijana Vöröš (Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota)

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji.

Za prevod izvlečkov v angleščino so poskrbeli avtorji sami.

Slika na naslovnici: Mirko Bratuša, Rastoča knjiga Murska Sobota (detajl)

Oblikovanje: Matej Končan (Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota) in Tiskarna aiP Praprotnik d.o.o.

Tisk: Tiskarna aiP Praprotnik d. o. o.

Naklada: 150 izvodov

Zbirka: Domfest; 8

Publikacija je brezplačna.

Ljubljana, 2024

Izdajo zbornika je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

KAZALO

Uvodne besede	5
Dr. Andreja Videc: Izvajanje domoznanske dejavnosti v luči izvajanja posebnih nalog OOK	7
Mira Petrovič: Učinki koordinacije domoznanske dejavnosti v obdobju 2003–2023: rezultati vprašalnika	15
Mag. Zoran Krstulović: Digitalizacija knjižničnih zbirk: značilnosti dosedanjih prizadevanj in smeri razvoja	29
Dr. Vlasta Stavbar: Domoznanska dejavnost UKM v luči koordinacije domoznanstva kot posebne naloge osrednjih območnih knjižnic	39
Dr. sc. Dijana Muškardin: Medijski aspekti provedbe projekta „Implementacije zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana“	47
Milena Antonić in Nataša Gorenc: Dnevi evropske kulturne dediščine in Teden kulturne dediščine: včeraj, danes, jutri	53
Stane Kocutar: Stoletje radia na Slovenskem – stoletje domoznanstva na radiu: radio kot najmočnejša sistemska spodbuda dostopnosti slovenske besede po Primožu Trubarju	61
Dr. Jerneja Ferlež: Dan Maribora kot koncept širjenja pogleda na mesto	69
Erika Marolt in Vesna Trobec: Domoznanski projekti MKL - Slovanske knjižnice in njihova prepoznavnost	75
Ana Černuta Deželak: Domoznanska skupina Kufe klub.....	85
Marjeta Gros: Promocija domoznanske dejavnosti med gorenjskimi srednješolci: Literarni natečaj Franceta Pibernika	95
O avtorjih	102
Goropevškovo priznanje za obdobje 2023-2024	108
Goropevškova listina za obdobje 2023-2024	109
Rastoča knjiga Murska Sobota	111

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Univerzitetna knjižnica Maribor

908:352(497.4)(082)
027:908(497.4)(082)

FESTIVAL domoznanstva (8 ; 2024 ; Murska Sobota)
Domoznanstvo, knjižnice in javnost : zbornik prispevkov : [8. festival
domoznanstva - Domfest, Murska Sobota, Pokrajinska in študijska knjižnica,
25. oktober 2024] / [uredniški odbor Mira Petrovič ... et al.] . - Ljubljana : Zveza
bibliotekarskih društev Slovenije, 2024. - (Domfest ; 8)

ISBN 978-961-6683-53-1
COBISS.SI-ID 212180739

Spoštovane bralke in bralci,

pred vami je zbornik, ki predstavlja bogato paleto domoznanskih dejavnosti in projektov slovenskih knjižnic ter sorodnih institucij. Domoznanstvo, kot veda, ki se ukvarja s proučevanjem in ohranjanjem lokalne zgodovine, kulture in dediščine, igra ključno vlogo pri oblikovanju naše kolektivne identitete in razumevanju našega prostora v širšem kontekstu. V času globalizacije in hitrega tehnološkega napredka postaja vloga domoznanstva še pomembnejša, saj nam omogoča, da ohranimo in cenimo edinstvene značilnosti naših lokalnih skupnosti.

Zbornik se odpira s prispevki, ki se osredotočajo na sistemske vidike izvajanja domoznanske dejavnosti v okviru osrednjih območnih knjižnic. Dr. Andreja Videc, dr. Vlasta Stavbar in Mira Petrovič nam ponujajo vpogled v izzive in dosežke koordinacije domoznanske dejavnosti v zadnjih dveh desetletjih. Njihove analize in ugotovitve so dragocen vir informacij za nadaljnji razvoj ter izboljšave na tem področju. Mag. Zoran Krstulović pa nas seznaja s trenutnim stanjem in prihodnjimi smernicami digitalizacije knjižničnih zbirk, kar predstavlja ključni element za ohranjanje in širjenje dostopnosti domoznanskega gradiva.

V nadaljevanju zbornika se srečamo z raznolikimi projekti in pristopi k domoznanski dejavnosti. Od inovativnih pedagoških pristopov, ki jih predstavlja Dijana Muškardin iz Hrvaške, do promocije kulturne dediščine, o kateri pišeta Milena Antonić in Nataša Gorenc. Stane Kocutar nas popelje skozi stoletje domoznanstva na radiu, medtem ko dr. Jerneja Ferlež predstavlja zanimiv koncept Dnevov Maribora. Prispevki Erike Marolt in Vesne Trobec ter Ane Černuta Deželak in Marjete Gros nam predstavijo inovativne pristope k promociji domoznanstva med različnimi ciljnimi skupinami.

Verjamemo, da bo ta zbornik dragocen vir informacij in navdiha za vse, ki se ukvarjajo z domoznanstvom ali se zanj zanimajo. Obenem upamo, da bo spodbudil nadaljnje raziskave, projekte in sodelovanje na tem področju. Domoznanstvo ni le ohranjanje preteklosti, temveč tudi gradnja mostov med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo naših skupnosti. Naj bo ta zbornik korak na poti k še bolj živahnemu in povezanemu domoznanskemu področju v Sloveniji in širše.

Damjana Vovk, predsednica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije

Izvajanje domoznanske dejavnosti v luči izvajanja posebnih nalog OOK

Dr. Andreja Videc

bibliotekarska svetnica

Osrednja knjižnica Celje

andreja.videc@knjiznica-celje.si

Izvleček

Prispevek prikazuje kratek pregled izvajanja koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva kot tretje posebne naloge osrednjih območnih knjižnic. Osredotoča se na izvajanje naloge pri aktivnih deležnikih NUK in OOK ter nudi pregled glavnih izvedenih aktivnosti, v okviru raziskave pa preverja stanje posameznih kazalcev uspešnosti izvajanja te posebne naloge.

Ključne besede: splošne knjižnice, domoznanstvo, digitalizacija, podatkovne zbirke

Abstract

The article provides a brief overview of the coordination in collecting, processing and preserving local heritage materials as the third special task of central regional libraries. It focuses on the implementation of this task by the active stakeholders NUK and OOK, and offers a review of the main activities carried out. The study also examines the status of individual performance indicators related to the implementation of this special task.

Keywords: public libraries, local history, digitisation, databasis

1. Uvod

Bibliotekarski terminološki slovar (2009, str. 79) pojmuje domoznanstvo kot »raziskovanje, proučevanje domačega kraja, pokrajine z različnih vidikov«. Prispevek se osredotoča na izvajanje koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva kot ene izmed posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic. Izvajanje domoznanske dejavnosti knjižnicam prvič poveri Zakon o knjižničarstvu (1982), ki v zadnji alineji

15. člena določa, da se »knjižnice na območju ene ali več občin dogovorijo, katera knjižnica bo v okviru svoje dejavnosti zbirala in dokumentirala tudi domoznanska gradiva«. Kljub temu je po desetih letih od uveljavitve zakona dokument *Domoznanska dejavnost v knjižničnem sistemu Slovenije* (1992) ugotavljal, da z izvajanjem domoznanske dejavnosti ni pokrito celotno območje Slovenije in da za posamezno območje zbira gradivo tudi več knjižnic. Dokument je opredelil domoznansko gradivo glede na vsebino, funkcije in sistem domoznanske dejavnosti, financiranje, in definirал posebne zbirke (Kobe, T. et al., 1992).

2. Zakonske osnove

Koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva je uzakonil Zakon o knjižničarstvu (2001) kot eno od štirih posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (dalje OOK) v 27. členu. V letu 2001 je Silva Novljan pripravila izhodišča za oblikovanje OOK v okviru dokumenta z naslovom *Osrednje območne knjižnice*, ki je opredelil namen, vzroke in cilje nove organizacije splošnih knjižnic, vseboval je tudi opis organiziranosti območnih služb, vrsto in naloge območnih služb, področja dela teh služb in njihovo vzdrževanje, podlago za organizacijo ter podlage za delo območnih služb. Predlog je vseboval tudi teritorialno razdelitev OOK, ki je temeljila na domoznanski mreži, določeni glede na upravno razdelitev v letu 1992. V maju leta 2003 je bil ta predlog dopolnjen s predlogi direktorjev in poslan na Ministrstvo za kulturo in vsem OOK-jem, ne pa tudi Narodni in univerzitetni knjižnici (dalje NUK), ki je osnovni predlog pripravila. Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah je bil objavljen 11. septembra 2003, veljati je pričel dan po objavi.

Pravilnik (2003) je na področju koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja določil vsaki OOK naslednje naloge: načrtuje in koordinira pridobivanje

domoznanskega gradiva na svojem območju¹, zlasti gradivo, ki se pridobiva na osnovi obveznega izvoda. Izvaja informiranje zavezancev za obvezni izvod in posreduje nacionalni knjižnici informacije o zavezancih s svojega območja. Prav tako seznanja uporabnike z drugimi domoznanskimi zbirkami (tudi v sorodnih kulturnih zavodih, zlasti muzejih in arhivih) na območju. Dolžna je tudi organizirati bibliografsko obdelavo vseh vrst domoznanskega gradiva s svojega območja v sistemu COBISS, tudi polpubliciranega gradiva, serijskih publikacij in člankov po kriterijih, določenih za potrebe Slovenske bibliografije, vendar se mora bibliografska obdelava teh gradiv izvajati v knjižnicah, ki to gradivo zbirajo. Naloga OOK je, da določi prioritete in roke za bibliografsko obdelavo posameznih vrst domoznanskega gradiva v sistemu COBISS. Izvaja normativno kontrolo in nudi pomoč drugim knjižnicam pri razreševanju identitete lokalnih avtorjev in gesel. Posebno pozornost posveča polpubliciranemu gradivu in elektronskemu gradivu (Videc, 2020, str. 56).

Pravilnik (2003) je NUK naložil strokovno koordinacijo izvajanja domoznanske dejavnosti tako, da evidentira zbirke domoznanskega gradiva v državi in jih statistično predstavlja, izvaja normativno kontrolo avtorjev in gesel, določa kriterije ter izbor publikacij in člankov za potrebe Slovenske bibliografije, določa kriterije za hranjenje gradiva in v sodelovanju z območnimi knjižnicami izobražuje zaposlene za potrebe izvajanja domoznanske dejavnosti (Videc, 2020, str. 56).

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023) je Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003) razveljavil, ohranil le zakonsko podlago v 27. členu Zakona o knjižničarstvu, medtem ko podrobnejše vsebine posameznih posebnih nalog ni določil.

3. Pregled dosedanjih raziskav

Za potrebe raziskave je bila v okviru priprave doktorske disertacije opravljena analiza poročil NUK in posameznih OOK glede izvajanja tretje posebne naloge (koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva) v obdobju 2003-2016. NUK je v proučevanem obdobju pripravila več smernic in priporočila na področju izvajanja domoznanske dejavnosti.²

¹ Območje ni geografsko ime, zato je NUK s Terminološko komisijo za bibliotekarstvo dosegla dogovor, da se knjižnična območja piše z veliko začetnico, pri čemer jih dosledno uporabljamo kot ime: Celjsko, Dolenjsko, Gorenjsko, Goriško, Koroško, Obalno-kraško, Osrednjeslovensko, Pomursko, Spodnjepodravska in Štajersko območje (Bon, 2013).

² Pripravili so: Smernice za digitalizacijo knjižničnega gra-

V okviru delovnih skupin so bili pod vodstvom koordinatorice v NUK v okviru naloge koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva pripravljeni naslednji dokumenti (Karun in Kodrič-Dačić, 2007; Bon, Karun in Vodeb, 2010; Bon, Trplan in Videc, 2015):

- *Smernice za izbor in bibliografsko obdelavo gradiva za domoznansko zbirko* (2005),
- *Priporočila za bibliografsko obdelavo drobnega tiska in rokopisov* (2006),
- *Smernice za pridobivanje domoznanskega gradiva v splošnih knjižnicah* (2007),
- *Vizija in poslanstvo domoznanske dejavnosti* (2008),
- *Materialno varovanje knjižničnega domoznanskega gradiva v Sloveniji: ocena depojev v OOK in Univerzitetni knjižnici Maribor* (2012) ter
- *Strokovna izhodišča in metodologija za popis (bibliografijo) serijskih publikacij od 1991 do 2013 (2014)*.

V letih 2007 (stanje 31. 12. 2006), 2010 (stanje 31. 12. 2009) in 2017 (stanje 31. 12. 2016) so bile izvedene ankete o stanju domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah in UKM. Vprašalnik je bil popravljen leta 2009 in 2016. Po vsakem popisu je bila izdelana analiza stanja, ki je bila poslana vsem splošnim knjižnicam, analiza podatkov stanja konec leta 2009 pa je bila objavljena tudi v Knjižničarskih novicah (Lujić et al., 2011).

V okviru delovne skupine za domoznanstvo, Sekcije za domoznanstvo ZBDS in v sodelovanju s koordinatorico v NUK oziroma od leta 2018 Knjižnico Ivana Potrča Ptuj, je bilo izvedenih sedem festivalov domoznanstva - Domfest. Prvi je potekal 21. 5. 2009 v OOK Koper. Poudarek programa je bil na predstavitvi opravljenega dela skupine, to je smernic za izvajanje domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah, analizi stanja domoznanstva in viziji ter poslanstvu domoznanstva v slovenskih knjižnicah (Bon, Karun in Vodeb, 2010). Drugi je potekal 21. septembra 2012 v OOK Ravne na Koroškem, kjer je bila predstavljena publikacija *Materialno varovanje knjižničnega domoznanskega gradiva v Sloveniji: ocena depojev v osrednjih območnih knjižnicah in Univerzitetni knjižnici Maribor*. Tretji je potekal 26. septembra 2014 v OOK Nova Gorica. Na njem je bila predstavljena *Bibliografija serijskih publikacij po območjih osrednjih območnih knjižnic od 1991 do 2013*. Četrty Domfest je potekal 20. maja 2016 v OOK

diva (2010), Navodila za strokovno obdelavo in hranjenje nacionalno pomembnega domoznanskega knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah (2012), Navodila za ugotavljanje lastnosti kulturnega spomenika (2012) ter Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki (2013).

Ptuj na temo *Učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem*. Peti Domfest je potekal 19. oktobra 2018 na temo *Domoznanstvo v lokalni skupnosti, prostor sinergije in sodelovanja*, v Mestni knjižnici Ljubljana. Šesti Domfest je potekal oktobra 2020 preko spleta, organizirala ga je Mestna knjižnica Kranj na temo *Posebne zbirke: izzivi in priložnosti*. Sedmi Domfest je potekal 17. oktobra 2022 v Osrednji knjižnici Celje na temo *Domoznanstvo za vse generacije*.

Od leta 2018 domoznansko dejavnost koordinira Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, ki je v letu 2022 postala tudi kompetenčni center za domoznanstvo.

V letih 2003 in 2004 so koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva pričele izvajati vse OOK. Večina OOK je izvajala večji del vsebinskega dela naloge, določene v pravilniku. Kot ključna področja delovanja je potrebno izpostaviti projekte digitalizacije s skupnimi portali, krepitev povezovanja med območji in na območjih, povečanje števila splošnih knjižnic, ki bibliografsko obdelujejo domoznansko gradivo itd. (Videc, 2020, str. 110-119).

Ob tem je potrebno omeniti posebnost Štajerskega območja. Mariborska knjižnica izvaja koordinacijo zbiranja in obdelave domoznanskega gradiva kot eno od posebnih nalog OOK od leta 2004. OOK Maribor do leta 2007 ni bila prejemnica obveznega izvoda niti ni imela domoznanske zbirke, saj je domoznansko dejavnost za območje in tudi širše izvajala Univerzitetna knjižnica Maribor (dalje UKM). V obdobju 2004-2007 je OOK Maribor pričela s pogovori s knjižnicami na območju in UKM o izoblikovanju stališč glede izvajanja koordinacije domoznanske dejavnosti na Štajerskem območju, na podlagi katerih so v letu 2013 sklenile dogovor o sodelovanju. Dogovorjeno je bilo vzajemno obveščanje o domoznanski dejavnosti obeh ustanov. Mariborska knjižnica tako zbira gradivo, drobne tiske in podobno gradivo tudi za zbirko UKM, obe pa skrbita za analitično obdelavo serijskih publikacij po dogovorjenem seznamu naslovov (Bon, Trplan, Videc, 2015, str. 82). Na ravni letnih dogovorov, glede izvajanja digitalizacije in višine odobrenih sredstev, prihaja tudi do delitve sredstev, namenjenih digitalizaciji med OOK Maribor in UKM. UKM prav tako vnaša digitalizirano gradivo in zgodbe na portal Kamra (osebna komunikacija A. Rogina, 11.9. 2024).

V okviru priprave disertacije je bila izvedena tudi anketa med direktorji splošnih knjižnic, katere namen je bil ugotoviti, katere posebne naloge so po mnenju direktorjev najpomembnejše. Anketiranje je bilo izvedeno med 29. majem in 19. junijem 2018 med direktorji vseh slovenskih splošnih knjižnic s pomočjo spletnega orodja 1ka. Ankete je izpolnilo 9 od 10 direktorjev OOK in 31 direktorjev od 48 direk-

torjev osrednjih knjižnic (dalje OK). Na tem mestu so uporabljeni le odgovori na vprašanja, ki so vsebinsko vezani na izvajanje koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva in so del doktorske disertacije avtorice.

Analiza ankete je pokazala, da se vsa področja izvajanja tretje naloge zdijo direktorjem OOK vsaj srednje pomembna, v večini primerov pa so pomembnost ocenili z zelo pomembno in pomembno. 6 direktorjev OOK je menilo, da sta najpomembnejši področji načrtovanje in koordinacija pridobivanja domoznanskega gradiva ter organizacija bibliografske obdelave vseh vrst domoznanskega gradiva s svojega območja, v sistemu COBISS v knjižnicah, ki to gradivo hranijo. Medtem ko je bila večina direktorjev OK mnenja, da sta najpomembnejši področji naloge seznanjanje uporabnikov z drugimi domoznanskimi zbirkami na območju ter organizacija bibliografske obdelave vseh vrst domoznanskega gradiva s svojega območja v sistemu COBISS v knjižnicah, ki to gradivo hranijo. Večina knjižnic je pri izvajanju naloge sodelovala vsaj enkrat mesečno. Respondenti so v anketi ocenjevali tudi izvajanje tretje posebne naloge s strani OOK. Lestvica ocen je bila pretvorjena v številčne oznake od 1 – zelo slabo do 5 – zelo dobro. Povprečje ocen pri respondentih iz OOK je znašalo 4,2, pri respondentih iz OK pa 3,7. Direktorji OK so bili mnenja, da bi naloga morala obsegati predvsem še: sistematičen pristop in sodelovanje vseh knjižnic območja pri izgradnji domoznanskih zbirk; pomoč pri izdelavi bibliografij in bibliografski obdelavi predvsem člankov s strani OOK, pogostejša strokovna srečanja in večjo izmenjava izkušenj po območjih (Videc, 2020, str. 169-274).

4. Raziskava

Vrednotenje merjenja uspešnosti izvajanja posebnih nalog OOK se prvič omenja v poročilu *Izvajanje dejavnosti posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – poročilo za obdobje 2007-2009*.

Bon, Karun in Vodeb (2010) so za vrednotenje tretje posebne naloge predlagali tri kazalce: število objavljenih digitalnih dokumentov z metapodatki na dLib za območje, število objavljenih digitalnih dokumentov z metapodatki na Kamri za območje in prirast domoznanskega gradiva (upoštevajo se tudi bibliografsko obdelane enote na sekundarnem nivoju npr. članki).

Analiza prvih dveh kazalcev zahteva pregled vseh letnih poročil vseh OOK vsaj za obdobje 2010-2023, ki pa na večini spletnih strani OOK niso na voljo za celotno obdobje. Spremenjena metodologija zbiranja statističnih podatkov o delu splošnih knjižnic

za BibSiSt je pričela veljati za vprašalnik za leto 2021. Podatki iz BibSiSt omogočajo pregled števila novih zapisov po posameznih podatkovnih zbirkah na področju domoznanstva s strani splošnih knjižnic (Kamra, Digitalna knjižnica Slovenije, Obrazi slovenskih pokrajin), zato je v raziskavi izvedena analiza teh treh kazalcev za obdobje 2021-2023.

Tretji kazalec, Obseg bibliografske obdelave domoznanskega gradiva, je bil v statistično spremljanje uveden v letu 2013 za izvedbo meritev za leto 2012. Tudi ta kazalec je bil dodan v analizo. Center za razvoj knjižnic je v letu 2018 nekoliko spremenil metodologijo merjenja digitalizacije in pričel spremljati kazalec število digitaliziranih strani³ izvirno analognega gradiva, ki je bil tudi vključen v raziskavo, s ciljem preveriti obseg izvedene digitalizacije po območjih.

5. Rezultati analize kazalcev

V raziskavi so analizirani naslednji kazalci po območjih OOK: število digitaliziranih strani izvirno analognega gradiva za obdobje 2019-2023;

5.1 Število digitaliziranih strani izvirno analognega gradiva

Slovenske splošne knjižnice so v obdobju 2017-2023 digitalizirale 1.169.534 strani izvirno analognega gradiva, kot so rokopisi, knjige, serijske publikacije, slikovno gradivo in zemljevidi. Preglednica 1

obseg letnega prirasta števila zapisov na portalih Digitalna knjižnica Slovenije, Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin za obdobje 2021-2023 in realiziran obseg bibliografske obdelave domoznanskega gradiva za obdobje 2012-2023 po območjih. Vsi podatki so pridobljeni iz portala BibSiSt, razlog za različna obdobja analize so omejitve, ki izhajajo iz sprememb v metodologiji zbiranja podatkov. Omeniti je potrebno tudi specifičnost Štajerskega območja pri izvajanju domoznanske dejavnosti, kot je že opisano. Statistični vprašalnik BibSiSt za visokošolske knjižnice ne vključuje zbiranja podatkov za spremljanje obsega bibliografske obdelave domoznanskega gradiva, zato je v analizi zajeto le število zapisov splošnih knjižnic Štajerskega območja, brez UKM). UKM je v proučevanem obdobju poročala o številu digitaliziranih strani izvirno analognega gradiva, ni pa mogoče spremljati podatka, kolikšno število strani je bilo financiranih s sredstvi OOK, prav tako UKM v proučevanem obdobju ni poročala o obsegu števila zapisov na portalu Digitalna knjižnica Slovenije.

kaže, da je v proučevanem obdobju digitaliziralo največ strani izvirno analognega gradiva 208.813 strani Osrednjeslovensko območje, sledita Gorenjsko (179.725 strani) in Celjsko (143.123 strani).

Preglednica 1: Število digitaliziranih strani izvirno analognega gradiva v obdobju 2019-2023. (Vir: BibSiSt, 2024)

Območje	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Skupaj
Celjsko	18.124	20.141	20.291	16.613	14.810	23.977	29.167	143.123
Dolenjsko	128	252	18.719	16.092	11.220	16.233	27.663	90.307
Gorenjsko	56.297	55.739	0	7.645	22.962	20.135	16.947	179.725
Goriško	28	0	15.927	21.537	7.434	32.173	59.026	136.125
Koroško	0	68.534	16.311	9.400	13.258	17.810	12.990	138.303
Obalno-kraško	1.658	3.028	13.359	30.648	21.497	19.353	16.268	105.811
Osrednjeslovensko	1.619	5.729	40.849	63.538	11.077	44.009	41.992	208.813
Pomursko	170	0	5.752	3.489	8.256	16.036	11.022	44.725
Spodnjepodravsko	0	0	0	10.919	7.514	45.941	11.327	75.701
Štajersko – brez UKM ⁴	342	362	7.813	4.786	18.000	7.259	8.339	46.901
Skupaj	78.366	153.785	139.021	184.667	136.028	242.926	234.741	1.169.534

³ Digitalizirana stran je za potrebe vprašalnika vsaka digitalizirana stran dokumenta oziroma vsak posamičen postopek pretvorbe analognega dokumenta ali dela dokumenta v digitalno obliko (BibSiSt, 2024).

⁴ S sredstvi OOK izvajata projekte digitalizacije Mariborska knjižnica in Univerzitetna knjižnica Maribor, vendar se podatek število digitaliziranih strani izvirno analognega gradiva v obdobju 2019-2023 ne zbira glede na vire financiranja.

5.2 Obseg števila zapisov na portalu Digitalna knjižnica Slovenije

V obdobje začetka izvajanja posebnih nalog OOK velja izpostaviti začetke digitalizacije v slovenskih splošnih knjižnicah. Ministrstvo za kulturo je pričelo projekte digitalizacije v okviru programa izvajanja OOK financirati v letu 2008 ob pogoju, da se digitalizirane kopije gradiva objavijo na spletnih straneh knjižnic oziroma na skupnih portalih Digitalna knjižnica Slovenije in Kamra. Analiza prirasta novih zapisov⁵ na portalu Digitalna knjižnica Slovenije na podlagi podatkov BibSiSt kaže, da so v obdobju zadnjih treh let največ zapisov prispevale knjižnice Obalno-kraškega in Osrednjeslovenskega območja. Zanimiv podatek je, da v zadnjih treh letih splošne knjižnice dveh območij (Goriško in Pomursko⁶) niso prispevale vsebin v to podatkovno zbirko. Glede na podatke iz poročila OOK Nova Gorica za leto 2021 gre verjetno za napako pri vnosu podatkov v statistični vprašalnik, saj iz podatkov o digitalizaciji izvirno analognega gradiva in letnih poročil knjižnice v tem obdobju izhaja, da je knjižnica digitalizirala in objavljala gradivo v Digitalni knjižnici. (Letno, 2024, str. 67).

5.3 Obseg števila zapisov na portalu Kamra

Portal Kamra je polno zaživel v letu 2006, od leta 2011 z njim upravlja, ureja in skrbi za njegov razvoj Osrednja knjižnica Celje. V letu 2023 je stran zabeležila 4.045.129 obiskov strani). Na portalu Kamra je bilo konec leta 2023 objavljenih 56.686 digitaliziranih objektov (MME), ki so povezani v 1051 digitalnih zbirk. S Kamro sodeluje 459 partnerskih organizacij, ki na portal bodisi objavljajo vsebine v obliki zgodb ali novic ali pa predstavljajo svojo dejavnost (Kamra, 2023). V zadnjih treh letih so največji prirast zapisov⁷ na portalu prispevale knjižnice Dolenjskega, Osrednjeslovenskega in Celjskega območja, najmanj pa knjižnice Pomurskega, Goriškega in Spodnjepodravskega območja.

⁵ Šteje se število objavljenih gradiv na portalu dLib.si v izbranem letu.

⁶ Zadnje objavljeno letno poročilo Pokrajinske in študijske knjižnice Murska Sobota, na spletnih straneh knjižnice, je za leto 2021.

⁷ Zapis na portalu Kamra je vsak nov vnos digitalne zbirke, podzbirk, multimedijskih elementov, novic, organizacije ali prispevka v Album Slovenije.

Preglednica 2: Prirast zapisov na portalu Digitalna knjižnica Slovenije po območjih OOK v obdobju 2021-2023. (Vir: BibSiSt, 2024)

Območja	2021	2022	2023
Celjsko	393	4	842
Dolenjsko	339	193	372
Gorenjsko	106	109	1.311
Goriško	1	0	0
Koroško	907	1.285	549
Obalno-kraško	5.753	10.704	8.426
Osrednjeslovensko	124	2.877	2.862
Pomursko	0	0	0
Spodnjepodravsko	525	1.532	661
Štajersko brez UKM	400	23	289
Skupaj	8.548	16.727	15.312

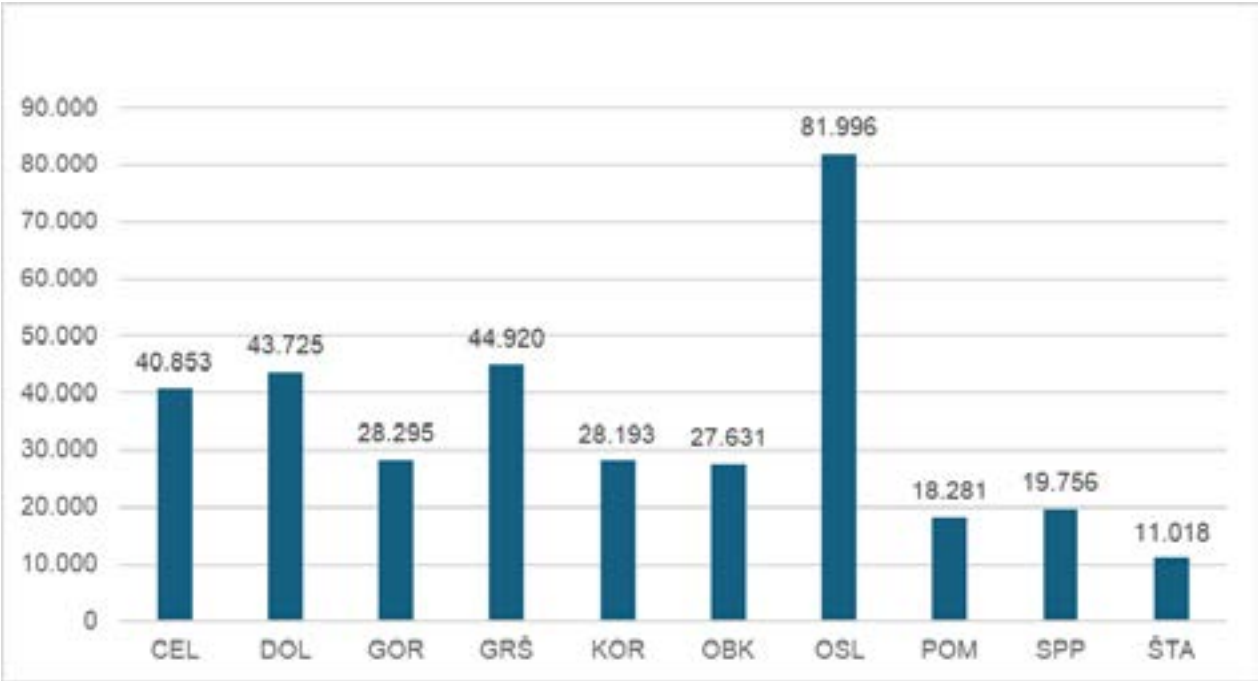
5.4 Obseg števila zapisov na portalu Obrazi slovenskih pokrajin

Portal Obrazi slovenskih pokrajin je najmlajši skupni portal, ki je združil večino območnih in krajevnih biografskih leksikonov. Razvija in upravlja ga Mestna knjižnica Kranj. 31. decembra 2023 je vseboval 5.931 biografij. Prirast novih zapisov⁸ na portal v zadnjih treh letih kaže, da je v povprečju najbolj aktivno vnašalo bibliografije Gorenjsko območje. V letu 2023 je potrebno omeniti tudi razlog prirasta na Osrednjeslovenskem območju, saj je ta prirast posledica pridružitve leksikona Obrazi srca Slovenije, ki ga upravlja Knjižnica Litija. V okviru priključitve je bilo na portal preneseno 235 gesel (Obrazi slovenskih pokrajin, 2024). V zadnjih treh letih so bile najmanj aktivne pri vnosu zapisov na portal knjižnice Štajerskega, Koroškega in Obalnokraškega območja.

⁸ Zapis na portalu Obrazi slovenskih pokrajin je vsak nov vnos biografije.

Preglednica 3: Prirast zapisov na portalu Kamra po območjih OOK v obdobju 2021-2023. (Vir: Statistika Kamra, 2021-2024)t

Območja	2021	2022	2023
Celjsko	1.059	1.249	592
Dolenjsko	3.503	857	674
Gorenjsko	614	576	104
Goriško	509	185	98
Koroško	656	598	336
Obalno-kraško	634	408	303
Osrednjeslovensko	875	943	1.195
Pomursko	28	11	161
Spodnjepodravsko	393	243	331
Štajersko ⁹	786	197	537
Skupaj	9.057	5.267	4.331

Slika 1: Obseg bibliografske obdelave domoznanskega gradiva – skupaj po območjih¹⁰ OOK v obdobju 2012-2023. (Vir: BibSiSt, 2024)

5.5 Obseg bibliografske obdelave domoznanskega gradiva

Slovenske splošne knjižnice so v obdobju merjenja kazalca (2012-2023) zabeležile skupaj 344.668 bibliografskih obdelav domoznanskega gradiva. Slika 1 prikazuje obseg bibliografske obdelave domoznanskega gradiva po območjih. Podatki za Štajersko območje so pomanjkljivi, ker v statistiki niso šteti bibliografski zapisi za domoznansko gradivo, kreirani v UKM, saj visokošolske knjižnice o tem kazalcu ne poročajo. Iz

ostalnih podatkov je razvidno, da so največji obseg bibliografske obdelave v proučevanem obdobju izvedle splošne knjižnice Osrednjeslovenskega območja (81.996), sledijo splošne knjižnice Goriškega območja (44.920) in splošne knjižnice Dolenjskega območja (43.725). Najmanjši obseg so dosegle splošne knjižnice Pomurskega in Spodnjepodravskega območja.

⁹ Statistika prirasta zapisov na portalu Kamra za Štajersko območje vključuje tudi zapise, ki jih je v podatkovno zbirko prispevala UKM.

¹⁰ Legenda: CEL = Celjsko, DOL = Dolenjsko, GRŠ = Goriško, KOR = Koroško, OBK = Obalno-kraško, OSL = Osrednjeslovensko, POM = Pomursko, SPP = Spodnjepodravsko, ŠTA = Štajersko, GOR = Gorenjsko

Preglednica 4: Prirast zapisov na portalu Obrazi slovenskih pokrajin po območjih OOK v obdobju 2021-2023. (Vir: BibSiSt, 2024)

Območja	2021	2022	2023
Celjsko	25	30	21
Dolenjsko	34	32	31
Gorenjsko	53	43	56
Goriško	17	13	27
Koroško	13	7	5
Obalno-kraško	14	16	15
Osrednjeslovensko	0	1	243
Pomursko	19	31	25
Spodnjepodravsko	34	23	3
Štajersko ¹¹	8	2	4
Skupaj	217	198	430

6. Zaključek

Večina OOK je domoznansko dejavnost izvajala pred uveljavitvijo Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah (2003), kot eno izmed nalog študijskih knjižnic. Izjemi sta OOK Ljubljana in OOK Maribor, ki v letu 2003 domoznanskih zbirk nista imeli in do leta 2007 in spremembe Zakona o obveznem izvodu publikacij (2007) tudi nista bili prejemnici obveznega izvoda. Za OOK Ljubljana je po združitvi v Mestno knjižnico Ljubljana domoznansko dejavnost prevzela Slovanska knjižnica, OOK Maribor pa si je delo na področju domoznanstva skladno z dogovorom razdelila v sodelovanju z UKM. Kot izhaja iz poročil koordinatorice v NUK in posameznih poročil OOK, so vse OOK izvajale vsa področja tretje naloge. Pomembno področje, ki ga Pravilnik (2003) ne določa, je digitalizacija, ki jo glede na rezultate raziskave izvajajo vse OOK in tudi aktivno objavljajo digitalizirano gradivo na skupnih portalih, katerih prirast variira iz leta v leto glede na obseg sredstev za digitalizacijo, ki jo večina knjižnic izvaja ob pomoči zunanjih izvajalcev (npr. za objavo digitaliziranega gradiva v Digitalni knjižnici Slovenije). Prirast zapisov na portalu Kamra je odvisen od obsežnosti posameznih digitalnih zgodb, na portalu Obrazi slovenskih pokrajin pa tudi od odločitev posameznih knjižnic, ki svoje lokalne leksikone še vedno priključujejo skupnemu portalu oziroma takšne odločitve ne sprejmejo in raje vzdržujejo svoje biografske leksikone. Vsa območja OOK tudi bibliografsko obdelujejo domoznansko gradivo. Tovrstna analiza pa ima tudi svoje omejitve. Knjižnična območja so si med seboj različna, tako po številu prebivalcev, za katere izvajajo svojo dejavnost,

¹¹ UKM na portal Obrazi slovenskih pokrajin vsebin ne objavlja.

kot po številu knjižnic svojega območja in usposobljenih zaposlenih za bibliografsko obdelavo raznih vrst knjižničnega gradiva ter za pripravo vsebin in vnos na domoznanske portale. Poseben status ima tudi izvajanje domoznanske dejavnosti na Štajerskem območju, ki skladno z dogovorom poteka v sodelovanju Mariborske knjižnice in UKM. Ker je UKM visokošolska knjižnica, ki v okviru statističnih meritev izpolnjuje drugačen vprašalnik, kot splošne knjižnice, so podatki za to območje pomanjkljivi. Iz tega izhaja, da prispevek nudi omejen vpogled v izvajanje koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva po območjih. Dejstvo pa je, da so slovenske splošne knjižnice z digitalizacijo in ustvarjanjem novih skupnih domoznanskih portalov zagotovile večjo dostopnost teh vsebin najširšemu krogu prebivalcev. Z aktivno promocijo domoznanske dejavnosti pa krepijo vlogo in pomen splošnih knjižnic v lokalnem okolju.

7. Viri in literatura

BibSiSt: podatki o slovenskih knjižnicah. (2024). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://bibsist.si/Podatki-za-raziskovalce.html>.

Bon, M., Karun, B. in Vodeb, G. (2010). *Izvajanje dejavnosti posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – poročilo za obdobje 2007–2009*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumententi/2015/ook/OOK_2007-2009_porocilo.pdf.

Bon, M. (2013). Od vizije do strategije 2003–2013: deset let osrednjih območnih knjižnic. V M. Ambrožič in D. Vovk (Ur.), *Knjižnični izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003–2013–2023* (str. 127–159). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Bon, M., Trplan, B. in Videc, A. (2015). *Posebne naloge osrednjih območnih knjižnic: poročilo o izvajanju dejavnosti za obdobje 2010–2013*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokument/2015/ook/Porocilo%200%20izvajanja%20posebnih%20analog%20OOK_2010-2013.pdf.

Kamra, statistično poročilo za leto 2021. (2022). Celje: Osrednja knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznica-celje.si/images/Kamra_STATISTIKA_2021.pdf.

Kamra, statistično poročilo za leto 2022. (2023). Celje: Osrednja knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznica-celje.si/images/STATISTIKA_KAMRA_2022.pdf

Kamra, statistično poročilo za leto 2023. (2024). Celje: Osrednja knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznica-celje.si/images/STATISTIKA_KAMRA_2023.pdf.

Kamra, vsebinsko in finančno poročilo za leto 2023. (2024). Celje: Osrednja knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznica-celje.si/images/Kamra_vsebinsko_in_finan%C4%8Dno_poro%C4%8Dilo_2023.pdf.

Kanič, I., Leder, Z., Ujčič, M., Vilar, P. in Vodeb, G. (2009). Bibliotekarski terminološki slovar. *Knjižnica*, 53 (3/4).

Karun, B. in Kodrič-Dačić, E. (2007). *Izvajanje koordinacije in posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2003–2006*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/OOK_2003-2006.pdf.

Kobe T., Krapež, V., Novljan, S., Petrov, N., Rajh, B., Sepe, M. in Wagner, L. (1992). *Domoznanska dejavnost v knjižničnem informacijskem sistemu Slovenije*. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: URN:NBN:SI:DOC-IT5NQPoQ.

Letno poročilo 2023: poslovno in finančno poročilo Goriške knjižnice. (2024). Nova Gorica: Goriška knjižnica Franceta Bevka. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.gkfb.si/images/dokumenti/info_JZ/2023_Letno-porocilo.pdf.

Novljan, S. (2003). *Osrednje območne knjižnice (gradivo za pripravo pravilnikov/uredb o organiziranju in delovanju osrednjih območnih knjižnic)*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Neobjavljeno.

Obrazi slovenskih pokrajin: statistično poročilo za leto 2023. (2024). Kranj: mestna knjižnica. Neobjavljeno.

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200388&stevilka=4079>.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). *Uradni list RS*, št. 28. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-0538?sop=2023-01-0538>.

Videc, A. (2020). *Vloga in pomen osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Zakon o knjižničarstvu. (1982). *Uradni list SRS*, št. 27.

Zakon o knjižničarstvu (Zknj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2001-01-4446?sop=2001-01-4446>.

Učinki koordinacije domoznanske dejavnosti v obdobju 2003–2023: rezultati vprašalnika

Mira Petrovič

bibliotekarska specialistka

Knjižnica Ivana Potrča Ptuj

mira.petrovic@knjiznica-ptuj.si

Izvleček

V prispevku so predstavljeni rezultati raziskave, ki je bila opravljena ob 20. obletnici imenovanja osrednjih območnih knjižnic in vzpostavitve njihovih mrež. Slovenske splošne knjižnice in Univerzitetna knjižnica Maribor so bili povabljeni, da s pomočjo anketnega vprašalnika ocenijo učinke koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva kot tretje posebne naloge osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2003–2023.

Rezultati opravljene raziskave kažejo, da so knjižnice zadovoljne z dosedanjim medsebojnim sodelovanjem in si ga v bodoče želijo še krepiti in nadgrajevati. Za lažje sodelovanje knjižnic in hitrejši razvoj domoznanske dejavnosti v prihodnje pa bi bilo smiselno posodobiti oz. natančneje opredeliti vsebino tretje posebne naloge.

Ključne besede: splošne knjižnice, osrednje območne knjižnice, domoznanstvo, Slovenija

Abstract

This paper presents the results of a survey conducted 20 years after central regional libraries were designated and regional library networks were established. Slovenian public libraries and the University of Maribor Library were sent a questionnaire to evaluate the effects of coordinating the collection, processing and preservation of local studies materials in the period 2003–2023, which is the third special task of central regional libraries.

The results of the survey show that the libraries are satisfied with the collaboration so far, and are keen to strengthen and develop it further in the future. However, in order to facilitate further collaboration between libraries and to promote the development of local studies, it would be useful to update or better specify the third special task.

Keywords: public libraries, central regional libraries, local studies, Slovenia

1. Uvod

Domoznanska dejavnost je pomembna dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah, ki priča o identiteti lokalne skupnosti in jo predstavlja navzven. Prav na področju domoznanstva imajo knjižnice izjemne možnosti sodelovanja s sorodnimi kulturnimi ustanovami (muzeji, arhivi, društva itd.), domoznanske vsebine pa so tiste, s katerimi se približujejo svojemu lokalnemu okolju in jih uspešno ponujajo na spletu. K izvajanju domoznanske dejavnosti vse splošne knjižnice zavezuje tudi knjižnična zakonodaja.

2. Zakonske podlage

Domoznanska dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah in v Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM) ima zakonsko podlago v veljavnem Zakonu o knjižničarstvu (2001) ter podzakonskih aktih¹. Zakon (2001) formalno uvaja tudi osrednje območne knjižnice (OOK), ki opravljajo štiri posebne naloge: zagotavljanje povečanega in zahtevnejšega izbora knjižničnega gradiva in informacij, strokovna pomoč knjižnicam območja, koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva in usmerjanje izločenega knjižničnega gradiva s svojega območja. Mreža splošnih knjižnic je bila uvedena leta 2003 s sprejetjem Pravilnika o izvajanju knjižnične dejavnosti kot javne službe. Določenih je bilo deset OOK in območja, za katera opravljajo

¹ Domoznanska dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah je opredeljena v Zakonu o knjižničarstvu iz leta 2001 (Zaknj-1), ki v 16. členu določa, da splošne knjižnice zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo. Domoznansko dejavnost lahko skladno s 29. členom zakona opravljajo tudi visokošolske in univerzitetne knjižnice. Pri strokovni obdelavi in hranjenju nacionalno pomembnega domoznanskega gradiva knjižnice upoštevajo navodila nacionalne knjižnice (čl. 24 in 33).

štiri posebne naloge. Obseg posebnih nalog je podrobneje opredelil Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003). Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) je naložil nalogo, da usmerja strokovno delo svetovalnih služb v OOK in koordinira izvajanje domoznanske dejavnosti.

Oba pravilnika sta prenehala veljati s sprejetjem Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023). Skladno s 41. členom tega Pravilnika se usmeritve za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic za obdobje petih let pripravi v okviru nacionalne koordinacije posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic. Nacionalno koordinacijo na podlagi izhodišč ministrstva, pristojnega za kulturo, tako odslej zagotavljajo osrednje območne knjižnice same.

Za obdobje 2023–2025 je bila med Goriško knjižnico Franceta Bevka Nova Gorica in devetimi osrednjimi območnimi knjižnicami ter Združenjem splošnih knjižnic dogovorjena in sklenjena Pogodba o izvajanju storitev nacionalne koordinacije območnosti, pri čemer je naloge nacionalne koordinatorice prevzela strokovna delavka, zaposlena v Goriški knjižnici Franceta Bevka Nova Gorica.

Strokovno koordinacijo domoznanske dejavnosti od leta 2018 po dogovoru med OOK izvaja Knjižnica Ivana Potrča Ptuj. Komisija za kompetenčne centre pri Združenju splošnih knjižnic je 10. februarja 2022 ptujski knjižnici podelila status kompetenčnega centra za domoznanstvo (za 3-letno obdobje). Cilj kompetenčnega centra je vsebinska koordinacija in poenotenje izvajanja domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah, vpeljava novih strokovnih rešitev in dvig kakovosti izvajanja domoznanske dejavnosti na nacionalnem nivoju (Petrovič, 2024, str. 2).

Dodatna osnova za domoznansko dejavnost v splošnih knjižnicah so Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice za obdobje 2018–2028 (2018), ki domoznansko dejavnost definirajo kot eno od knjižničnih vlog z namenom podpore razumevanju, raziskovanju lokalne skupnosti in gradnji njene identitete, spodbujanja zanimanja za lokalno okolje, zavedanja pripadnosti lokalni skupnosti in skrbi za ohranjanje vrednot lokalnega okolja.

3. Koordinacija izvajanja tretje posebne naloge – pregled objav

Kot je bilo omenjeno, je koordinacija obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva tretja od štirih posebnih nalog, ki jih OOK opravljajo v skladu s 27. členom Zakona o knjižničarstvu (2001). Na ta način je bila na OOK prenesena skrb za sistema-

tičen razvoj domoznanske dejavnosti, pri čemer knjižnice sodelujejo in se povezujejo tako znotraj knjižničnih območij kot med njimi.

Izvajanje koordinacije tretje posebne naloge in dosežene rezultate lahko spremljamo iz poročil posameznih OOK, poročil o izvajanju posebnih nalog OOK, ki so jih pripravili v NUK za obdobje 2003–2006 (Karun in Kodrič-Dačić, 2007), 2007–2009 (Bon, Karun in Vodeb, 2010) in 2010–2013 (Bon, Trplan in Videc, 2015) ter iz poročil kompetenčnega centra za domoznanstvo za leti 2022 (Petrovič, 2023) in 2023 (Petrovič, 2024). V okviru priprave doktorske naloge na temo vloge in pomena OOK je bila pred nekaj leti izvedena tudi analiza koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva v obdobju 2003–2016 (Videc, 2020, str. 76-78).

V okviru koordinacije območnosti je bila že leta 2005 ustanovljena delovna skupina za domoznanstvo, katere člani so območni koordinatorji domoznanstva iz desetih OOK. Skupina je pod vodstvom koordinatorice iz NUK definirala glavne izzive na področju domoznanstva in za posamezna vprašanja oblikovala ožje delovne skupine. Kot rezultat dvodnevne delavnice OOK je bil oblikovan dokument Vizija in poslanstvo domoznanske dejavnosti (Karun in Kodrič-Dačić, 2007 str. 12, 17). V naslednjih letih so OOK v sodelovanju z NUK pripravile razna priporočila,² izvedle tri popise stanja domoznanstva (stanje 2006, 2009 in 2016), pripravile popis stanja domoznanskih depojev, izdelale bibliografijo serijskih publikacij (2014, z dopolnitvami 2020) in pospešeno izvajale projekte digitalizacije. Skladno s poverjenimi nalogami so v NUK pripravili Smernice za digitalizacijo knjižničnega gradiva (2010), Navodila za strokovno obdelavo in hranjenje nacionalno pomembnega domoznanskega knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah (2012) in Navodila za ugotavljanje lastnosti kulturnega spomenika (2012).

Leta 2009 so OOK v sodelovanju z NUK in Sekcijo za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS pričele z organizacijo bienalnega festivala domoznanstva Domfest, ob katerem vsakič izide tudi zbornik. Od leta 2019 vsakoletna strokovna srečanja domoznancev potekajo tudi na Ptuj, pripravlja jih Knjižnica Ivana Potrča Ptuj kot kompetenčni center za domoznanstvo v sodelovanju s Sekcijo za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS.

² Delovne skupine v okviru skupine domoznancev OOK so v obdobju od 2005 do 2008 pripravile Smernice za pridobivanje domoznanskega gradiva v splošnih knjižnicah, Smernice za izbor gradiva za domoznansko zbirko in Priporočila za bibliografsko obdelavo drobnega tiska in rokopisov. Izšle so v prvem zborniku Domfesta leta 2009 (Smernice delovnih skupin, 2009, str. 5-6).

Kot največji dosežek OOK v prvem desetletnem obdobju je bila prepoznana digitalizacija domoznanskega gradiva, možnost, da uporabnik do gradiva dostopa na daljavo, in hitro uvajanje novih informacijskih tehnologij, ki spreminjajo knjižnice v informacijska in kulturna središča (Bon, 2013, str. 8). V tem obdobju je nastal tudi portal Kamra kot osrednji domoznanski spletni portal. Vzpostavitev portala Kamra je bila zastavljena kot štiriletni projekt (2004-2008). Nosilec projekta je bila Zveza splošnih knjižnic, partnerji pa območne knjižnice in NUK. Zagon portala so financirale osrednje območne knjižnice s sredstvi, ki jih je Ministrstvo za kulturo namenjalo njihovim posebnim nalogam (Karun in Kodrič-Dačić, 2007 str. 16-17). Od leta 2011 portal uspešno upravlja Osrednja knjižnica Celje ob tesnem sodelovanju ostalih OOK, kjer so regijska uredništva. Omenimo še najmlajši skupni portal, spletni biografski leksikon Obrazi slovenskih pokrajin, ki je nastal leta 2020 z združitvijo biografij, objavljenih v regijskih leksikonih in ga upravlja Mestna knjižnica Kranj v sodelovanju z OOK. V njem najdemo biografije znanih osebnosti slovenskih pokrajin ter Slovencev v zamejstvu in po svetu (Obrazi slovenskih pokrajin, 2024, str. 3). Z gradivom, digitaliziranim s sredstvi za izvajanje posebnih nalog OOK, splošne knjižnice pomembno dopolnjujejo tudi Digitalno knjižnico Slovenije – dLib.si. Osrednja knjižnica Celje in Knjižnica Ivana Potrča Ptuj sta bili skupaj z Univerzo v Ljubljani partnerici projekta Digitalna knjižnica Slovenije – dLib.si, torej soudeleženi v razvoju od samega začetka delovanja portala dLib.si (Krstulović, 2016, str. 48).

Skozi delo v praksi so delovne skupine predstavnikov OOK sčasoma zaznale in izrazile potrebo po redefiniciji organiziranosti in izvajanju posebnih nalog OOK, tako v zakonodaji kot v praksi. Na osnovi pregleda dokumentov, mnenja fokusnih skupin in lastnih stališč je posebna delovna skupina predlagala vsebino prenovljene tretje posebne naloge. Podan je bil predlog, da bi se koordinacija zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva preimenovala v »koordinacijo domoznanske dejavnosti« (Strokovna izhodišča, 2017, str. 22-23). Po tej definiciji predstavlja tretja posebna naloga koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva, izvedbo projektov digitalizacije, izgradnjo skupnih domoznanskih portalov (npr. biografski leksikoni), projektov nacionalnega pomena in promocijo domoznanske dejavnosti na območju. Naloga naj se izvaja v partnerskem sodelovanju med OK in OOK (npr. izmenjave gradiva in razstav, skupna promocija in izvedba dogodkov, izmenjava primerov dobrih praks...). Sestavni del koordinacije domoznanske dejavnosti je tudi svetovanje/sodelovanje, ki je si-

cer predmet druge naloge (Strokovna izhodišča, 2017, str. 24). Pri podrobnejšem opisu vsebine tretje posebne naloge so sledili določbam Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah (2003), ki pa je leta 2023 prenehal veljati. Zato so v letu 2024 OOK skladno z določili 41. člena Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023) pričele s pripravo dokumenta Usmeritve za izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic (OOK) za obdobje 2025–2029. Dokument pripravlja skupina koordinatorjev območnosti iz vseh OOK ob sodelovanju drugih deležnikov iz stroke. Pri pripravi usmeritev za tretjo posebno nalogo bi po mnenju nekaterih OOK veljalo ohraniti nabor nalog, ki jih že izvajajo, in določene naloge posodobiti oziroma bolj natančno opredeliti. Dokument bo predvidoma pripravljen do konca leta 2024.

4. Zasnova, potek in izvedba raziskave

V okviru delovne skupine domoznancev OOK je bil v letu 2023 sprejet predlog, da bo ena od dveh izbranih tem 8. festivala domoznanstva Domfest pregled rezultatov koordinacije domoznanstva ob 20. obletnici vzpostavitve mreže OOK. Za organizacijo dogodka in pripravo vsebin zbornika sta bila imenovana organizacijski in programski odbor. Ta je sprejel odločitev, da se izvede raziskava, s katero smo želeli preveriti, kakšni so po mnenju knjižnic učinki koordinacije domoznanske dejavnosti v obdobju 2003-2023. Anketa je bila pripravljena s pomočjo spletnega orodja 1KA in po uskladitvi ter uspešnem testiranju med člani odbora po e-pošti poslana članom delovne skupine domoznancev OOK s prošnjo, da jo izpolnijo in k izpolnjevanju povabijo tudi knjižnice na svojem območju.

Anketo so knjižnice izpolnjevale med 13. majem in 14. junijem 2024. Sledil je pregled prispelih vprašalnikov, pri katerem se je pokazalo, da je precej vprašalnikov neustreznih, to pomeni, da knjižnice niso odgovorile na nobeno vsebinsko vprašanje. Zato smo jih preko mreže koordinatorjev domoznanstva v OOK ponovno pozvali k izpolnjevanju, rok za izpolnjevanje pa podaljšali do 13. avgusta 2024.

Anketa je bila zastavljena tako, da v njej nismo zbirali osebnih podatkov. Ker pa smo želeli zagotoviti, da bo vsaka knjižnica odgovore posredovala samo enkrat, je bilo potrebno vnesti naziv knjižnice. V primeru, da so knjižnice vprašalnik izpolnile večkrat, smo upoštevali anketni vprašalnik, ki je vseboval največ vsebinskih odgovorov, ostale pa izločili.

5. Analiza rezultatov vprašalnika

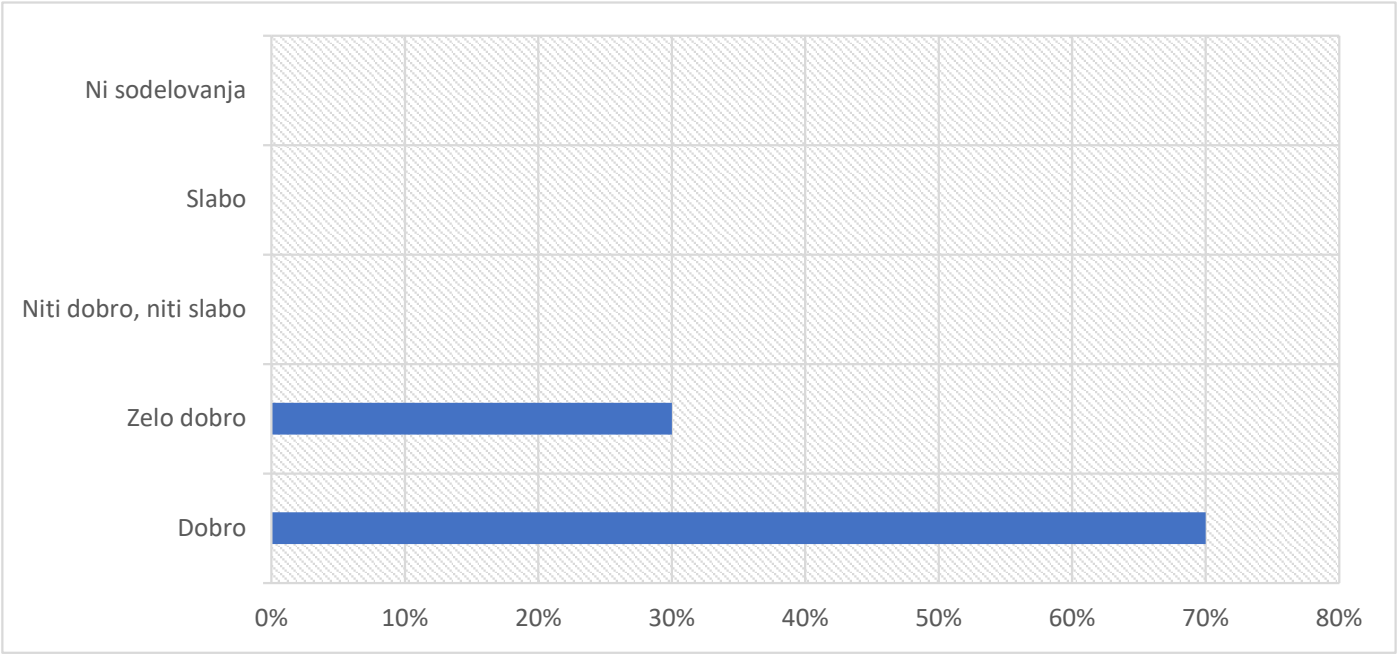
Anketni vprašalnik je vseboval 16 vprašanj z 41 spremenljivkami. Uvodna tri vprašanja so bila namenjena umestitvi knjižnic po območjih, določitvi tipa knjižnice (OOK, OK ali UKM) in identifikaciji posamezne knjižnice (vnesti je bilo potrebno naziv knjižnice). Sledil je sklop vsebinskih vprašanj, pri čemer so bila vprašanja prilagojena temu, ali so nanje odgovarjale OOK ali OK oz. UKM. OOK so odgovarjale na 10 vprašanj, OK

in UKM pa na 6 vprašanj. Ob zaključku ankete so anketiranci lahko zapisali tudi sporočilo pripravljavcem ankete. Obvezna so bila uvodna in 6 vsebinskih vprašanj, ostala so bila neobvezna, nanje so knjižnice odgovarjale po lastni presoji.

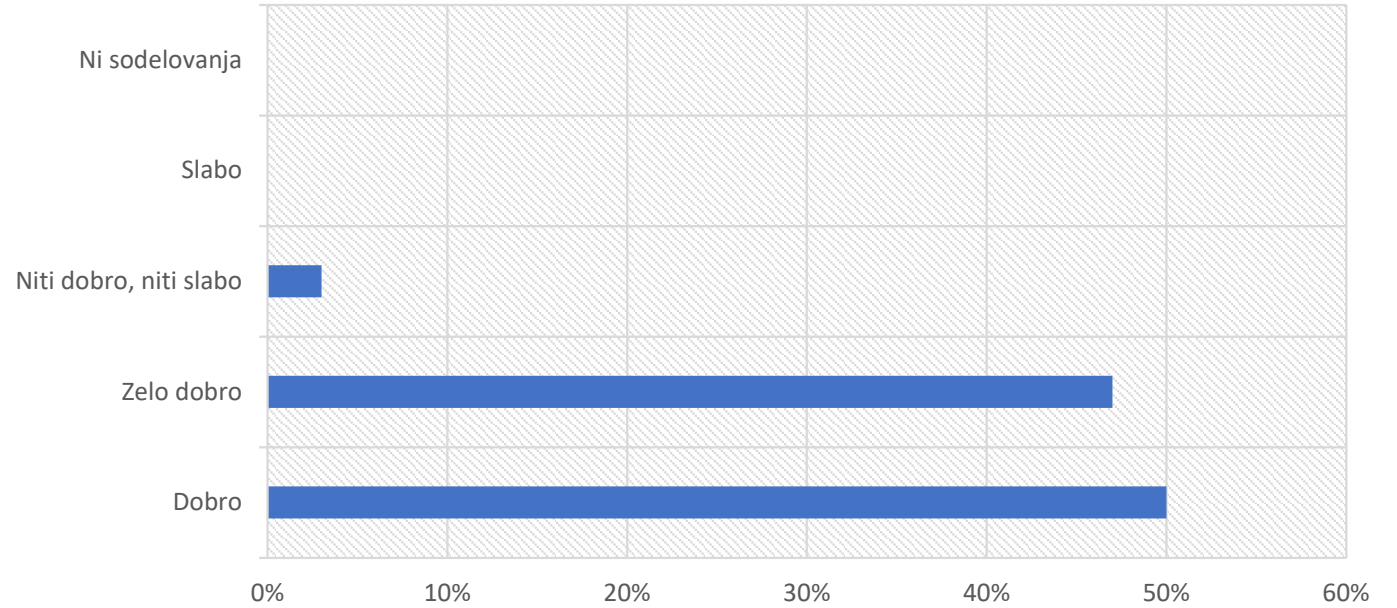
K sodelovanju smo povabili vse slovenske splošne knjižnice (OOK in OK) ter UKM. Žal je bil odziv nekoliko pod pričakovanji, saj se je vabilu odzvalo 48 od 59 vabljenih knjižnic (Preglednica 1).

Preglednica 1: Knjižnice, ki so sodelovale v anketi – število in delež po območjih

Območja	Št. vseh knjižnic	Št. sodelujočih knjižnic		Odzivnost na območju v %
		OOK	OK/UKM	
Celjsko	12	1	7	66,70
Dolenjsko	9	1	7	89,00
Gorenjsko	5	1	4	83,30
Goriško	4	1	2	75,00
Koroško	4	1	2	75,00
Obalno-kraško	6	1	4	83,30
Osrednjeslovensko	9	1	5	66,70
Pomursko	4	1	2	75,00
Spodnjepodravsko	2	1	1	100,00
Štajersko in UKM	4	1	3	100,00
Skupaj	59	48		

Slika 1: Zadovoljstvo OOK s sodelovanjem s knjižnicami na območju na področju domoznanske dejavnosti (n=10).

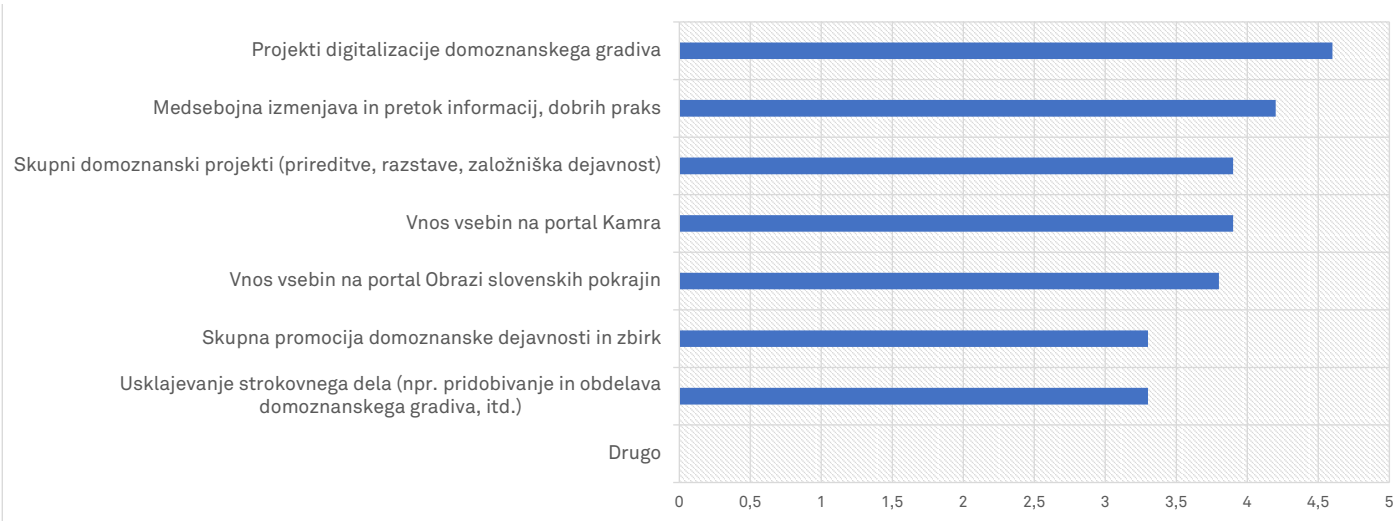
Slika 2: Zadovoljstvo OK/UKM s sodelovanjem z OOK na območju na področju domoznanske dejavnosti (n=38).

Prvo vsebinsko vprašanje se je nanašalo na oceno uspešnosti sodelovanja med OOK in knjižnicami na območju (slika 1). 7 OOK je sodelovanje ocenilo kot dobro, 3 OOK pa kot zelo dobro. Nobena OOK ni sodelovanja s knjižnicami na območju ocenila z nižjo oceno.

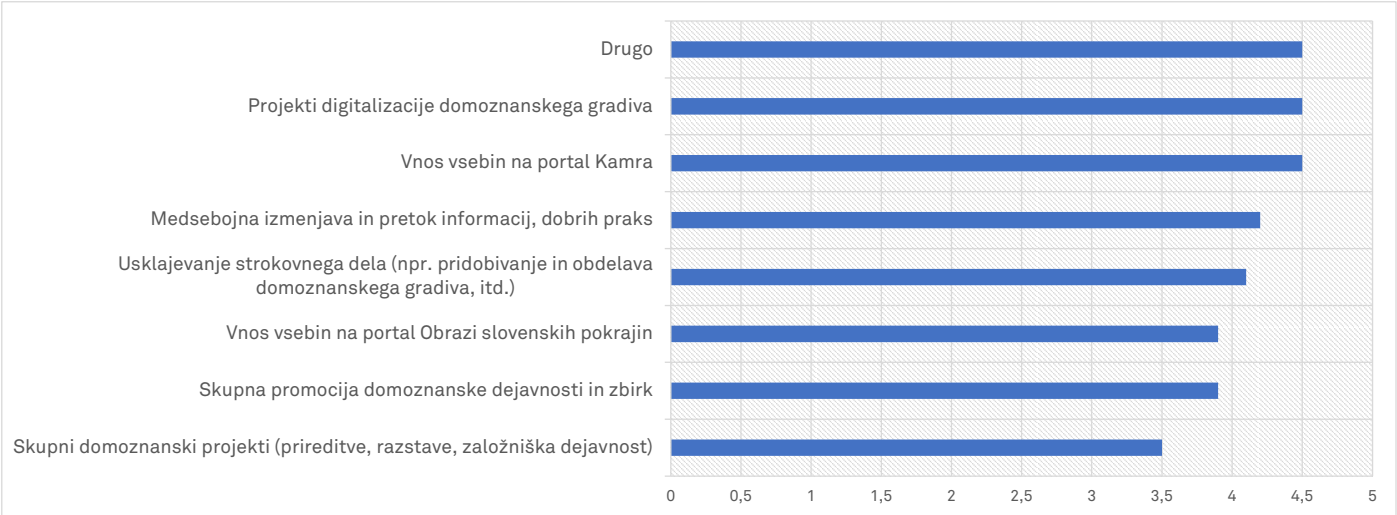
OK/UKM so kvaliteto sodelovanja na območju ocenile s še nekoliko višjo oceno (slika 2). Od 38 knjižnic, ki so odgovorile na vprašanje, je 18 knjižnic sodelovanje ocenilo z najvišjo možno oceno zelo dobro (47 %), 19 pa kot dobro (50%). Ena knjižnica je sodelovanje ocenila z oceno niti dobro niti slabo.

Naslednje vprašanje se je nanašalo na zadovoljstvo knjižnic pri izvajanju posameznih domoznanskih aktivnosti (sliki 3 in 4). OOK so kot najbolj uspešne projekte oz. aktivnosti izpostavile digitalizacijo

domoznanskega gradiva in medsebojno izmenjavo in pretok informacij ter dobrih praks. Nekoliko nižjo povprečno oceno so dobili vnos vsebin na portal Kamra, skupni domoznanski projekti in vnos vsebin v leksikon Obrazi slovenskih pokrajin. Po mnenju OOK so bili na območjih najmanj uspešni pri usklajevanju strokovnega dela in skupni promociji domoznanske dejavnosti in zbirk. OK/UKM so kot najbolj uspešna projekta prav tako izpostavile digitalizacijo domoznanskega gradiva in vnos vsebin na portal Kamra. Sledijo medsebojna izmenjava in pretok informacij, dobrih praks ter usklajevanje strokovnega dela, nižjo povprečno oceno (manj kot 4) pa so dobili skupna promocija domoznanske dejavnosti in zbirk, vnos vsebin v leksikon Obrazi slovenskih pokrajin in skupni domoznanski projekti.

Slika 3: Ocena sodelovanja OOK s knjižnicami na območju pri posameznih aktivnostih (n=10).

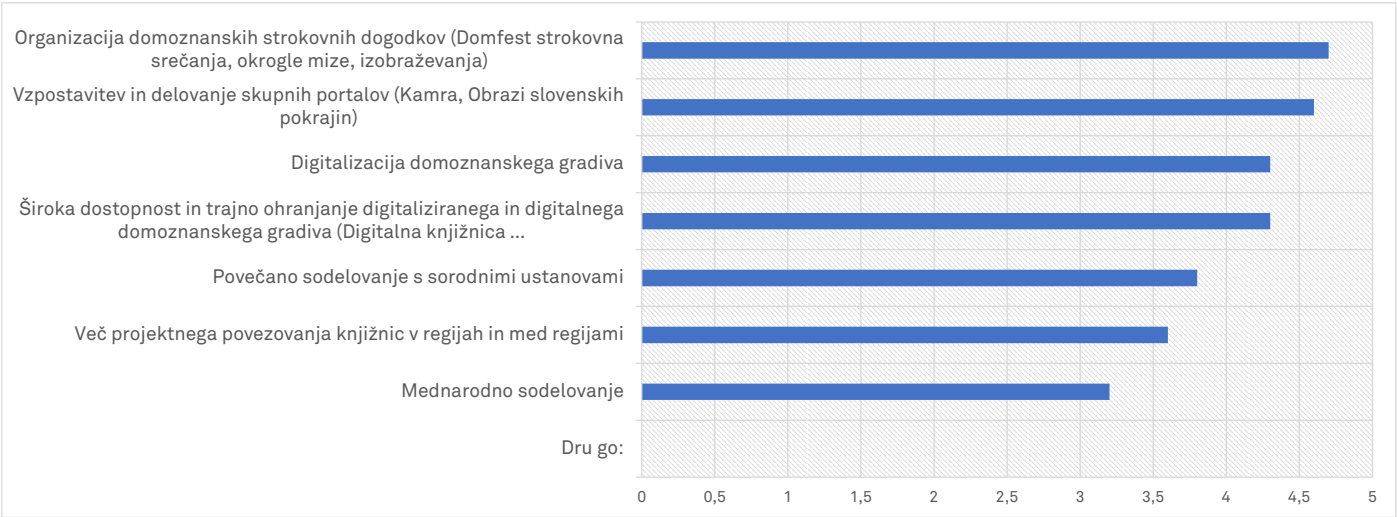

Slika 4: Ocena sodelovanja OK/UKM z OOK pri posameznih aktivnostih na območju (n=38).

Primerjava povprečnih ocen pokaže, da so projekte oz. aktivnosti, prepoznane kot najbolj uspešne, OOK in OK/UKM ovrednotile s podobnimi ocenami. To sta digitalizacija domoznanskega gradiva (OOK 4,6, OK/UKM 4,5) in medsebojna izmenjava informacij ter dobrih praks (OOK 4,2, OK/UKM 4,3). S sodelovanjem pri vnosu vsebin na portalu Kamra so bolj zadovoljne OK/UKM, saj so podale višjo oceno sodelovanja kot OOK (OK/UKM 4,5, OOK 3,9). OK/UKM so tudi nekoliko bolj zadovoljne pri usklajevanju strokovnega dela (OK/UKM 4,1, OOK 3,9) ter pri skupni promociji domoznanskih zbirk (OK/UKM 3,9, OOK 3,3). S podobno oceno so OOK in OK/UKM ocenile sodelovanje pri vnosu vsebin v leksikon Obrazi slovenskih pokrajin (OOK 3,8, OK/UKM 3,9).

Vendar nas visoke povprečne ocene ne smejo zavesti k prepričanju, da je sodelovanje na vseh območjih in pri vseh aktivnosti enako uspešno.

Nekoliko drugačno stanje se nam pokaže, ko si poglejmo posamezne odgovore knjižnic (preglednici 2 in 3). Ti odgovori kažejo, da na nekaterih območjih knjižnice ne sodelujejo pri vseh aktivnostih oz. kvaliteto sodelovanja ocenjujejo z nizkimi ocenami. Najmanjše oz. slabše sodelovanje so nekatere knjižnice iz skupine OK/UKM zaznale pri usklajevanju strokovnega dela, pri skupnih domoznanskih projektih in promociji ter pri vnosu vsebin v leksikon Obrazi slovenskih pokrajin. Slednje je posledica dejstva, da se OOK na Osrednjeslovenskem območju ni odločila za prevzem uredništva leksikona za svoje območje, zato pri tej aktivnosti ni sodelovanja med OOK in OK (Obrazi slovenskih pokrajin, 2024). Kar 14 knjižnic iz skupine OK/UKM je sodelovanje pri skupnih domoznanskih projektih ocenilo s oceno 3 ali manj, 10 knjižnic pa je skupni promociji domoznanskih zbirk namenilo oceno 3 ali manj.

Slika 5: Ocena rezultatov koordinacije domoznanske dejavnosti na nacionalnem nivoju v obdobju 2003-2023 – OOK in OK/UKM (n=43).

Preglednica 2: Sodelovanje OOK s knjižnicami na območju pri posameznih aktivnostih – odgovori OOK (n=10)

	1 - ni sodelovanja	2 - slabo	3 - niti dobro, niti slabo	4 - dobro	5 - zelo dobro
Usklajevanje strokovnega dela (npr. pridobivanje in obdelava domoznanskega gradiva, itd.)	2	0	3	3	2
Projekti digitalizacije domoznanskega gradiva	0	0	0	4	6
Vnos vsebin na portal Kamra	0	0	2	7	1
Vnos vsebin na portal Obrazi slovenskih pokrajin	1	0	2	4	3
Skupni domoznanski projekti (prireditve, razstave, založniška dejavnost)	0	0	3	5	2
Skupna promocija domoznanske dejavnosti in zbirk	1	1	3	4	1
Medsebojna izmenjava in pretok informacij, dobrih praks	0	0	2	4	4
Drugo:	0	0	0	0	0

Preglednica 3: Sodelovanje OK/UKM z OOK na območju pri posameznih aktivnostih - odgovori OK in UKM (n=38)

	1 - ni sodelovanja	2 - slabo	3 - niti dobro, niti slabo	4 - dobro	5 - zelo dobro
Usklajevanje strokovnega dela (npr. pridobivanje in obdelava domoznanskega gradiva, itd.)	0	0	9	18	11
Projekti digitalizacije domoznanskega gradiva	0	0	4	11	23
Vnos vsebin na portal Kamra	0	0	3	12	23
Vnos vsebin na portal Obrazi slovenskih pokrajin	6	1	1	14	16
Skupni domoznanski projekti (prireditve, razstave, založniška dejavnost)	5	2	7	17	7
Skupna promocija domoznanske dejavnosti in zbirk	1	0	9	20	8
Medsebojna izmenjava in pretok informacij, dobrih praks	0	0	3	19	16
Drugo:	0	0	0	1	1

Knjižnice smo povabili tudi, da ocenijo rezultate koordinacije domoznanske dejavnosti na nacionalnem nivoju v obdobju 2003–2023, pri čemer so vse knjižnice odgovarjale na isto vprašanje (slika 5). Na vprašanje je odgovorilo 43 knjižnic. Najboljše rezultate so zaznale na področju organizacije strokovnih dogodkov, sledijo vzpostavitev skupnih portalov Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin ter digitalizacija, široka dostopnost in trajno ohranjanje domoznanskega gradiva; slednje se neposredno navezuje na prispevek knjižnic v Digitalni knjižnici Slovenije in nedavno vzpostavitev repozitorija za potrebe splošnih knjižnic. Slabše rezultate so knjižnice zaznale na področjih sodelovanja s sorodnimi ustanovami, projektnega sodelovanja na območjih in med območji ter mednarodnega sodelovanja.

OOK so bile povabljene tudi, da ocenijo delo delovne skupine za domoznanstvo, ki deluje v okviru koordinacije od leta 2005 in vzpostavitev sistema kompetenčnega centra za domoznanstvo. Kot smo že omenili, je do leta 2018 skupino vodila nacionalna koordinatorica v NUK, od leta 2018 pa jo koordinira Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, ki je v letu 2022 pridobila status kompetenčnega centra za domoznanstvo. Mnenje vseh OOK je, da je skupina s svojim delom pomembno prispevala k povezovanju, razvoju in poenotenju domoznanske dejavnosti. V pokoronskem obdobju je delo skupine zelo olajšala tudi možnost srečevanja na spletni sestankih, v primeru sestanka v živo pa srečevanje v Ljubljani, namesto na Ptuj.

OOK so podale tudi soglasno oceno, da ima oz. bo imela vzpostavitev kompetenčnega centra za domoznanstvo pozitiven vpliv na razvoj domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah. Prepoznana je bila proaktivnost delovanja kompetenčnega centra, ki se po mnenju OOK izkazuje z organizacijo strokovnih srečanj, izvajanjem projektov in aktivno skrbjo za naslavljanje relevantnih strokovnih vprašanj na nacionalnem nivoju. Izboljšal se je pretok informacij, povezovanje strokovnih delavcev in povečala izmenjava dobrih praks med knjižnicami. Eden od argumentov v prid vzpostavitve kompetenčnega centra za domoznanstvo je tudi »širitev in specializacija nalog na področju domoznanstva, ki smo ji priča v zadnjih letih, zaradi česar je zelo dobrodošla organizirana koordinacija in skrb za izvajanje teh nalog na nacionalnem nivoju«.

V raziskavi nas je zanimalo tudi, kakšne načrte imajo knjižnice pri izvajanju domoznanske dejavnosti za prihodnjih pet let. Na vprašanje, ki ni bilo obvezno, je odgovorilo 36 od 48 sodelujočih knjižnic.

OOK načrtujejo predvsem kontinuirano domoznansko dejavnost in nadaljevanje zastavljenih projektov in aktivnosti, pri čemer so posebej izpostavile

digitalizacijo in vzpostavitev digitalnega arhiva, nadaljevanje dela na portalih Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin, skupne projekte, promocijske aktivnosti, strokovna izobraževanja, krepitev sodelovanja s sorodnimi ustanovami in mednarodno sodelovanje. OOK Maribor načrtuje vzpostavitev domoznanske zbirke v novi osrednji knjižnici, OOK Kranj pa novo literarno pot po Kranju.

Tudi v OK/UKM načrtujejo nadaljevanje izvajanja nalog, ki jih že opravljajo, kot so dopolnjevanje domoznanske zbirke, digitalizacija gradiva, razstave in prireditve, skupni projekti na območju in sodelovanje s sorodnimi ustanovami. V nekaterih knjižnicah bodo posebno pozornost namenili trajnemu ohranjanju gradiva oz. vnosu v repozitorij dLib ter dopolnjevali in razvijali lastne portale (npr. Digitalni repozitorij UKM, Jlib, Digidom, Šaleški biografski leksikon). V OK Velenje nameravajo v digitalni knjižnici (šaleški filmoteke) vzpostaviti združeno enovito in celotno filmsko in video gradivo arhivskega značaja in tudi vse nastajajoče nove vsebine.

V dveh OOK in dveh OK bodo večjo pozornost namenili obdelavi zapuščin, kar lahko razumemo kot rezultat večletnih prizadevanj za poenotenje bibliografske obdelave rokopisnega gradiva, zapuščin in tvorjenih zbirk v sistemu COBISS. V UKM načrtujejo tudi vzpostavitev portala rokopisnega gradiva in zapuščin. Tri OK so zapisale, da načrtov nimajo oz. da bo izvajanje domoznanske dejavnosti okrnjeno zaradi kadrovske podhranjenosti.

V anketi smo knjižnicam zastavili tudi vprašanje, kaj pričakujejo v prihodnje od izvajanja tretje posebne naloge; odgovorilo je 40 od 48 sodelujočih knjižnic. Tako OOK kot OK/UKM pričakujejo nadaljnje dobro sodelovanje, krepitev medsebojne izmenjave informacij in gradiva, skupne projekte ter sodelovanje pri promociji domoznanskih in drugih posebnih zbirk na območjih. Prav tako pričakujejo nadaljevanje digitalizacije gradiva, pomembnega za celotno območje, razvoj portalov Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin ter izboljšanje hranjenja in dostopnosti digitaliziranega gradiva. Veliko si obetajo tudi od skupnih smernic za enotno izvajanje domoznanske dejavnosti, ki so trenutno v pripravi³, in bodo po pričakovanjih knjižnic pripomogle k bolj kvalitetnemu in enotnejšemu izvajanju domoznanske dejavnosti.

3 Direktorica Knjižnice Ivana Potrča Ptuj Milena Doberšek je 6. 2. 2023 sprejela sklep št. 61/2023 o imenovanju članov delovne skupine za pripravo smernic za domoznansko dejavnost. Naloga delovne skupine je oblikovanje enotnih smernic za izvajanje domoznanske dejavnosti v slovenskem knjižničnem sistemu. Naloge delovna skupina izvaja do 31. 12. 2024. V delovni skupini sodeluje 13 strokovnjakov iz slovenskih splošnih knjižnic, Univerzitetne knjižnice Maribor in Narodne in univerzitetne knjižnice, vodi jo Mira Petrovič. Povzeto po: <https://www.knjiznica-ptuj.si/aktualno-2/>.

Analiza vprašalnika pokaže, da so OOK in OK/UKM na področju domoznanske dejavnosti relativno zadovoljne z medsebojnim sodelovanjem in ga želijo v prihodnje še krepiti oz. nadgrajevati. Nekateri odgovori knjižnic pa nakazujejo, da razumevanje obsega tretje posebne naloge ni povsem enoznačno. Ena od OOK je predlagala, »naj se natančneje definira, kaj naj bi tovrstna koordinacija sploh pomenila, kakšne so realne možnosti za njeno implementacijo, sestavi naj se nova večletna strategija«. Po drugi strani pa si tudi nekatere OK želijo drugačno podporo s strani OOK. Predvsem gre za potrebo po strokovni pomoči tudi v obliki obdelave gradiva v vzajemno bibliografsko bazo, čeprav Zakon o knjižničarstvu (2001) OOK obvezuje zgolj h koordinaciji te naloge. Vprašanje obdelave domoznanskega gradiva je pereče zlasti za manjše OK, v katerih strokovni delavci nimajo dovoljenj za vzajemno katalogizacijo vseh vrst domoznanskega gradiva (Videc, 2020, str. 331). Nekateri OK z močno domoznansko tradicijo in dobro kadrovsko zasedbo pa posebne podpore pri skrbi za domoznansko zbirko s strani OOK niti ne pričakujejo, niti si je ne želijo. To odraža odgovor ene od OK, kjer so zapisali, da »vsaka knjižnica zbira in obdeluje svoje domoznansko gradivo; povezuje nas digitalizacija, spletni portali in skupni projekti.«

Dve OOK sta v odgovorih izpostavili, da si pri sodelovanju s knjižnicami na območju želita več odzivnosti s strani OK. Šibka kadrovska zasedenost v OK namreč neredko otežuje tesnejše sodelovanje, posebej očitno se to izkazuje pri izvajanje načrtovanih skupnih projektov, mdr. pri pridobivanju vnašalcev vsebin za knjižnične domoznanske portale Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. Ena OK je zapisala, da si želi koordiniranje kroženja zanimivih razstav in predavanj z domoznansko tematiko. Dve OK sta podali predlog, vezan na digitalno domoznansko gradivo in sicer, naj se »razmisli o domoznanstvu v spletnem okolju« in »da večji poudarek na e-zbiranju (domoznanskega) gradiva.«

Zadnje vsebinsko vprašanje, ki smo ga zastavili knjižnicam, se je glasilo Kaj bi lahko po vašem mnenju v prihodnje še storili za napredek in razvoj domoznanske dejavnosti v slovenskih splošnih knjižnicah in UKM? Odgovore je podalo 35 od 48 sodelujočih knjižnic. Vsebinsko se odgovori deloma navezujejo na področja, ki so jih knjižnice v svojih predhodnih odgovorih izpostavljale kot prioritete in si želijo njihove nadgradnje oz. krepitve aktivnosti. Med njimi ni zaznati posebnih potreb po izboljšanju na področju digitalizacije in izgradnje domoznanskih portalov. Dodatne priložnosti in možnosti za razvoj domoznanstva vidi jo knjižnice predvsem pri mreženju s sorodnimi ustanovami doma in v tujini (knjižnice, druge kul-

turne ustanove, šole), izpostavljajo tudi potrebo po koordinirani promociji domoznanstva, kar bi povečalo prepoznavnost domoznanske dejavnosti in zbirk v lokalnih okoljih in širše. Želijo si obsejnejše skupne promocije domoznanskih vsebin na nacionalnem nivoju in vključitve domoznanskih vsebin v šolske izobraževalne programe.

Še enkrat se je izpostavilo, da je za knjižnice pomembno tudi vprašanje bibliografske obdelave domoznanskega gradiva, zlasti neknjižnega, anti-kvarnega in rokopisnega gradiva ter zapuščin. Kljub temu, da so bili v preteklih letih narejeni koraki k večjemu poenotenju obdelave tovrstnega gradiva, ostaja znaten delež gradiva še neurejen, neobdelan in posledično tudi nedostopen javnosti. Po mnenju knjižnic je ključen problem zagotavljanje zadostnih finančnih, prostorskih in kadrovskih pogojev, kar bi omogočalo sistematično in kvalitetno opravljanje domoznanske dejavnosti. Le pritrdimo lahko mnenju ene od knjižnic, kjer so zapisali, da bi »v osrednjih knjižnicah morali zaposliti vsaj eno osebo, ki bi se namensko ukvarjala s to dejavnostjo, ki je vedno bolj razvejana.« Žal v praksi to ni pogosto, saj imajo le redke OK za izvajanje domoznanske dejavnosti zaposlene strokovne delavce za polni delovni čas. V primeru, da so posamezne naloge razdeljene med več strokovnih delavcev knjižnice, pa bi bilo smiselno imenovati enega zaposlenega, ki bi načrtoval, povezoval in koordiniral vse te aktivnosti in bdel nad rezultati (Petrovič, 2016, str. 92-93).

Več knjižnic je v svojih odgovorih izpostavilo tudi vprašanje statusa domoznanskega knjižničarja v knjižničarski stroki, ki je po njihovem mnenju neustrezen. Problematika vrednotenja opravljenega dela je zlasti pereča pri vrednotenju avtorskih objav, potrebnih za napredovanje v strokovne nazive.

6. Razprava

Rezultati opravljene raziskave kažejo, da so OOK v dvajsetletnem obdobju od vzpostavitve mreže OOK uspešno izvajale naloge v okviru tretje posebne naloge, torej koordinacijo zbiranja, hranjenja in obdelave domoznanskega gradiva za svoje območje. Večina OOK je domoznansko dejavnost opravljala že pred uveljavitvijo Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah (2003), razen na Osrednjeslovenskem in Štajerskem območju, kjer obe OOK do takrat nista imeli tradicije domoznanske dejavnosti in domoznanskih zbirk, in sta po prevzemu posebnih nalog aktivnosti na področju domoznanstva zastavili na novo (Videc, 2020, str. 294). Na Štajerskem območju je na podlagi dogovora pomemben partner Mariborske

knjižnice pri izvajanju domoznanske dejavnosti Univerzitetna knjižnica Maribor, ki ima na podlagi tradicije razvejano domoznansko dejavnost in bogate zbirke za celo severovzhodno Slovenijo. OOK in OK so v glavnem zadovoljne z medsebojnim sodelovanjem na področju domoznanske dejavnosti in si želijo okrepitve ter nadgradnje sodelovanja. Medtem ko so OOK izrazile željo po večji odzivnosti OK pri izvajanju skupnih projektov, je bila na strani OK večkrat izražena želja po dodatni pomoči pri nalogah, ki jih zaradi kadrovskih in drugih omejitev same ne zmorejo opravljati. Čeprav so OOK zavezane le h koordinaciji zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva na območju, si nekatere OK želijo njihovo pomoč tudi v obliki obdelave gradiva v vzajemno bibliografsko bazo. To velja zlasti za manjše OK, v katerih strokovni delavci nimajo dovoljenj za vzajemno katalogizacijo. Nekateri OOK v praksi tovrstno pomoč tudi nudijo, čeprav po mnenju ekspertov to zmanjšuje pomen domoznanske dejavnosti v splošnih knjižnicah, prenos določenih nalog, kot je obdelava domoznanskega gradiva, pa je tudi v nasprotju z Zakonom o knjižničarstvu (Strokovna izhodišča, 2017, str. 24). Po drugi strani pa se pojavljajo tudi mnenja, da bi OOK morale nuditi pomoč pri obdelavi domoznanskega gradiva, predvsem antikvarnega slikovnega gradiva, saj je ob pomanjkanju dovoljenj za vzajemno katalogizacijo to edini način, da se gradivo v OK bibliografsko obdela (Videc, 2020, str. 331). O nudenju pomoči pri obdelavi gradiva se OOK seveda lahko odločajo same, vendar opravljenega dela ne morejo vključiti v svoje programe in poročila v okviru izvajanja nalog območnosti.

Želja in potreb knjižnic je veliko, možnosti za njihovo izvajanje v okviru nalog območnosti pa so omejene. Če si nekatere OK želijo, da bi OOK prevzele dodatne naloge, npr. skrb za restavracijo gradiva (Vidmar Čeru, 2023, str. 33), v OOK opozarjajo, da so se v dvajsetletnem obdobju delovanja njihove naloge zelo spremenile in prilagodile razvojnim potrebam celotne knjižnične mreže splošnih knjižnic in njihovim uporabnikom. Zaradi širitve nalog, ki jih OOK opravljajo ne samo za svoja območja, ampak za celoten nacionalni prostor (kompetenčne vsebine in kompetenčni centri, nacionalni knjižnični portali...), višina finančnega deleža, ki ga zagotavlja država za izvajanje posebnih nalog, že dolgo ne zadošča več.⁴

Digitalizacija domoznanskega gradiva je nedvomno področje, pri katerem so knjižnice v zadnjih

dvajsetih letih zabeležile največje uspehe, čeprav veljavne normativne podlage pri izvajanju tretje posebne naloge digitalizacije sploh ne omenjajo. Kljub temu je jasno, da je prav povezovanje knjižnic na nacionalnem nivoju omogočilo koordinirano digitalizacijo in vzpostavitev nacionalnih domoznanskih portalov, kot sta Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. Vse OOK in tudi mnoge OK danes digitalizirano gradivo objavljajo na portalu Kamra in tudi na portalu Digitalna knjižnica Slovenije. Konec leta 2023 je bilo na portalu Kamra objavljenih 56.686 digitaliziranih objektov (MME) oz. 1051 digitalnih zbirk (Kamra, 2023). Splošne knjižnice so do leta 2023 v dLib prispevale 220.000 digitalnih enot oz. 21 odstotkov vsebine portala (Petrovič, 2024a, str. 72). Biografski leksikon Obrazi slovenskih pokrajin je ob koncu leta 2023 vseboval 5931 biografij (Obrazi slovenskih pokrajin, 2024a, str. 3).

Ob uspešnih projektih digitalizacije pa v zadnjih letih v ospredje stopajo nova vprašanja. A. Videc je v svoji doktorski nalogi opozorila, da bi morali na nivoju Slovenije prioriteto vzpostaviti digitalni repozitorij, sistemsko urediti digitalizacijo in izdelati strategijo digitalizacije na nacionalnem nivoju (Videc, 2020, str. 331). Aktivnosti za vzpostavitev repozitorija so se sicer pričele že leta 2017, ko je bila na sestanku tima OOK izražena skrb glede trajnega ohranjanja digitaliziranega gradiva. Po dolgih usklajevanjih je bil v letu 2024 končno podpisan dogovor o trajnem hranjenju gradiva v repozitoriju Digitalne knjižnice Slovenije z NUK, kar bo splošnim knjižnicam omogočalo trajno hrambo digitalnega in digitaliziranega gradiva. Projekt financira Ministrstvo za kulturo, koordinacijo med OOK in NUK pa je prevzela Knjižnica Ivana Potrča Ptuj v sklopu izvajanja nalog kompetenčnega centra za domoznanstvo. OOK so izpostavile tudi željo po digitalizaciji avtorsko zaščitene del, ki bi bilo predstavljeno v okviru dLib in dostopno na namenskih računalnikih v OOK, ki je gradivo digitalizirala. Pogovori še potekajo, pri iskanju tehničnih rešitev sodeluje delovna skupina sistemskih administratorjev OOK (Petrovič, 2024, str. 3).

Zaradi vedno večjih količin digitaliziranega gradiva bo vedno bolj pomembna tudi koordinacija digitalizacije med knjižnicami, s čemer bi preprečili podvajanje digitalizacije enakih gradiv. Koordinacija v praksi sicer poteka, vendar lahko prihodnje pričakujemo več težav, zlasti, če se bodo OOK lotile digitalizacije avtorskopravno še zaščitene del. Posledično bo potrebno boljše načrtovanje in usklajevanje digitalizacije vsaj med OOK, morda pa bi veljalo ponovno razmisliti tudi o nacionalnem načrtu digitalizacije. V Osrednji

knjižnici Celje so se v okviru programa za izvajanje območnih nalog za leto 2024 lotili analize potreb po digitalizaciji OOK v obdobju 2025-2030. Z raziskavo želijo preveriti, koliko posamezne OOK še načrtujejo za digitalizacijo in ali obstajajo potrebe po digitalizaciji gradiva, ki je še avtorsko zaščiteno in bi bilo prikazano na namenskih računalnikih v posameznih knjižnicah. Analiza bo predstavljala pomemben korak na poti k izdelavi usmeritev za digitalizacijo v prihodnje.

Kot največji dosežek koordinacije domoznanske dejavnosti na nacionalnem nivoju so knjižnice v raziskavi prepoznale organizacijo strokovnih dogodkov, strokovnih srečanj in izobraževanj. Osrednji strokovni dogodek slovenskih domoznancev je vsekakor Domfest. Organizirajo ga OOK v sodelovanju z Sekcijo za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS, vsakič ga gosti druga OOK. Prvi je potekal leta 2009, v letu 2024 Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota gosti že 8. festival. Festival vedno spremlja tudi zbornik prispevkov, v katerem so predstavljeni dokumenti in rezultati dela na področju domoznanstva.

Od leta 2019 vsakoletna strokovna srečanja domoznancev potekajo tudi na Ptuj, pripravlja jih Knjižnica Ivana Potrča Ptuj kot kompetenčni center za domoznanstvo v sodelovanju s Sekcijo za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS. Namen strokovnih srečanj je seznanitev z aktualnimi projekti in novostmi s področja domoznanstva, izmenjava dobrih praks, izkušenj in mnenj ter krepitev povezovanja v stroki. Prvo srečanje je potekalo leta 2019 na temo obdelave zapuščin in rokopisov v knjižnicah. Na podlagi zaključkov srečanja je bil na NUK naslovljen poziv, da čimprej pripravi smernice za enotno popisovanje zapuščinskih in rokopisnih fondov. Leta 2021 je Komisija za razvoj strokovnih osnov vzajemnega kataloga sprejela dokument Rokopisno gradivo, zapuščinski fondi in tvorjene zbirke: pravila bibliografske obdelave v vzajemnem katalogu, ki prinaša pravila in katalogizacijske rešitve za bolj enotno bibliografsko obdelavo tovrstnega gradiva v slovenskem vzajemnem katalogu.

Zaradi epidemije Covid leta 2020 strokovno srečanje na Ptuj ni bilo izvedeno. Od leta 2021 so srečanja redno organizirana kot enodnevni strokovni dogodek v mesecu juniju. Ob predstavitvi inovativnih projektov in dobrih praks v knjižnicah so bile doslej predstavljene naslednje teme: obdelava domoznanskega gradiva (2021), dostopnost domoznanskih zbirk (2022), mednarodno sodelovanje knjižnic (2023) in pisna kulturna dediščina v knjižnicah (2024) (Knjižnica Ivana Potrča Ptuj, 2024).

Končno se moramo dotakniti še vprašanja vrednotenja dela strokovnih delavcev v domoznanski dejavnosti, na kar so v anketi opozorile nekatere knjižnice in kar je tudi predmet razprav v strokovnih krogih v zadnjih nekaj letih. Problematika vrednotenja opravljenega dela je zlasti pereča pri vrednotenju avtorskih objav, potrebnih za napredovanje v strokovne nazive. Enega od prvih poskusov za dogovor o priznavanju domoznanskih objav so se lotili v uredništvu portala Kamra, kjer so želeli doseči, da bi se pri vrednotenju avtorskih objav za pridobitev strokovnega naziva upoštevali tudi domoznanski prispevki na portalu Kamra (kot poljudni ali strokovni članek). Kljub pogovorom s Komisijo za strokovne nazive v knjižnični dejavnosti in dopolnitvi Navodil za oddajo vloge in ocenjevanje strokovne usposobljenosti v knjižnični dejavnosti (2019) do vidnejših sprememb pri ocenjevanju vlog ni prišlo. Leta 2022 je bila v okviru 7. Domfesta v Celju izvedena tudi okrogla miza Je domoznanstvo še del knjižnične stroke? Organizatorji (Osrednja knjižnica Celje v sodelovanju z osrednjimi območnimi knjižnicami in Sekcijo za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS) so želeli na njej osvetliti delovno področje in naloge bibliotekarja domoznanca, opozoriti na potrebne kompetence za njegovo uspešno delo in ugotoviti, kakšne so njegove možnosti za napredovanje v strokovni naziv. Na podlagi zaključkov okrogle mize je bil pripravljen in Komisiji za strokovne nazive v knjižnični dejavnosti v NUK poslan Javni poziv za ustrezno interpretacijo Pravilnika o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti, ki bo omogočala primerno vrednotenje avtorskih objav z domoznansko vsebino (Javni poziv, 2022). Komisija na poziv ni podala uradnega odgovora. Razmislek o primernem vrednotenju dela strokovnih delavcev v domoznanski dejavnosti bo potreben, če želimo, da bodo tudi v prihodnje v knjižnicah vlagali velike napore v pripravo vsebin na domoznanskih knjižničnih portalih ter sodelovali pri projektih s sorodnimi kulturnimi ustanovami in z lokalnim okoljem.

7. Zaključek

Lansko leto je minilo dvajset let od imenovanja OOK in vzpostavitve njihove mreže. V tem času so se OOK v okviru nacionalne koordinacije tesno povezale in dosegle dobre rezultate. Na osnovi tesnega sodelovanja, koordinirane izvedbe načrtovanih aktivnosti in premišljenega načrtovanja so bili realizirani pomembni skupni projekti splošnih knjižnic.

Rezultati opravljene raziskave kažejo, da so OOK in OK zadovoljne z dosedanjim medsebojnim sode-

⁴ Združenje splošnih knjižnic je v imenu OOK in nacionalne koordinatorice območnosti 12. 4. 2024 na Ministrstvo za kulturo RS naslovilo dopis, v katerem opozarjajo na težave s financiranjem nalog območnosti.

lovanjem in si ga v bodoče želijo še krepiti in nadgrajevati. Preteklo obdobje sta zaznamovala zlasti koordinirana digitalizacija domoznanskega gradiva in omogočanje njegove najširše dostopnosti, kar je pripomoglo tudi k tesnejšemu sodelovanju med knjižnicami ter njihovi večji prepoznavnosti v okolju, kjer delujejo. Pri izvajanju koordinacije domoznanske dejavnosti si knjižnice v prihodnje želijo aktivnosti za večjo prepoznavnost domoznanske dejavnosti in zbirk na lokalnem in nacionalnem nivoju ter več medinstitucionalnega povezovanja in mednarodnega sodelovanja.

Ob načrtovanem kontinuiranem izvajanju domoznanske dejavnosti ostaja v knjižnicah digitalizacija ena od prioritet, pri tem pa se že nakazujejo novi izzivi, s katerimi se bomo na tem področju srečevali v prihodnje. Za lažje sodelovanje knjižnic in hitrejši razvoj domoznanske dejavnosti v prihodnje bi bilo smiselno posodobiti oz. še natančneje definirati tudi vsebino tretje posebne naloge. Nenazadnje je potreben tudi razmislek o možnostih, da bi kompetenčnemu centru za domoznanstvo poleg strokovnih zagotovili še zakonske podlage za delovanje, kar bi povečalo njegovo verodostojnost in možnost vpliva na razvoj domoznanske dejavnosti.

8. Viri in literatura

Bon, M., Karun, B. in Vodeb, G. (2010). *Izvajanje dejavnosti posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic – poročilo za obdobje 2007–2009*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2015/ook/OOK_2007-2009_porocilo.pdf.

Bon, M. (2013). *Osrednje območne knjižnice 2003–2013*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2015/OOK_zgiban-ka_2013_tisk.pdf.

Bon, M., Trplan, B. in Videc, A. (2015). *Posebne naloge osrednjih območnih knjižnic: poročilo o izvajanju dejavnosti za obdobje 2010–2013*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: http://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2015/ook/Porocilo%20o%20izvajanju%20posebnih%20nalog%20OOK_2010-2013.pdf.

Javni poziv za ustrezno interpretacijo Pravilnika o strokovnih nazivih v knjižnični dejavnosti, ki bo omogočala primerno vrednotenje avtorskih objav z domoznansko vsebino. (2022). Celje: Osrednja knjižnica, Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča, Ljubljana: ZBDS, Grosuplje: Združenje splošnih knjižnic. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani https://www.knjiznica-ptuj.si/wp-content/uploads/2019/10/Delovno_srecanjePtuj-zakljucki_KONCNI-pregledano.pdf.

Kamra: vsebinsko in finančno poročilo za leto 2023. (2024). Celje: Osrednja knjižnica. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznica-celje.si/images/Kamra_vsebinsko_in_finan%C4%8Dno_poro%C4%8Dilo_2023.pdf.

Karun, B. in Kodrič-Dačić, E. (2007). *Izvajanje koordinacije in posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v obdobju 2003–2006*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: http://cezar.nuk.uni-lj.si/common/files/studije/OOK_2003-2006.pdf.

Knjižnica Ivana Potrča Ptuj. Dogodki. (2024). Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.knjiznica-ptuj.si/o-knjiznici/kompetencni-center/dogodki-2/>.

Krstulović, Z. (2016). Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si) - osrednja slovenska digitalna knjižnica. V P. Štoka, M. Petrovič in S. Maček (Ur.), *E- domoznanstvo: učinek sodobne informacijske tehnologije na domoznansko dejavnost v knjižnicah na Slovenskem* (str. 47–56). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznice.si/wpcontent/uploads/2021/02/Zbornik_DOMFE-ST_4_E_domoznanstvo_2016.pdf.

Obrazi slovenskih pokrajin. (2024). Kranj: Mestna knjižnica. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/o-leksikonu/>.

Obrazi slovenskih pokrajin: statistično poročilo za leto 2023. (2024a). Kranj: Mestna knjižnica.

Petrovič, M. (2016). Kadri v domoznanski dejavnosti - pregled stanja. *Knjižnica*, 60 (4), 79-106. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://journals.uni-lj.si/knjiznica/article/view/13859>.

Petrovič, M. (2023). *Izvajanje aktivnosti kompetenčnega centra za domoznanstvo: poročilo za leto 2022*. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.knjiznica-ptuj.si/wp-content/uploads/2023/03/Porocilo-KC-KIPP-2022-2.pdf>.

Petrovič, M. (2024). *Izvajanje aktivnosti kompetenčnega centra za domoznanstvo: poročilo za leto 2023*. Ptuj: Knjižnica Ivana Potrča. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.knjiznica-ptuj.si/wp-content/uploads/2024/03/Porocilo-KC-KIPP-2023.pdf>.

Petrovič, M. (2024a). Zavičajna djelatnost u slovenskim narodnim knjižnicama i u Knjižnici Ivana Potrča Ptuj. *Knjižničarstvo*, 28 (1), 67-80. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://hrcak.srce.hr/315437>.

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88/2003. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200388&stevilka=4079>.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2003-01-3540>.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe. (2023). *Uradni list RS*, št. 28/2023. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-0538?sop=2023-01-0538>.

Smernice delovnih skupin za domoznanstvo osrednjih območnih knjižnic z analizo vprašalnika o stanju domoznanstva v slovenskih splošnih knjižnicah in UKM za leto 2007. (2009). Ljubljana: NUK. Pridobljeno 10. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-CLMMARRZ>.

Strokovna izhodišča za spremembe izvajanja posebnih nalog OOK. (2017). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: http://iris.nuk.uni-lj.si/media/fp/iris/studije/strokovna_izhodisca_spremembe_ook.pdf.

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018-2028). (2019). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Direktorat_za_kulturno_dediscino/Knjiznicna_dejavnost/2018/NSKD_PRIPORO-CILA_splosne_knjiznice_2018-2028_objava.pdf.

Videc, A. (2020). *Vloga in pomen osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=127287>.

Vidmar Čeru, D. (2024). *Pravna ureditev domoznanske dejavnosti znotraj slovenske knjižnične mreže. Analiza trenutnega stanja in predlogi sprememb*. Pisna naloga za bibliotekarski izpit. Velenje: D. Čeru. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-B2YJYT99/8b60939d-74a1-46fo-8840-7825foc6bbfd/PDF>.

Zakon o knjižničarstvu (ZKnj-1). (2001). *Uradni list RS*, št. 87. Pridobljeno 16. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/33204>.

Digitalizacija knjižničnih zbirk: značilnosti dosedanjih prizadevanj in smeri razvoja

Mag. Zoran Krstulović

nižji bibliotekarski svetnik

Narodna in univerzitetna knjižnica

zoran.krstulovic@nuk.uni-lj.si

Izvleček

Prispevek obravnava več kot tri desetletja trajajoč proces digitalizacije knjižničnih zbirk v Sloveniji, pri čemer se osredotoča na dosežke, uveljavljene smernice ter izzive razvoja v prihodnosti. Digitalizacija je postala ključni element pri ohranjanju ter zagotavljanju dostopa do kulturne dediščine. Prispevek izpostavlja pomen strateškega načrtovanja digitalizacije, ki vključuje tako tehnične kot vsebinske vidike, kot so izbor gradiva, usklajevanje med knjižnicami in vzpostavljanje ustreznih pravnih okvirov za dostopnost digitaliziranih vsebin. Prav tako se obravnavajo ključni dokumenti na ravni Slovenije in Evropske unije, ki podpirajo digitalizacijo kulturne dediščine. Kljub doseženim rezultatom, kot sta široka dostopnost digitaliziranega gradiva in vzpostavitev digitalne knjižnice, se Slovenija sooča z izzivi, kot so zmanjševanje finančnih sredstev, kompleksnost avtorske, sorodnih in drugih pravic ter potrebe po koordinaciji med različnimi kulturnimi institucijami. V prihodnosti bo ključno zagotoviti trajnostno financiranje, nadgraditi tehnične rešitve in izboljšati dostopnost do digitaliziranih zbirk, da bi se omogočila širša uporaba za raziskovalne in izobraževalne namene. Digitalizacija bo ostala dolgoročen proces, ki bo zahteval stalno prilaganje, saj ponuja velike priložnosti za ohranjanje in promocijo kulturne dediščine ter dostop do znanja za prihodnje generacije.

Ključne besede: digitalizacija knjižničnih zbirk, smeri razvoja digitalizacije, digitalna knjižnica

Abstract

The paper discusses the more than three-decade-long process of digitizing library collections in Slovenia, focusing on achievements, established guidelines, and future development challenges. Digitization has become a key element in preserving

and ensuring access to cultural heritage. The paper highlights the importance of strategic planning in digitization, which includes both technical and content-related aspects such as material selection, coordination among libraries, and the establishment of appropriate legal frameworks for the accessibility of digitized content. It also addresses key documents at the Slovenian and European Union levels that support the digitization of cultural heritage. Despite the achievements, such as the broad accessibility of digitized materials and the establishment of a digital library, Slovenia faces challenges such as declining financial resources, the complexity of copyright, related rights, and other legal issues, as well as the need for coordination among different cultural institutions. In the future, it will be crucial to ensure sustainable funding, upgrade technical solutions, and improve the accessibility of digitized collections to enable broader use for research and educational purposes. Digitization will remain a long-term process that will require continuous adaptation, while also offering great opportunities for the preservation and promotion of cultural heritage and access to knowledge for future generations.

Keywords: library collections digitization, digitization development trends, digital library

1. Uvod

Digitalizacija knjižničnega gradiva v slovenskih knjižnicah poteka že približno trideset let. V tem času so se z razvojem tehnologije in pod vplivi informatizacije na družbo spreminjali pogledi na digitalizacijo knjižničnega gradiva, hkrati so vedno bolj postajali opazni učinki dostopnosti fizičnega gradiva v digitalni obliki na poslovanje knjižnic. Ustvaril se je povraten vpliv množice dostopnih digitalnih vsebin na pričakovanja družbe, ki je oblikoval drugačne potrebe uporabnikov do dostopnosti znanstvenih in kulturnih vsebin. Ključno spoznanje, ki ga je prinesla evolucija po-

stopkov digitalizacije je, da digitalna preobrazba knjižnic ni končno stanje s fiksnimi kazalniki uspešnosti, ampak nenehna preobrazba, kjer se definicija uspešnosti razvija v skladu z vplivi paradigme časa. Že sam pojem »digitalizacija« je spremenil pomen v primerjavi s pomenom, ki ga je imel pred tridesetimi leti. Prvotno je označeval »pretvorbo podatkov in informacij v digitalno obliko« (Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU), zadnja leta pa se pojem »digitalizacija«, paralelno s prvotnim pomenom, vendar veliko bolj poudarjeno, uporablja v smislu uvajanja informacijske tehnologije oziroma podpore delovnim procesom s programskimi orodji. Priporočilo komisije o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino pa ohranja prvotni pomen, kot »pretvorbo gradiva iz analogne oblike v digitalno« (Priporočilo komisije o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino, str. 7). Od srede devetdesetih let prejšnjega stoletja lahko digitalizacijo opazujemo in dojemamo kot ciklično sprejemanje vedno novih strategij, kot prilagajanje razvijajočim se izzivom, včasih kot stremljenje k ambicioznim ciljem, ki so zastavljeni, da usklajujejo dostopnost kulturne dediščine s širšimi gospodarskimi in družbenimi cilji. Ob tem je pomembno doseganje mejnikov, kot je vzpostavitev odprtih modelov dostopa do podatkov kulturne dediščine, podprtih z ustreznim licenčnim okvirom.

1.1 Začetki

Da bi lahko razumeli kam gremo, prepoznali možne prihodnje razvojne poti, se je treba zazreti v preteklost in ozavestiti pot do točke, ko pridobljeno znanje in izkušnje moramo uporabiti za načrtovanje soočanja z izzivi, za katere predvidevamo, da nas čakajo na poti v prihodnost. Z digitalizacijo smo v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK) začeli sredi devetdesetih let, leta 1996. Prenosa fizičnega gradiva v digitalno obliko se takrat nismo lotili sistematično, npr. po letnicah izida monografskih oziroma serijskih publikacij ali po vrstah gradiva, ampak smo digitalizirali posamezne zaključene zbirke, za katere smo domnevali, da bodo uporabnikom (raziskovalcem, splošni javnosti) zanimive, da jih je treba čim prej prenesti v digitalno obliko in tako zaščititi, ali gradiva, ki jih ni bilo več mogoče uporabljati v fizični obliki. Take so na primer gramofonske plošče, izdelane iz šelaka, za katerih poslušanje je potreben gramofon, ki ima možnost vrtenja na 78 obratih. Dostopnost do digitalnih različic je NUK zagotavljal tako, da je za vsako posamezno zbirko izdelal spletno mesto, ki je bilo namenjeno pregledovanju

zgolj tega gradiva. Tako so nastala spletna mesta *Zemljevidi slovenskega ozemlja 1548-1924*, *Zbirka portretov znanih Slovencev*, *Stari zvočni posnetki* in *Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov*. Danes so ta spletna mesta dostopna le še v Spletnem arhivu Narodne in univerzitetne knjižnice (<https://arhiv.nuk.uni-lj.si/>).

2. Usmeritve načrtovanja digitalizacije

Od samega začetka je bilo jasno, da je digitalizacijo treba načrtovati, ne le finančno, kadrovsko, tehnološko, infrastrukturno, ampak tudi strateško. Digitalizacija je bila kot ena izmed prioritet na področju razvoja NUK v »elektronskem oz. digitalnem okolju« uvrščena že v prvi strateški načrt Narodne in univerzitetne knjižnice (Strateški načrt NUK 2004-2008, 46-47). V tem dokumentu so bili postavljeni temelji za načrtovanje digitalizacije, na katerih gradimo še danes. Zavezali smo se, da bomo:

- knjižnično gradivo digitalizirali načrtno,
- v skladu z vnaprej določenimi merili njegovega izbora,
- upoštevali možnost sodelovanja in dosežke drugih kulturnih javnih zavodov na področju digitalizacije,
- si prizadevali za koordinirano digitalizacijo gradiv med slovenskimi knjižnicami,
- vzpostavili možnosti enotnega dostopa do zbirke digitaliziranih gradiv.

Tako zastavljene usmeritve so v naslednji fazi terjale premislek o širšem načrtu digitalizacije. Zato je bil leta 2006 v Strategiji razvoja Digitalne knjižnice Slovenije eden izmed strateških ciljev namenjen izdelavi nacionalnega načrta digitalizacije, ki naj bi »v prvi vrsti vseboval seznam gradiv (razvrščenih po prioriteti), ki jih je treba digitalizirati v planskem obdobju«. (Strategija razvoja digitalne knjižnice Slovenije dLib.si 2007-2010, str. 48) Ob načrtu digitalizacije je bila predvidena tudi izdelava tehničnih meril, standardov in navodil, ki jih morajo upoštevati izvajalci digitalizacije. Zastavljeni cilj izdelave načrta digitalizacije na nacionalni ravni žal ni bil uresničen.

Ministrstvo za kulturo se je raje odločilo za izdelavo dokumenta, ki naj bi usmerjal digitalizacijo na praktični ravni, brez opredelitve konkretne vsebine oziroma seznama gradiva, ki naj bi se digitaliziralo. Torej, kako in ne kaj. Leta 2013 so nastale Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki pod okriljem Ministrstva za kulturo. Za načrtovanje in uresničevanje digitalizacije je pomembno predvsem poglavje »Smernice za zajem digita-

liziranega gradiva«. Nujno izhodišče priprave slehernega projekta digitalizacije je določiti postopke digitalizacije in merila za izbor gradiva za digitalizacijo. Odločitev o tem, katero gradivo digitalizirati, je vedno odvisna od specifičnih ciljev projekta in razpoložljivih virov. Kljub temu je pomembno oblikovati jasna merila, ki usmerjajo proces izbire gradiva za digitalizacijo. Prav ta merila pomagajo odgovoriti na vprašanje »kaj in zakaj digitalizirati?«. (Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki, 2013, str. 16-26) Izoblikovanih je bilo šest skupin meril oziroma razlogov za izbor gradiva za digitalizacijo. V skladu z merili je prenos fizičnih vsebin v digitalno obliko temelj širše in boljše dostopnosti kulturne dediščine. Prav tako nam digitalizacija omogoča zagotavljanje varstva izvirnikov, in tudi popularizacijo gradiva. Fokus je v tem primeru na izboljšanju dostopa do neznanega ali malo uporabljanega gradiva (zbirk) ter na zagotavljanju reprezentativnosti gradiva. Pomembno je omogočiti dostop do redkega gradiva širši javnosti, ne le strokovnjakom. Digitalizacija lahko zagotovi tudi enostavnejše rokovanje s fizičnim gradivom, zato je ključno prednostno digitalizirati posamezne izvode ali celotne zbirke, katerih fizično stanje je občutljivo, saj to omogoča manj obremenilno rokovanje pri njihovi uporabi. Na izbor gradiva za digitalizacijo vplivajo različni dejavniki iz zunanjega okolja, vključno s pomembnostjo in uporabnostjo digitalne oblike gradiva za nadaljnjo obdelavo s programskimi orodji (podatkovno rudarjenje, strojno učenje, jezikovne tehnologije itd.), potrebami zunanjih uporabnikov knjižnice, knjižničnega razstavnega programa, zahtevami darovalcev gradiva ter sodelovanjem v mednarodnih projektih. Pri ustvarjanju digitalnih zbirk se knjižnice soočamo z različnimi zakonskimi ovirami, ki vplivajo na dostopnost digitaliziranih vsebin. Ključna pravna področja, ki zahtevajo posebno pozornost, vključujejo avtorsko pravico, sorodne pravice, varovanje zasebnosti, pravico do ponovne uporabe in pravico do internetne pozabe. Digitalizacija vključuje tudi postopke izdelave metapodatkov, ki so pomembni za trajno hranjenje ustvarjenih digitalnih vsebin in možnosti nadaljnje uporabe, ne le za zagotavljanje dostopnosti. Kakovost digitaliziranega gradiva je pomemben del načrtovanja digitalizacije knjižničnih gradiv, odvisna je od predvidene uporabe gradiva, kot je zgolj zagotavljanje dostopnosti, ali tudi trajno hranjenje, morda tudi uporaba digitalnih različic kot izhodiščnega materiala umetniškega oblikovanja. Splošno priporočilo je, da mora proces digitalizacije čim bolj popolno zajeti informacije, vsebovane v fizičnem objektu. Zelo je pomembno,

da pred digitalizacijo pregledamo stanje gradiva in preverimo potrebo po popravilih ali restavriranju. (Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki, 2013, str. 16-20)

Tudi v iztekajočem se strateškem načrtu 2020-2024 Narodne in univerzitetne knjižnice digitalizacija zaseda posebno mesto. Gradnja digitalne zbirke in razvoj naprednih spletnih storitev je ena izmed strateških usmeritev. Prvi cilj je digitalizacija celotnega korpusa slovenike in je opredeljena kot projekt nacionalnega pomena. Projekt digitalizacije slovenskih publikacij bo prednostno obravnaval gradivo glede na njegovo kulturno in znanstveno pomembnost, ogroženost, pogostost uporabe ter aktualnost z vidika raziskovalnih potreb. Digitalizirana slovenika bo dostopna na portalu Digitalne knjižnice Slovenije, zbirka pa bo dopolnjevana v sodelovanju s partnerskimi organizacijami. (Strateški načrt Narodne in univerzitetne knjižnice za obdobje 2020-2024, str. 27-28)

2.1 Usmeritve načrtovanja digitalizacije v vladnih in dokumentih EU

Leta 2019 je Ministrstvo za kulturo objavilo dokument Strategija kulturne dediščine 2020-2023, v katerem naslavlja tudi digitalizacijo. Strategija kulturne dediščine 2019 obravnava digitalizacijo kot ključno za ohranjanje in promocijo kulturne dediščine Slovenije. Dokument izpostavlja pomen digitalizacije kulturnih vsebin za zagotavljanje spletne dostopnosti, dolgoročne hrambe in učinkovitega upravljanja kulturne dediščine. To vključuje premično, nepremično in nesnovno dediščino. Strategija določa več operativnih ciljev, ki se nanašajo na digitalizacijo kulturne dediščine. Med njimi je za nadaljevanje digitalizacije v knjižnicah pomemben cilj »spodbujanja digitalizacije in spletne dostopnosti ter dolgoročne hrambe digitalnih dediščinskih vsebin«. Izhodišče za uresničevanje cilja so razvojni dokumenti Slovenije in EU, ki poudarjajo pomen digitalizacije in novih e-storitev za sodobno družbo. »Dediščinske vsebine imajo zaradi občečloveških vrednot, ki jih utelešajo, visok komunikacijski potencial. Če so v obliki odprtih podatkov, dostopnih vsem pod enakimi pogoji, objavljeni na javnih platformah, jih lahko ponovno uporabimo pri ustvarjanju novih znanj, storitev in blaga.« Avtorji dokumenta menijo, da mora zaradi zaostajanja za tovrstnim razvojem v Evropi in svetu Slovenija zagotoviti višjo stopnjo digitalizacije, splošne spletne dostopnosti in povezanosti ter omogočiti dolgoročno hrambo digitalnih dediščinskih vsebin. (Strategija kulturne dediščine 2020-2023, 2019, str. 24).

Med naborom možnih dejavnosti najdemo kot ne-kakšen odmev Strategije razvoja Digitalne knjižnice Slovenije iz leta 2006, sprejetje in izvedbo načrta za digitalizacijo dediščinskih vsebin. Tudi do uresničitve tega načrta ni prišlo.

Strategija kulturne dediščine 2020-2023 se je navezovala na evropske in mednarodne dokumente, ki spodbujajo digitalizacijo kulturne dediščine. Na tem področju je pomemben dokument Priporočilo Komisije z dne 27. oktobra 2011 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva ter njegovi digitalni hrambi (2011/7711/EU). Ob upoštevanju doseženega na področju digitalizacije, digitalne hrambe in dostopnosti digitalnih vsebin, je v dokumentu priporočeno, da države članice še naprej razvijajo načrtovanje in spremljanje digitalizacije, spodbujajo partnerstva med kulturnimi ustanovami in zasebnim sektorjem, da se zagotovijo novi načini financiranja digitalizacije kulturnega gradiva in spodbujajo inovativni načini uporabe gradiva, preučijo načine za čim boljšo uporabo digitalizacijskih zmogljivosti, izboljšajo dostop in uporabo digitaliziranega javno dostopnega kulturnega gradiva ter izboljšajo pogoje za digitalizacijo in spletno dostopnost avtorsko zaščenega gradiva. Vsi ti ukrepi, seveda, odražajo čas, v katerem so nastali.

Leta 2018 je Evropska unija sprejela Novo evropsko agendo za kulturo. V tem dokumentu je digitalizacija obravnavana bolj splošno, s ciljem izkoristiti sinergije med kulturo in izobraževanjem ter okrepiti povezave med kulturo in drugimi področji politike, in v tem kontekstu izkoristiti priložnosti, ki jih ponuja digitalizacija. Digitalizacijo vidi kot način odpravljanja umetniških in gospodarskih meja. Komisija je v tem smislu kot ukrep opredelila ustanovitev mreže strokovnih središč po vsej EU, da bi z obsežno digitalizacijo ohranila poznavanje ogroženih spomenikov dediščine (v letu 2019), in vzpostavitev vseevropske mreže digitalnih ustvarjalnih in inovacijskih vozlišč za podporo digitalizaciji (v letu 2020). (Nova evropska agenda za kulturo, 2018, str. 2, 6, 9-10)

Danes je v veljavi sodobnejši dokument: Priporočilo komisije z dne 10. 11. 2021 o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino. Na področju digitalizacije in digitalne hrambe dokument spodbuja države članice naj vzpostavijo in redno posodabljaajo digitalne strategije za področje kulturne dediščine na nacionalni ali regionalni ravni. Pri pripravi digitalne strategije naj bi sodelovali vsi zainteresirani deležniki, tudi državni organi, da bi se tako zagotovila sredstva, in podpora za njeno izvajanje. Te strategije morajo podpirati uporabo naprednih tehnologij in do-

ločiti jasne cilje digitalizacije, zlasti za kulturno dediščino, ki je ogrožena ali digitalizirana v manjšem obsegu. Do leta 2030 naj bi bili vsi ogroženi spomeniki in območja digitalizirani v 3D obliki, države članice pa naj bi dosegle 40 % uresničitev cilja že do leta 2025. Opažamo, da dokument daje veliko večji poudarek 3D digitalizaciji (npr. digitalizaciji spomenikov) kot doslej. Prav tako je pomembno uresničiti cilj že do leta 2025 in zagotoviti digitalno hrambo vseh digitaliziranih vsebin. Dokument spodbuja partnerstva med kulturnim sektorjem in drugimi sektorji (npr. izobraževanje, turizem), ki so ključna za inovacije. Posebna pozornost je namenjena vključevanju malih in srednjih podjetij v ta proces. Države članice naj v celoti izkoristijo priložnosti, ki jih ponuja trenutni okvir avtorskih pravic, in podpirajo strokovnjake pri usposabljanju na tem področju. Dokument prav tako spodbuja mednarodno sodelovanje za oblikovanje skupnih rešitev in izmenjavo dobrih praks. Zadnje priporočilo tega poglavja, ki se nanaša na digitalizacijo in digitalno hrambo je, da naj države članice v celoti izkoristijo vse možnosti financiranja na evropski in nacionalni ravni in tako pospešijo prizadevanja za digitalizacijo in hrambo. (Priporočilo komisije z dne 10. 11. 2021 o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino, str. 7-9)

V Resoluciji o nacionalnem programu za kulturo 2024-2031 se je država zavezala, da bo na področju knjižnične dejavnosti nadgrajevala sistematično digitalizacijo slovenike, ki jo izvaja Narodna in univerzitetna knjižnica, ter spodbujalo dostopnost digitaliziranih knjižničnih gradiv in povezovanje v enotno dediščinsko platformo. (Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2024-2031, 2024, str. 6241). Žal Akcijski načrt 2024–2027 za Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031 ne omenja digitalizacije v smislu prenosa fizičnih publikacij v digitalno obliko.

3. Usmeritve digitalizacije in prihodnji izzivi

3.1 Digitalizacija

Trend prenosa fizičnega knjižničnega gradiva v digitalno okolje – digitalizacija – se bo nadaljeval tudi v prihodnje. Vsaj iz razloga zaščite fizičnega gradiva (npr. časopisnega gradiva) in lažje manipulacije z vsebinami, za branje katerih so potrebne različne naprave (npr. za predvajanje zastarelih nosilcev zvoka ali slike).

Temeljna značilnost izvajanja digitalizacije kulturne dediščine so ostre ločnice med področji kulture, predvsem glede na vrsto gradiva. Področje

knjižničarstva in knjižničnega gradiva je jasno opredeljeno na področju kulture in ohranjanja kulturne dediščine. Knjižnice smo bile precej časa vodilne pri prenosu fizičnega gradiva v digitalno obliko, kar kaže količina digitaliziranega in javno dostopnega gradiva na svetovnem spletu prek Digitalne knjižnice Slovenije. V zadnjem času se krepi digitalizacija tudi na drugih področjih kulture. Spodbuja se predvsem digitalizacija objektov nepremične kulturne dediščine (Digitalno inoviranje kulturne dediščine, 2019), oziroma t. i. 3D digitalizacija. Zato bo za pridobitev finančnih sredstev za digitalizacijo knjižničnega gradiva vedno bolj treba tekmovati s projekti digitalizacije gradiv, ki jih hranijo druge institucije na področju kulture (muzeji, galerije, arhivi ...).

3.2 Fizična zamejenost področja

Značilnost objavljenega knjižničnega gradiva je, da je fizično zamejeno. Količina gradiva, ki bi ga morali digitalizirati, če sledimo merilom slovenike, je ogromna, čeprav gre za končno število bibliografskih enot, ki ga je možno v določenem, presečnem, trenutku »prešteti«, razvrstiti po jasnih merilih ter digitalizacijo dokaj natančno načrtovati.

Z vsebinskega stališča predvidevamo, da bomo tudi v prihodnje po večini digitalizirali sloveniko in kulturnozgodovinsko pomembno gradivo – inkunabule in najstarejše knjige, ki jih knjižnice hranimo v svojih zbirkah. Prioriteta bo še naprej digitalizacija serijskih publikacij zaradi boljših možnosti pregledovanja gradiva v digitalni obliki, nenazadnje tudi zaradi slabe kakovosti papirja, torej zaradi ohranjanja fizičnih izvodov.

Na podlagi strateškega načrta 2020-2024 in drugih dokumentov EU je NUK pripravila Nacionalni projekt digitalizacije slovenike in kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva (2021-2030), večletni načrt digitalizacije pisne kulturne dediščine s ciljem, da v desetih letih digitalizira in zagotovi spletni dostop do celotne zbirke slovenike in starejšega knjižnega gradiva. Digitalizacija bo vključevala širok spekter gradiva, vključno s srednjeveškimi in novoveškimi rokopisi, prvotiski, literarnimi zapuščinami, monografijami, serijskimi publikacijami, kartografskim in slikovnim gradivom, glasbenimi tiski in zvočnimi gradivi ter drobnimi tiski. S prenosom slovenike in kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva v digitalno obliko želi NUK zagotoviti boljšo ohranitev fizičnega gradiva, širšo uporabo gradiv v novem kontekstu in lažjo uporabo vsebin za izobraževalne, raziskovalne in druge namene. Projekt digitalizacije temelji na različnih strokovnih in normativnih podlagah

ter dokumentih, med katerimi so predvsem Zakon o zagotavljanju sredstev za določene nujne programe Republike Slovenije v kulturi, Strateški načrt Narodne in univerzitetne knjižnice za obdobje 2020–2024, Digitalno inoviranje kulturne dediščine in drugi. (Priporočilo komisije z dne 10. 11. 2021 o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino je objavljeno po zaključenem dokumentu projekta, vendar konceptualno sledi priporočilom). Po zaključku projekta bo v Digitalni knjižnici Slovenije dostopnih več kot 110 milijonov strani digitalizirane nacionalne knjižnične zbirke.

Torej, s ciljem izdelati čim bolj podroben načrt digitalizacije celotnega korpusa slovenike je NUK izdelal že omenjeni Nacionalni projekt digitalizacije. Kot časovni okvir je, sicer precej optimistično, določeno obdobje desetih let. Projekt je hkrati prizadevanje količinske, finančne in časovne ocene množice gradiva, ki naj bi bila digitalizirana v omejenem časovnem obdobju. Prednostni načrt digitalizacije sledi starosti in ohranjenosti gradiva. Starejše in slabše ohranjeno gradivo naj bi bilo digitalizirano najprej. Prav tako sta upoštevana kulturnozgodovinski pomen in vpliv posameznih korpusov gradiva, ki bodo prednostno uvrščeni v proces digitalizacije.

Prednostna merila za izbiro gradiva za digitalizacijo lahko strnemo v naslednje točke:

- pomembnost gradiva s stališča pretekle slovenske kulturne in znanstvene ustvarjalnosti,
- ogroženost gradiva,
- pogostost uporabe gradiva,
- aktualnost gradiva za potrebe raziskovanja in ponovne uporabeinformacij.

V skladu z zastavljenimi prioritetami bodo najprej digitalizirani kodeksi, prvotiski in najstarejše knjižno gradivo, ki je izšlo do leta 1850. Primer takega korpusa so prvotiski (inkunabule). Trenutno poteka projekt »Incunabula Slovenica«, ki ga izvaja NUK ob sodelovanju in delnem sofinanciranju UNESCO Odbora za Spomin sveta, katerega cilj je prenesti v digitalni svet ne le prvotiske, ki jih hrani NUK, ampak tudi tiste inkunabule, ki jih hranijo druge institucije (npr. knjižnice, samostani ...). V naslednji fazi, ki že poteka, se digitalizirajo monografske publikacije, ki so izšle do leta 1945. V kasnejših fazah pa bodo prišle na vrsto najnovejše publikacije, ki so izhajale po letu 1945 in po osamosvojitvi leta 1991 do danes, prioriteto kulturno in politično najvplivnejši časopisi in monografske publikacije. Čisto na koncu pa je predvidena digitalizacija neknjižnega in drugega kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva.

Zaradi priprave gradiva ter lažjega in učinkovitega spremljanja procesov digitalizacije NUK izvajanje projekta bolj podrobno načrtuje v okviru vsakoletnega Programa dela, v katerem se planira digitalizacija skladno z nakazanimi prednostnimi nalogami projekta. V tem kontekstu se izvaja digitalizacija monografskih publikacij (knjižnega gradiva), ki že poteka sistematično po letih izida. Do zdaj so digitalizirane praktično vse knjige do leta 1910. Ocenjujemo, da je količinsko do zdaj digitalizirano približno 16 milijonov strani, kar je dobrih 15 % odstotkov celotnega korpusa slovenike.

Sistematična digitalizacija zapuščinskih fondov in rokopisov sploh je odložena za čas po dokončani digitalizaciji tiskanih publikacij. Iz ohranjenih zapuščinskih fondov, zaradi obsežnosti le-teh ter obsega fonda rokopisnega gradiva bodo digitalizirana le posamezna dela ali skupine del pomembnih slovenskih ustvarjalcev v skladu s kasneje določenimi merili izbora. (Nacionalni projekt digitalizacije slovenike in kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva, str. 8).

Na tem mestu je treba poudariti, da obstoječe kapacitete, kadrovske in finančne, ne zadostujejo za doseganje ciljev projekta. Digitaliziramo že tri-deset let, v tem času smo digitalizirali približno petino slovenike in drugega kulturnozgodovinsko pomembnega gradiva. S tem tempom lahko zadržimo, da če želimo doseči cilj, torej imeti celotno sloveniko digitalizirano, bomo potrebovali še toliko ali več časa, koliko smo ga porabili do zdaj. Zelo verjetno je, da bodo sloveniko digitalizirali še naši vnuki. Zato je nujno potrebno, da ohranimo vztrajnost pri izvajanju te dejavnosti.

3.3 Koordinacija digitalizacije

Za učinkovito in hitro digitalizacijo je zelo pomembna že takoj na začetku vzpostavljena koordinacija med knjižnicami. Predvidevamo, da se bo nadaljevala tudi v prihodnje. Pri načrtovanju je že takoj pomembno preprečiti podvajanje digitalizacije enakih publikacij. V projekt nastanka in začetnega razvoja Digitalne knjižnice Slovenije sta bili že takoj vključeni dve osrednji območni knjižnici – Celje in Ptuj, kar je pri uresničevanju projektnih ciljev že zgodaj omogočilo dialog glede načrtovanja digitalizacije. Vsebinska razdelitev gradiva za digitalizacijo se je vzpostavila že pri digitalizaciji prvih gradiv. Za prenos v digitalno obliko domoznanskega gradiva skrbijo v splošnih knjižnicah, digitalizacija gradiv, ki tematsko zadevajo celotno območje Slovenije, in tudi publikacije Slovencev izven državnih meja, pa se izvaja pod okriljem NUK. Manifestacija take razdelitve

je zlasti razvidna pri digitalizaciji serijskih publikacij. Splošne knjižnice so sistematično digitalizirale lokalne oziroma regionalne časnike in časopise, NUK pa serijske publikacije, ki so izhajale na celotnem narodnem ozemlju in izven državnih meja. Zato so tudi rezultati digitalizacije, ki so razvidni v številu dostopnih naslovov, zelo dobri: čez 90 % časopisov, ki so izhajali do leta 1945, je že digitaliziranih. Prizadevanja pri digitalizaciji serijskih publikacij po letu 1945 se tudi počasi krepijo, vendar je pri gradivu iz tega časa treba biti zelo pozoren na stanje pravic. V prihodnje bi morali biti bolj pozorni na kompletacijo gradiv pred digitalizacijo, predvsem serijskih publikacij. Dogaja se namreč, da posamezna knjižnica digitalizira nepopolno zalogo nekega časopisa, čeprav so manjkajoče številke ali letniki dostopni v kateri izmed drugih knjižnic.

Omenimo še sodelovanje s fakultetnimi knjižnicami na področju digitalizacije učnih virov (priročnikov, temeljne študijske literature ipd.). Tudi v tem primeru je potrebna koordinacija med knjižnicami, ker so včasih temeljni priročniki skupni različnim študijskim smerem.

Koordinacija digitalizacije je koncept, ki se je udejanjil po naravni poti, izhaja iz nalog, ki jih knjižnice izvajajo v fizičnem okolju. Konkretno, pri splošnih knjižnicah iz skrbi za domoznansko gradivo, pri nacionalni knjižnici pa za sloveniko. Čeprav koordinacija nikoli ni bila formalizirana, v praksi dobro deluje. V povezavi s koordinacijo je zanimivo poročilo IFLE o trendih na področju informacij in znanja za leto 2024. Edino omembo digitalizacije (digitisation) v dokumentu najdemo, čisto na koncu poročila, v posebnem okvirčku o »iztočnicah za razmislek« (Things to think about). In sicer v kontekstu razmisleka o trendu stremljenja k skupnim rešitvam in samopodobi posameznih organizacij, ki se vidijo kot del širše skupnosti. »Zakaj bi delali v izolaciji, ko pa lahko s sodelovanjem dosežete rezultate, ki so koristni za vse?« Digitalizacija je omenjena kot dejavnost, ki razblinja tradicionalne meje med organizacijami. (Dezuanni, Osman, 2014, str. 39) Kaže, da je bila odločitev za koordinacijo digitalizacije pred leti pogled daleč v prihodnost. Morda bi koordinacijo digitalizacije veljalo okrepiti, predvsem s programsko podporo postopkom priprave tehnične dokumentacije ipd.

3.4 Tehnično izvajanje digitalizacije

V prihodnje se bo gotovo nadaljeval trend izvajanja digitalizacije večinoma pri zunanjih podjetjih. V manjši meri se bo digitalizacija izvajala

tudi v posameznih večjih knjižnicah, ki premorejo ustrezno infrastrukturo in usposobljene kadre. Predvsem v NUK-u, v centru za digitalizacijo knjižničnega gradiva. Leta 2021 je v Pravilnik o notranji organizaciji in sistemizaciji delovnih mest v Narodni in univerzitetni knjižnici, pri Oddelku za digitalne vsebine dodano, da oddelk opravlja tudi naloge vodenja Centra za digitalizacijo pisne kulturne dediščine. NUK trenutno premore štiri stroje za digitalizacijo, opremo za osnovno 3D digitalizacijo in štiri zaposlene (dva redno zaposlena in dva zaposlena na določen čas do leta 2027), kar zadostuje za vzpostavitev infrastrukture za sistematično digitalizacijo knjižničnega gradiva. Namen je v prihodnje vzpostaviti Center za digitalizacijo pisne kulturne dediščine kot samostojno organizacijsko enoto znotraj NUK.

Opazamo pa, da se z leti število usposobljenih podjetij za digitalizacijo knjižničnega gradiva manjša. Na prvem javnem razpisu za digitalizacijo knjižničnega gradiva, ki ga je izvedel NUK leta 2006, je bila usposobljenost priznana štirim podjetjem, na enem naslednjih razpisov pa še dvema. Danes pa lahko oddajamo naročila le še enemu zunanjemu usposobljenemu izvajalcu. Merila priznavanja usposobljenosti pa se v tem obdobju niso radikalno spremenila. Lahko rečemo, da so le bolj natančno opredeljena glede na izkušnje s posameznimi izvajalci. Po drugi strani je res, da poslovanje podjetij ne more sloneti le na digitalizaciji knjižničnega gradiva, ker je teh projektov na letni ravni premalo. Zato je na zadnjem razpisu merila usposobljenosti prestalo le eno podjetje, ki se poleg digitalizacije za knjižnice (tudi arhive) ukvarja še z drugimi dejavnostmi, kot so programska podpora poslovanju, digitalno arhiviranje itd.

3.5 Financiranje digitalizacije

Ugotavljamo, da se z leti sredstva namenjena digitalizaciji – prenosu publikacij iz fizične oblike v digitalno – zmanjšujejo. Že deset let in več digitalizacija knjižničnega gradiva ni več upravičen strošek mednarodnih projektov, kot je to bil v projektih, v katerih so knjižnice sodelovale v prvih desetih letih tega stoletja. Obseg finančnih sredstev neposredno vpliva na letno količino digitaliziranih gradiv, s tem pa na čas, v katerem naj bi fizična gradiva postala dostopna v digitalni obliki. Zato se zaključek prenosa celotne slovenike v digitalni zapis pomika v desetletja odmaknjeno prihodnost. Dodatno skrbi prenehanje izvajanja Zakona o zagotavljanju sredstev za določene nujne programe Republike Slovenije v kulturi. Višina sredstev za digitalizacijo, ki jih je Zakon namenjal

NUK-u so bila sicer za leto 2024 ohranjena, vendar brez zagotovila, da bo enako tudi v prihodnjih letih, vsaj do leta 2027, do katerega naj bi veljal omenjeni Zakon.

3.6 Področje pravic

Že dolgo je jasno, da na spletno dostopnost digitalnih različic knjižničnega gradiva neposredno vpliva avtorska in sorodne pravice. Možnost spletne dostopnosti do digitaliziranih (tudi izvirno digitalnih) publikacij določa pravica dajanja na voljo javnosti (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, člen 32.a), ki je izključna avtorska pravica. Torej je za omogočanje spletne dostopnosti avtorskih del, ki so še pod zaščito potrebno pridobiti dovoljenje imetnika (imetnikov) pravic. Omejitev izključne pravice dajanja na voljo javnosti blaži izjema priobčitve za javnost na zaslونih, ki omogoča avtorsko zaščitenemu gradivu, da »za namene raziskave ali individualnega pridobivanja znanja lahko javno dostopni arhivi, knjižnice, muzeji ter izobraževalne ustanove prosto priobčijo javnosti dela iz svojih zbirk po temu namenjenih zaslونih, ki so v njihovih prostorih, če s pogodbo o prenosu materialnih avtorskih pravic ni drugače določeno«. (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, člen 49.b)

Obstaja tudi možnost, ki omogoča, da javne knjižnice in druge javne ustanove s področja kulture na nekomercialni spletni strani dajo prosto na voljo javnosti dela izven pravnega prometa (t. i. razprodana dela), ki jih imajo trajno v svojih zbirkah, in jih za ta namen reproducirajo (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah, člen 50.e in 50.f). Ta možnost bo povečala število del, ki bodo lahko na voljo uporabnikom v spletnem okolju. Vendar, uporaba te možnosti ni samoumevna. »Po razumnih prizadevanjih« je treba preveriti oziroma ugotoviti, ali je delo dostopno javnosti v pravnem prometu po običajnih trgovinskih kanalih. V naslednji fazi je treba namen zagotavljanja javne dostopnosti do del, ki jih ni na trgu, objaviti na specializiranem portalu Evropske unije za intelektualno lastnino, na katerem morajo biti vidna 6 mesecev (<https://euipo.europa.eu/out-of-commerce/#/>). Namen tega ukrepa je, da se imetnik pravice lahko javi in ne dovoli digitalne objave svojega dela. Po preteku tega obdobja javna ustanova lahko na svojem portalu objavi delo(-a) v prostem dostopu.

Posebno področje in nova težava so podatki, zapisi v publikacijah, ki se nanašajo na konkretne fizične osebe. Digitalizacija časopisov in znanstvenih revij omogoča hitrejšo in natančnejšo iskanje ter

povezovanje podatkov, kar je bilo prej v fizičnem svetu skoraj nemogoče. Sodobne metode obdelave besedil omogočajo skoraj takojšnje odkrivanje vsebin, kar bistveno izboljšuje dostop do informacij. Z digitalizacijo publikacij postane možno iskati po celotnih besedilih, tudi poiskati in najti vsebine, do katerih je težko priti z iskanjem po fizičnih gradivih. Namreč, pomemben del metapodatkov se pridobi iz optično prepoznanih besedil (OCR), kar povečuje vrednost digitalizacije, vendar hkrati lahko ustvari moteče okoliščine za osebe, ki se pojavljajo v teh vsebinah (Z. Krstulović, M. Kragelj, 2013, str. 148). Digitalizirane publikacije lahko razkrijejo pretekle dejavnosti, stanja, lokacije prebivanja ipd. konkretnih posameznikov, ti pa ne želijo, da so tovrstni podatki javno dostopni. Ni možno predvideti, kdaj se bo pojavila zahteva posameznika po umiku podatkov, tudi ne zaradi katerih podatkov, prav tako ne, po kateri poti bo naslovljena na knjižnico (prek informacijskega pooblaščenca, neposredno ali kako drugače). Tudi rešitve oziroma načini umika podatkov so prilagojene konkretnemu zahtevku. V večini primerov gre za podatke v fizični publikaciji, ki so bili objavljeni popolnoma legalno in s soglasjem posameznika (npr. intervjuji, reportaže ...). S prenosom na splet pa postanejo preprosto najdljivi in zato potencialno problematični.

3.7 Formalizacija knjižnične javne službe na spletu

V zadnjih nekaj desetletjih je digitalizacija korenito preobrazila način, kako knjižnice poslujejo, organizirajo (digitalne) vsebine in zagotavljajo storitve uporabnikom. Ta trend je rezultat hitre tehnološke evolucije, sprememb v pričakovanjih in potrebah uporabnikov ter vse večje dostopnosti digitalnih virov. Digitalizacija knjižničnih zbirk vključuje več vidikov, od prenosa fizičnih publikacij in rokopisnega gradiva, trajnega ohranjanja digitalnega gradiva do spletnih storitev in v zadnjem času, o razmisleku, kako izkoristiti in v knjižnično okolje integrirati orodja s področja umetne inteligence.

Pred desetletjem smo že zapisali, da bi za zagotavljanje stabilnega spletnega delovanja knjižnic potrebovali ustrezno formalizacijo strokovnih rešitev v okviru področne zakonodaje (Krstulović, 2013). V Pravilniku o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023) so pri opredelitvah pogojev za nacionalno knjižnico vgrajene nekatere določbe glede izvajanja knjižnične javne službe na spletu. Pri upravljanju knjižnične zbirke je zapisano, da

nacionalna knjižnica gradi in upravlja Digitalno knjižnico Slovenije. Omogoča dostop do digitaliziranega in izvirno digitalnega gradiva v skladu z zakonodajo, digitalne vsebine trajno hrani ter ima tudi opremo za digitalizacijo knjižničnega gradiva. (Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe, členi 59, 62, 63-64). Gre za prvo omembo Digitalne knjižnice Slovenije v nekem formalnem aktu, ki oblikuje izvajanje knjižnične javne službe. Zato pričakujemo, da bo to osnova za nadaljnji obstoj in razvoj digitalne knjižnice, prav tako tudi vseh dejavnosti, ki jo opredeljujejo (zajem podatkov, trajno hranjenje, zagotavljanje dostopnosti), digitalizacija pa je ena izmed le-teh.

3.8 Uporabniki

Dostopnost digitalnih različic vsebin, ki so izšle v fizični obliki, je vplivala tudi na spremembo vedenja uporabnikov knjižnice. Raziskovalci vedno bolj želijo dostopati in preiskovati knjižnično gradivo s programskimi orodji, takoj in v celoti, ne glede na izvirnik. Zato bi bila zakonska opredelitev digitalnega izvirnika kot obveznega izvoda ključna za zagotavljanje boljše dostopnosti fizičnega gradiva v prihodnosti. In ne na zadnje, s tem bi prihranili veliko virov, človeških in finančnih, ki bi jih sicer v prihodnosti morali porabiti za digitalizacijo publikacij, natisnjenih iz digitalnih datotek. Pri uporabnikih raziskovalcih prav tako opažamo nejevoljo ob ovirah dostopa zaradi pravic (dostopnost na namenskih računalnikih). V zadnjem času prihaja veliko zahtev po velikih količinah podatkov za raziskovalno dejavnost in projekte, kar terja, po eni strani, preverjanje zakonitosti posredovanja določenih vrst podatkov (npr. zvočnih posnetkov) izven sistema digitalne knjižnice, po drugi pa tehnično pripravo podatkov za posredovanje tretjim osebam.

Svoje »digitalne« potrebe ima tudi splošna populacija uporabnikov starih med 13 in 40 let (generacija Z in milenijci). Za organizacijo učinkovitega dostopa do digitaliziranega gradiva moramo razumeti njihovo videnje in način, kako uporabljajo knjižnico. Mobilno računalništvo je ključni vidik vsakdanjega življenja generacije Z in milenijcev. Visoka stopnja branja na mobilnih napravah med temi skupinami je velik premik od prejšnjih generacij. Tisti med njimi, ki ne uporabljajo digitalne zbirke, pravijo, da ne razumejo, kako dostopati do digitalnih zbirk, kar kaže, da obstaja priložnost za proaktivno izobraževanje mlajših uporabnikov knjižnice o digitalnih knjižničnih virih vključno z digitalizirano kulturno dediščino. (Inman Berens, Noorda, 2023, str. 6)

4. Zaključek

Digitalizacija knjižničnih zbirk v Sloveniji je proces, ki se razvija že več kot tri desetletja in predstavlja pomembno preobrazbo v knjižničarstvu. Doslej so bili doseženi pomembni mejniki, kot so zagotavljanje spletne dostopnosti do številnih zbirk in vzpostavitev koordinacije med knjižnicami pri digitalizaciji gradiv. Kljub temu pa proces digitalizacije ni zaključen, temveč se bo nadaljeval in razvijal v prihodnosti.

Prihodnji izzivi vključujejo predvsem zagotavljanje trajnostnega financiranja, izboljšanje pravnega okvira za dostopnost digitaliziranih vsebin in spremljanje ter posodabljanje tehničnih zahtev za izdelavo in ohranjanje kakovostnih digitalnih kopij. V prihodnje bo potrebno tudi nadaljevanje in okrepitev koordinacije med knjižnicami in drugimi kulturnimi ustanovami, da bi preprečili podvajanje naporov in zagotovili učinkovito uporabo sredstev. Digitalizacija v Sloveniji ostaja dolgoročen cilj, ki bo zahteval stalno prilagajanje in inovacije, vendar pa ponuja tudi ogromne priložnosti za širšo dostopnost kulturne dediščine in izboljšanje raziskovalne dejavnosti.

Na koncu lahko sklenemo, da je digitalizacija knjižničnih zbirk pomemben dejavnik pri ohranjanju in promociji kulturne dediščine ter zagotavljanju dostopa do znanstvenih in kulturnih vsebin za prihodnje generacije. Proces bo zahteval stalne napore in prilagoditve, a predstavlja ključni element sodobnega knjižničarstva, ki bo še naprej oblikoval prihodnost dostopa do informacij in znanja.

5. Viri in literatura

Akcijski načrt 2024–2027 za Resolucijo o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031. (2024). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://e-uprava.gov.si/si/drzava-in-druzba/e-demokracija/predlogi-predpisov/predlog-predpisa.html?id=16450>.

Ambrožič, M., Šavnik, M., Krstulović, Z., Katić, U., Svolfšak, S., Groznik, J. (2006). *Strategija razvoja digitalne knjižnice Slovenije dLib.si 2007-2010*. Ljubljana: NUK - Narodna in univerzitetna knjižnica.

Dezuanni, M. in Osman, K. (2024). *IFLA trend report: literature review (initial edition)*. Brisbane: Digital Media Research Centre.

Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (b. d.) Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <http://www.fran.si/>.

Inman Berens, K. in Noorda, R. (2023). *Gen Z and Millennials: how they use public libraries and identify through media use: executive summary*. American Library Association.

Nova evropska agenda za kulturo. (2018). Bruselj: Evropska komisija. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en-si/TXT/?from=EN&uri=CELEX%3A52018DC0267>.

Kopitarjeva zbirka slovanskih kodeksov. (b. d.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://arhiv.nuk.uni-lj.si/wayback/20180225220804/http://old.nuk.uni-lj.si/kopitarjevazbirka/>.

Krstulović, Z. (2013). Izvajanje knjižnične javne službe na spletu: oris knjižnične digitalne pokrajine. V M. Ambrožič in D. Vovk (Ur.), *Knjižničarski izzivi: vizija, strategija, taktika: 2003-2013-2023: zbornik referatov* (str. 289-309). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Krstulović, Z. in Kragelj, M. (2013). Moč (meta) podatkov: problematika upravljanja in uporabe (meta)podatkov. *Uporabna informatika*, 21 (3), 147-153. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-SPQSF3R3>.

Nacionalni projekt digitalizacije slovenike in kulturnozgodovinsko pomembnega knjižničnega gradiva (2021-2030): različica 1.0. (2020). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/2024/Digitalizacija_Slovenike_projekt.pdf.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične javne službe (2023). *Uradni list RS*, št. 28. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV12750>.

Priporočilo Komisije z dne 27. oktobra 2011 o digitalizaciji in spletni dostopnosti kulturnega gradiva ter njegovi digitalni hrambi (2011). *Uradni list Evropske Unije*, št. L 283. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/?uri=CELEX%3A32011H0711>.

Priporočilo komisije z dne 10. 11. 2021 o skupnem evropskem podatkovnem prostoru za kulturno dediščino. (2021). *Uradni list Evropske Unije*, št. L 401. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H1970>.

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2024-2031. (2024). *Uradni list RS*, št. 61.

Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do kulturne dediščine v digitalni obliki: različica 1.0. (2013). Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Zakonodaja/2013/Smernice_za_zajem_dolgotrajno_ohranjanje_in_dostop_do_kulturne_dediscine_v_digitalni_obliki.pdf.

Stari zvočni posnetki. (b. d.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: https://arhiv.nuk.uni-lj.si/wayback/20110808104129/http://www.nuk.uni-lj.si/digitalizacija/posnetki/index_eng.asp.

Strategija kulturne dediščine 2020-2023. (2019). Ljubljana: Republika Slovenija, Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/DEDISCINA/STRAT_KD_2019.pdf.

Strateški načrt Narodne in univerzitetne knjižnice za obdobje 2020-2024. (2019). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: https://www.nuk.uni-lj.si/sites/default/files/dokumenti/2020/NUK_StrateškiNa crt_2020-2024.pdf.

Strateški načrt NUK 2004-2008 (izhodišča, analiza in planski cilji). (2004). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Straus, M., Starc Peceny, U. in Ilijaš, T. (2019). Digitalno inoviranje kulturne dediščine: priročnik za turistične destinacije. Nova Gorica: Arctur.

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah. (1995). *Uradni list RS*, št. 21. S spremembami in dopolnitvami.

Zakon o zagotavljanju sredstev za določene nujne programe Republike Slovenije v kulturi. (2019). *Uradni list RS*, št. 73.

Zbirka portretov znanih Slovencev. (b. d.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://arhiv.nuk.uni-lj.si/wayback/20160225171853/http://old.nuk.uni-lj.si/portretnazbirka/main.htm>.

Zemljevidi slovenskega ozemlja 1548-1924. (b. d.). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 27. 8. 2024 s spletne strani: <https://arhiv.nuk.uni-lj.si/wayback/20170226041002/http://www.nuk.uni-lj.si/zbirke/zemljevidi>.

Domoznanska dejavnost UKM v luči koordinacije domoznanstva kot posebne naloge osrednjih območnih knjižnic

Dr. Vlasta Stavbar

bibliotekarska višja svetnica

Univerzitetna knjižnica Maribor

vlasta.stavbar@um.si

Izvleček

Prispevek prinaša predstavitev delovanja Eno te za domoznanstvo in posebne zbirke UKM ter razloge, tako zgodovinske kot zakonodajne, za domoznansko dejavnost Univerzitetne knjižnice Maribor. Predstavljene so zakonske podlage in potek izvajanja domoznanske dejavnosti, katere začetki segajo v leto 1903, kontinuirano in organizirano pa poteka od leta 1966. Specifika izvajanja domoznanske dejavnosti v primerjavi z drugimi osrednjimi območnimi knjižnicami v Sloveniji je na mariborskem območju drugačna in zato unikatna. Z uveljavitvijo osrednjih območnih knjižnic v Sloveniji in njihovih posebnih nalog, med katerimi se ena izmed njih nanaša tudi na koordinacijo domoznanske dejavnosti na območju, sta Univerzitetna knjižnica Maribor in Mariborska knjižnica sprejeli dogovor o sodelovanju, ki je v tem prispevku tudi natančneje predstavljen. Avtorica postavlja domoznansko vprašanje tudi v historični kontekst in ob tem ugotavlja, da pisci zakonov niso vedno upoštevali zgodovinskih dejstev. Pri tem posebej postavi v ospredje zgodovinski pomen razvoja knjižničarske oziroma ožje domoznanske dejavnosti. Zaključuje s pogledom razvoja domoznanske dejavnosti v UKM v prihodnost s poudarkom na digitalizaciji analognih virov za znanstveno obravnavanje, predvsem starega in dragocenega gradiva, in na uvajanju načel občanske znanosti.

Ključne besede: domoznanska dejavnost, Univerzitetna knjižnica Maribor, historični kontekst, zakonodaja, Mariborska knjižnica, osrednje območne knjižnice

Abstract

The article presents the activity of the Local History and Special Collections Department within the University of Maribor Library and its historical, as well

as legal, reasons. It addresses the legal basis for and the general course of the department, which began in 1903, but became more organized and more regular in 1966. The specifics show that studying and overall approach to local history in Maribor differs from other central libraries in Slovenia, making it unique. When Slovenian central regional libraries and their special tasks – one of them being the coordination of local history within the area – were established, University of Maribor Library and Maribor Public Library agreed to cooperate, which is elaborated on in the article. The author places the question of local history within the historical context and determines that those who wrote the legislation did not necessarily consider historical facts. She emphasises the historical importance of the evolution of libraries as well as local history. The conclusion is made from the point of view of local history within the University of Maribor Library and is aimed toward the future and emphasizing the digitalization of sources for scientific use, especially older valuable materials.

Keywords: local history, University of Maribor Library, historical context, legislation, Maribor Public Library, central regional libraries

1. Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižničarstvu

Domoznansko dejavnost je treba postaviti v odnos z dejavnostjo regionalnih splošnoizobraževalnih (nekdanjih študijskih) knjižnic. Njihove domoznanske naloge je obširno razložil Janko Glazer v svojem klasičnem referatu na mariborskem zborovanju slovenskih knjižničarjev jeseni 1963: »Pokrajinska knjižnica naj zbira in hrani vse, kar je v zvezi z ozemljem, ki mu je knjižnica namenjena, bodisi da je na tem ozemlju nastalo ali izvira od avtorjev, ki so bili na ozemlju rojeni, bodisi, da se ozemlja tiče po vsebini ...«. Ob navajanju vsega, »kar je z domačo zemljo v zvezi«, je Glazer

misllil na širino domoznanske tematike. Glazer vseskozi govori o *domoznanstvenih* tradicijah in nalogah pokrajinskih (študijskih) knjižnic, vendar ne omejuje domoznanske dejavnosti zgolj na znanstveno delo, ampak s tem izrazom opozarja na pomembnost dejavnosti, namreč na omogočanje (domo)znanstvenega raziskovanja (Glazer, 1963).

Tako opredeljena domoznanska dejavnost regionalnih knjižnic izvira iz statusa teh knjižnic. Študijske knjižnice v Sloveniji so leta 1968 ustanovile svojo skupnost in na ustanovnem sestanku razpravljale o zbiranju gradiva (Kos, 1969) in poudarjale dvojno vlogo teh knjižnic, in sicer izobraževalno in domoznansko.

Knjižničarska zakonodaja je le počasi sprejemala in uvrščala domoznansko dejavnost kot pomembno dejavnost v knjižničarstvu (Kurnik, 1998).

Sredi osemdesetih let 20. stoletja je bil pripravljen medknjižnični elaborat o domoznanski dejavnosti v slovenskem knjižničnem informacijskem sistemu (Krncl-Umek, Rajh, 1985), ki je določil domoznansko dejavnost v Univerzitetni knjižnici Maribor, predvsem pa nakazal sodelovanje z drugimi domoznanskimi knjižnicami v Sloveniji, zlasti ob uvedbah novih tehnologij, ki so pripomogle k večji in širši dostopnosti informacij. In kot so zapisali ob vpeljavi velikih sprememb, kot so bile avtomatizacija in nove tehnologije, sta v domoznanski dejavnosti ostala namen in potreba enaka kot pred stotimi leti – zbiranje in dokumentiranje domoznanskega gradiva, ki nudita uporabnikom določene regije raznolike informacije o življenju, delu, dogodkih regije v preteklosti in danes (Stavbar, 2003).

Zakon o knjižničarstvu iz leta 2001 je uvedel osrednje območne knjižnice s posebnimi nalogami, med njimi je tudi naloga, ki je vezana na domoznanstvo: »koordinirati zbiranje, obdelavo in hranjenje domoznanskega gradiva za svoje območje« (27. člen). Dve leti pozneje je Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (2003) opredelil tudi njihove naloge s področja koordinacije zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva. Hkrati pa je Zakon o knjižničarstvu naloge, vezane na domoznanstvo, umestil tudi pri visokošolskih knjižnicah: »Univerzitetne knjižnice opravljajo v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona in nalog visokošolskih knjižnic še naslednje naloge: lahko opravljajo domoznansko dejavnost« (28. člen).

Razvoj slovenskega knjižničarstva je prinesel nove organizacijske oblike, vendar je domoznanska dejavnost glede na tradicijo, gradivo, kadre ... ostala znotraj nekdanjih študijskih, regionalnih in danes

osrednjih območnih knjižnic. Tako je Univerzitetna knjižnica Maribor, ki se je razvila in preoblikovala iz študijske oziroma regionalne knjižnice na štajerskem območju v Univerzitetno knjižnico Maribor ter postala ena od ustanoviteljic mariborske univerze in danes njen del, ohranila tako v praksi kot tudi v zakonodaji status domoznanske knjižnice, opredeljen v Zakonu o knjižničarstvu (2001) ter Statutu Univerze v Mariboru (2012, 2017, 2024). Specifično situacijo na območju med Univerzitetno knjižnico Maribor in Mariborsko knjižnico kot osrednjo območno knjižnico pojasnjuje tudi sklenjen dogovor med ustanovama iz leta 2013 in že prej. Kot posledica zakonodajnih sprememb Odlok o ustanovitvi Mariborske knjižnice iz leta 2005 prenaša izvajanje domoznanske dejavnosti v celoti na Univerzitetno knjižnico Maribor.

Kljub temu leta 2013 ob 10. obletnici osrednjih območnih knjižnic med opravljenim delom, ki je bilo predstavljeno na razstavi, zloženki in plakatu, in so ga te namenile domoznanski dejavnosti in njeni koordinaciji, ni navedena UKM, ki je na povabilo ves čas sodelovala pri aktivnostih OOK.¹ UKM je sodelovala v delovni skupini osrednjih območnih knjižnic za domoznanstvo v okviru Centra za razvoj NUK (Cezar), kar je izhajalo iz dogovorov z domoznanskimi posvetovanj OOK v Celju in Kopru. Z imenovanjem osrednjih območnih knjižnic konec leta 2003 se je sistemsko urejanje domoznanskih vprašanj preneslo nanje, pri čemer osrednje območne knjižnice sodelujejo z NUK, Univerzitetno knjižnico Maribor in Sekcijo za domoznanstvo pri ZBDS. Območne knjižnice so ustanovile delovno skupino za domoznanstvo, ki si je zadala nalogo postopnega reševanja perečih problemov, s katerimi so se srečevale knjižnice pri izvajanju domoznanske dejavnosti. V delovni skupini je sodelovala tudi predstavnica UKM in Sekcije. UKM je sodelovala pri pripravi *Vprašalnika za popis domoznanske dejavnosti v slovenskih splošnih knjižnicah in UKM, Analizi stanja domoznanske dejavnosti in pripravi strategije domoznanske dejavnosti, Smernicah za bibliografsko obdelavo drobnega tiska in rokopisov, Strategiji in viziji domoznanstva, Domfestih* in pri *Združenem biografskem leksikonu*.

2. Predstavitev Enote za domoznanstvo in posebne zbirke

UKM že od svojih začetkov leta 1903, organizirano pa od leta 1966, izvaja znanstveno opredeljeno domoznansko dejavnost. Rezultat tega je bogata domoznanska zbirka vseh vrst knjižničnega

gradiva, ki predstavlja vir izobraževanja in raziskovanja. Domoznanska dokumentacija obsega skoraj 830.000 domoznanskih zapisov za Maribor in severovzhodno Slovenijo ali Štajersko, in sicer za obdobje 175 let. Domoznanska zbirka vsak dan raste in se dopolnjuje.

Razvoj domoznanske dejavnosti v UKM je kontinuiran in izhaja iz nastanka in zgodovinskega razvoja knjižnice, njenega poslanstva, vizije in seveda potreb uporabnikov. Ni vezana na trenutne in spreminjajoče se zakonske podlage. Prispeva k védenju in poznavanju Maribora in severovzhodne Slovenije v preteklosti in danes. Njeni bogati domoznanski katalogi, skrbno in načrtno pridobivanje domoznanskega gradiva, njegovo hranjenje in nudenje informacij ter promocija domoznanske dejavnosti z razstavno dejavnostjo, raziskovalnim delom in izdajateljstvom ter digitalizacijo so »dragocena zakladnica informacij«.

Enota deluje:

- Lokalno in mestno – mariborenzija.
- Subregionalno – pokriva območje mariborske širše okolice in primestje.
- Regionalno – pokriva regijo – SV Slovenijo oz. historično deželo Štajersko.
- Nacionalno – z nacionalno pomembno kulturno dediščino vstopa v nacionalni prostor.

V okviru Enote za domoznanstvo delujejo posebne zbirke: Zbirka drobnih tiskov, Glasbena in filmska zbirka, Rokopisna zbirka, Zbirka raritet in stare periodike, Kartografska zbirka ter Glazerjeva knjižnica in Maistrova knjižnica, ki ima status kulturnega spomenika državnega pomena.

2.1 Kaj nudi uporabnikom?

- bogat domoznanski fond vseh vrst knjižničnega gradiva, ki ga je UKM načrtno, kontinuirano pridobivala, obdelovala in hranila vse od leta 1903 naprej ter ga po enakih kriterijih pridobiva, obdeluje in hrani še danes;
- analitična obdelava člankov iz časopisja, zbornikov in monografij – nastanek 829.832 domoznanskih zapisov za Maribor in historično deželo Štajersko od leta 1850 do danes, dosegljivih v listkovnih ali računalniških katalogih² (podatek za leto 2023);

Mariborski biografski leksikon – biobibliografski podatki o Mariborčanih – 161 gesel v Mariborskem biografskem leksikonu: <https://ukm.um.si/mariborski-biografski-leksikon>;

² Letno poročilo o delu 2023 Enote za domoznanstvo in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor. Pripravila: dr. Vlasta Stavbar. Maribor: 2024.

- uporabnik dobi na enem mestu informacijo in gradivo, kar mu omogoča raziskovalno delo;
- posebne zbirke s svojimi katalogi in gradivom (rokopisno gradivo, raritetno gradivo, drobni tiski, slikovno gradivo, glasbeni tiski, zvočni zapisi, videoposnetki, kartografsko gradivo) nudijo bogat vir za raziskovalno delo;
- na osnovi domoznanskih zapisov in pripadajočega domoznanskega gradiva ter same domoznanske zbirke je omogočeno raziskovalno in znanstveno delo vseh vrst in različno zahtevnim uporabnikom;
- visoko izobražen in kvalificiran domoznanski kader različnih znanstvenih strok, ki se je izoblikoval skozi kontinuirano delo v domoznanski dejavnosti in je podpora raziskovalnemu delu;
- iz domoznanske zbirke UKM, njenih katalogov, s pomočjo strokovno usposobljenega domoznanskega kadra, je nastalo veliko število raziskovalnih, diplomskih, magistrskih ter doktorskih nalog študentov Univerze v Mariboru in širše;
- promocija domoznanskega gradiva skozi znanstvenoraziskovalno delo domoznancev – objava znanstvenih in strokovnih člankov, izdaja publikacij z domoznansko vsebino (zbirka Osebnosti), priprava razstav in katalogov;
- domoznanske vsebine na portalu Kamra;
- digitalizirano domoznansko gradivo v Digitalnem repozitoriju UKM.

3. Zakonske podlage za izvajanje domoznanske dejavnosti v UKM

Pravne podlage za izvajanje domoznanske dejavnosti v UKM:

- Zakon o knjižničarstvu (UL RS, št. 87/2001);
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah (UL RS, št. 88/2003);
- Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Mariborska knjižnica (MUV, št. 8/2005, 16/2006 in 17/2009);
- Statut Univerze v Mariboru (UL RS, št. 46/2012);
- Zakon o obveznem izvodu publikacij (UL RS, št. 86/2009);
- Pravilnik o hranjenju, uporabi in izločanju obveznih izvodov (UL RS, št. 90/2007);
- Navodila za izločanje in odpis knjižničnega gradiva Univerzitetne knjižnice Maribor (št. N 6/2008 – BK);
- Navodila za ugotavljanje lastnosti kulturnega spomenika (NUK, 2012);
- Navodila za strokovno hranjenje nacionalno pomembnega domoznanskega gradiva v splošnih knjižnicah (NUK, 2012);

- Zakon o varstvu kulturne dediščine (UL RS, št. 16/2008, 123/2008, 8/2011, 30/2011, Odl. US: U-I-297/08-19, 90/2012);
- Dogovor med Mariborsko knjižnico in Univerzitetno knjižnico Maribor o sodelovanju in koordinaciji pri izvajanju domoznanske dejavnosti (januar 2013);
- Smernice za zajem, dolgotrajno ohranjanje in dostop do e-vsebin kulturne dediščine (Ljubljana, december 2013);
- Strategija Univerzitetne knjižnice Maribor 2021—2025: pODPRImo USTVARJALNOST, Maribor 2021 (sprejel Strokovni svet UKM na 22. redni seji dne 9. 6. 2021);
- Rokopisno gradivo, zapuščinski fondi in tvorjene zbirke: pravila bibliografske obdelave v vzajemnem katalogu (Ljubljana 2021, sprejela Komisija za razvoj strokovnih osnov vzajemnega kataloga na seji 23. novembra 2021. Oznaka verzije: 1.0 (30. 11. 2021) – javna objava).

Zakon o knjižničarstvu (UL RS, št. 87/2001, 96/2002, 92/2015), v poglavju 1. Splošne knjižnice v 16. členu določa, da splošne knjižnice, ki izvajajo knjižnično dejavnost za prebivalstvo v svojem okolju, v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona zbirajo, obdelujejo, varujejo in posredujejo domoznansko gradivo. Za strokovno obdelavo in hranjenje nacionalno pomembnega domoznanskega gradiva splošne knjižnice upoštevajo navodila nacionalne knjižnice (24. in 33. člen). Splošna knjižnica posamezne naloge iz druge alineje lahko prenese na osrednjo območno knjižnico ali v soglasju z njo na drugo knjižnico s tega območja. Osrednja območna knjižnica je splošna knjižnica, ki na podlagi pogodbe z ministrstvom, pristojnim za kulturo, v soglasju s svojim ustanoviteljem opravlja za širše območje posebne naloge. Ena izmed njih je koordiniranje zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva za svoje območje (27. člen).

Zakon o knjižničarstvu v poglavju 2. Šolske in visokošolske knjižnice v 29. členu pa tudi določa, da univerzitetne knjižnice opravljajo v okviru javne službe iz 2. člena tega zakona in nalog visokošolskih knjižnic še določene naloge, med njimi lahko opravljajo domoznansko dejavnost. Na osnovi te podlage in zgodovinskega razvoja Univerzitetna knjižnica opravlja domoznansko dejavnost za mesto Maribor in zgodovinsko tudi širše. Na teh podlagah temelji tudi 55. člen Odloka o ustanovitvi Mariborske knjižnice iz leta 2005 (Odlok o ustanovitvi javnega zavoda Mariborska knjižnica – MUV, št. 8/2005, 16/2006 in 17/2009); v katerem je Mariborska knjižnica prenesla celotno izvajanje domoznanske dejavnosti na UKM: »Dejavnost zbiranja, obdelovanja, varovanja in posredovanja domoznanskega gradiva iz druge alineje drugega

odstavka 10. člena tega odloka in varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, iz osme alineje prvega odstavka 10. člena tega odloka se do drugačne odločitve občin ustanoviteljic sporazumno izvaja v Univerzitetni knjižnici Maribor.«

V nadaljevanju sta knjižnici 2013 sklenili Dogovor med Mariborsko knjižnico in Univerzitetno knjižnico Maribor o sodelovanju in koordinaciji pri izvajanju domoznanske dejavnosti »z namenom, da domoznansko gradivo čim bolj približamo različnim ciljnim skupinam uporabnikov, okolje pa spodbudimo k čim večji uporabi domoznanskih informacij in domoznanskega gradiva«. K Dogovoru je bila sprejeta tudi Priloga k dogovoru med UKM in Mariborsko knjižnico z naslovom Domoznanska dejavnost – podrobnejša predstavitev.

4. Sodelovanje

2003

S sprejetjem Pravilnika o osrednjih območnih knjižnicah (2003), ki je osrednjim območnim knjižnicam, tako tudi Mariborski knjižnici kot osrednji območni knjižnici na štajerskem območju, opredelil nalogo *koordinacijo zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva*, sta ustanovi začeli z dogovori o sodelovanju. Glede na to, da utečeno, kontinuirano in organizirano izvaja domoznansko dejavnost Univerzitetna knjižnica Maribor vse od leta 1966, ko je bil ustanovljen Bibliografsko-dokumentacijski oddelek in financiran od leta 1972 s strani Mestne občine Maribor, so stekli pogovori o določitvi načina sodelovanja med obema ustanovama.

2005

Usklajevanje stališč med Univerzitetno knjižnico Maribor in Mariborsko knjižnico glede opravljanja koordinacije domoznanske dejavnosti na območju in za mesto Maribor je potekalo s financiranjem dejavnosti Mestno občino Maribor.³ Preložen dogovor o sodelovanju med ustanovama je bil sprejet šele leta 2013.

Sprememba Odloka o ustanoviti javnega zavoda Mariborska knjižnica v letu 2005 je prenesla izvajanje in koordinacijo domoznanske dejavnosti na UKM (MUV, št. 8/2005).

Že pred sprejetjem odloka pa so tekli pogovori tudi o formalni ureditvi dejanskega stanja in izvajanja domoznanske dejavnosti na štajerskem obmo-

³ Zapis sestanka z dne 9. 12. 2005 (Arhiv UKM, 13. 1. 2006/364).

čju (zapisnik sestanka o problematiki opravljanja koordinacije domoznanske dejavnosti, ki je bil v sredo, 7. 12. 2005, z namenom predstavitve in usklajevanja stališč med UKM in Mariborsko knjižnico v zvezi s problematiko opravljanja koordinacije domoznanske dejavnosti.

2006

V Mariborski knjižnici je bila leta 2006 ustanovljena Projektna skupina za območnost. V skupino je bila povabljena tudi UKM. Srečanja Projektna skupine za območnost so potekala od leta 2006 dalje. Iz zapisnikov je moč razbrati o pripravi usklajenega programa za leto 2006 in možnostih sodelovanja na področju izvajanja domoznanske dejavnosti med Mariborsko knjižnico in UKM. Ustanovi sta si razdelili naloge, kot so pridobivanje občinskih glasil na območju, priprava seznamov serijskih publikacij in razdelitev njihove obdelave, zlasti analitične, glede na lokacijo in vsebino, ter pridobivanje domoznanskega gradiva. Dogovorili so se, da bosta obe knjižnici enkrat letno pregledovali svoje baze serijskih publikacij in jih sproti ažurirali oziroma dopolnjevali. Nadalje so dorekli aktivnosti glede vzpostavitve in sodelovanja spletnega portala Kamra. Dogovorjeno je bilo tudi sodelovanje na področju digitalizacije, in sicer prijave na projektni razpis Ministrstva za kulturo. Prvo sodelovanje na tem področju, ki teče vse do danes, je bila prijava na razpis za digitalizacijo mariborskih razglednic iz Zbirke drobnih tiskov UKM. V UKM so pripravili vsebinski del razpisa. Nanj pa se je prijavila Mariborska knjižnica, saj UKM zaradi formalne umestitve pod okrilje Ministrstva za visoko šolstvo sama ni mogla in še vedno ne more kandidirati na razpisih Ministrstva za kulturo (Zapisnik, 19. 4. 2006). Na naslednjem srečanju (Zapisnik, 24. 5. 2006) so bili predstavljeni rezultati usklajevalnih razgovorov in pogajanja glede koordinacije domoznanske dejavnosti med Mariborsko knjižnico in UKM. Izpostavljena je bila »prednost, ki bi jih za obe knjižnici prineslo koordinirano, kvalitetno delo na področju zbiranja, obdelave in hranjenja domoznanskega gradiva oziroma pri oblikovanju domoznanske zbirke.« (Zapisnik, 24. 5. 2006, točka 2). V maju 2006 je bila tako tudi formalno imenovana v Projektno skupino za območnost Mariborske knjižnice predstavica UKM, vodja Enote za domoznanstvo UKM. Sodelovanje je bilo dogovorjeno tudi na področju izobraževanja, usklajevanja dokumentov glede koordinacije, nabave in obdelave domoznanskega gradiva ter pretoku informacij. UKM pa je na teh srečanjih predstavljala aktivnosti glede razvoja in izvajanja domoznanske dejavnosti v UKM.

Na naslednjih srečanjih Projektna skupine za območnost so sproti obravnavali izvajanje koordinacije, obdelave, hranjenja domoznanskega gradiva na območju Maribora in okolice. Zlasti je bil poudarek na obdelavi člankov (analitična bibliografska obdelava člankov z domoznansko vsebino) (Zapisnik, 26. 10. 2006, sklep 1, 2). S sprejetjem Zakona o obveznem izvodu (2006) sta se knjižnici na območju dogovorili glede koordinacije odpisa primarnega domoznanskega gradiva iz Mariborske knjižnice, in sicer na način, da bi odpisane primarne domoznanske dokumente/gradivo najprej ponudili UKM »zaradi razvoja domoznanstva na območju« (Zapisnik, 26. 10. 2006, sklep 7, 8).

2006—2013—2023

Sodelovanje je na zgoraj omenjenih segmentih teklo in številni poskusi sklenitve pisnega dogovora o sodelovanju so se rezultirali šele leta 2013 s podpisom dokumenta *Dogovor med Mariborsko knjižnico in Univerzitetno knjižnico o sodelovanju in koordinaciji pri izvajanju domoznanske dejavnosti* (2013). Razmejitve nalog obeh ustanov s področja domoznanstva, ki jih vsebuje Dogovor, so podrobneje predstavljene v prilogi *Domoznanska dejavnost – podrobnejša predstavitev (priloga k dogovoru med UKM in MK, 2013)*. Priloga vsebuje naslednja poglavja:

- Izvajanje domoznanske dejavnosti (pridobivanje domoznanskega gradiva, oprema in restavriranje, hranjenje domoznanskega gradiva in varovanje gradiva, ki ima status kulturnega spomenika, izločanje in obdelava domoznanskega gradiva).
- Gradivo posebnih zbirk – pridobivanje, obdelava, hranjenje in posredovanje informacij. Predstavljene so le posebne zbirke UKM: Zbirka drobnih tiskov, Glasbena in filmska zbirka, Kartografska zbirka, Rokopisna zbirka, Zbirka raritet in stare periodike, Glazerjeva knjižnica, Maistrova knjižnica. Mariborska knjižnica nima posebnih zbirk s področja domoznanstva.
- Posredovanje informacij in delo z uporabniki ter referalna dejavnost in izposoja.
- Digitalizacija.
- Promocija kulturne dediščine, domoznanske prireditve in razstave.
- Sodelovanje s kulturnimi inštitucijami v mestu in širše.
- Raziskovalna dejavnost.
- Izdelava bibliografij.
- Mentorstvo dijakom, študentom in knjižničarjem.
- Izmenjava strokovnih znanj s posamezniki ter institucijami na območju Maribora.
- Založništvo.

Pri nekaterih navedenih dejavnostih knjižnici sodelujeta in se dopolnjujeta, in sicer, če naštejemo nekatere:

- Pridobivanje domoznanskega gradiva: Mariborska knjižnica v skladu z dogovori in možnostmi posreduje gradivo s svojega območja UKM (odpisi, občinska glasila ...).

Pojasnilo: UKM pridobiva domoznansko gradivo z obveznim izvodom, nakupi in darovi ter obveznim izvodom Univerze v Mariboru; Mariborska knjižnica od leta 2006 prejema obvezni izvod, vendar ni zavezana k trajnemu hranjenju.

- Bibliografska obdelava domoznanskega gradiva: vsakoletni dogovor med ustanovama o izboru serijskih publikacij, ki jih bo obdelala posamezna knjižnica – Izdelani seznam.

Pojasnilo: UKM letno »izčrpa« – bibliografsko obdelava pribl. 2000 domoznanskih člankov iz serijskih publikacij, Mariborska knjižnica nekaj sto domoznanskih člankov letno.

- Digitalizacija: na tem področju je bilo sodelovanje najintenzivnejše, saj je UKM v okviru finančnih sredstev Ministrstva za kulturo, ki jih je pridobila Mariborska knjižnica, digitalizirala del fonda domoznanskega gradiva, ki je danes dostopno na dLibu in v digitalnem repozitoriju UKM. UKM pa sicer sama letno digitalizira s svojimi resursi (kadri, opremo) okoli 10.000 strani domoznanskega gradiva.

Pojasnilo: na vsakoletni razpis Ministrstva za kulturo se prijavi Mariborska knjižnica. UKM pripravi nabor domoznanskega gradiva in izvede digitalizacijo, Mariborska knjižnica pa z naslova razpisa krije stroške.

- Domoznanske razstave in domoznanske prireditve: sodelovanje poteka pri izposoji domoznanskega gradiva iz fonda UKM za nekatere domoznanske razstave, za katere Mariborska knjižnica nima gradiva, in skupna izvedba – skupne razstave, sodelovanje v predstavljanju kulturne dediščine območja (Glazerjevi dnevi, Prešernovi nagrajenci ...).
- Kamra: UKM sodeluje s pripravo zgodb za Kamro iz svojega domoznanskega gradiva in tako prispeva na portal štajerskega območja. Mariborska knjižnica pa je kurator portala za območje.

2024

- Center za domoznansko dejavnost v Mariborski knjižnici

Mariborska knjižnica je leta 2022 ustanovila Center za domoznansko dejavnost in s prihajajočo novo stavbo knjižnice se pričakovanja osrednje

območne knjižnice glede izvajanja in koordinacije domoznanske dejavnosti večajo. Morda bosta morali ustanovi poiskati nove možnosti sodelovanja ali umestitve v mestu. Tako se bomo znova spraševali in utemeljevali, kaj je potrebno za kontinuirano domoznansko dejavnost v regiji.

5. Namesto zaključka

Domoznansko dejavnost UKM danes izvaja na podlagi zgodovinskega razvoja in tradicije, domoznanskega fonda, raziskovalnega potenciala, strokovnih sodelavcev za domoznansko dejavnost in prostorskih pogojev (prostori enote, domoznanska čitalnica, prostori zbirk in domoznanski depoji) ter finančni podpori s strani Mestne občine Maribor. Knjižnica načrtno od svojih začetkov do leta 1903 in sistematično od ustanovitve samostojnega oddelka leta 1966 pridobiva, obdeluje posreduje, promovira, digitalizira in trajno hrani domoznansko kulturno dediščino za mesto Maribor. Na podlagi 5. odstavka 16. člena Zakona o knjižničarstvu (UL RS, št. 87/2001, 96/2002, 92/2015) in 55. člena Odloka o ustanovitvi javnega zavoda Mariborska knjižnica (MUV 8/2005, 16/2006, 17/2009) se dejavnost zbiranja, obdelovanja, varovanja in posredovanja domoznanskega gradiva ter varovanje knjižničnega gradiva, ki je kulturni spomenik, sporazumno na območju izvaja v Univerzitetni knjižnici Maribor.

6. V koraku z razvojem dejavnosti

Enota za domoznanstvo in posebne zbirke predstavlja in ustvarja temeljno podstat za razvoj dveh pomembnih usmeritev UKM: digitalizacija analognih virov za znanstveno obravnavanje, predvsem starega in dragocenega gradiva, in uvajanje načel občanske znanosti v zbiranje in preiskovanje védenja, nasploh in o mestu Maribor ter širšem območju, ki ga enota obravnava. Prav slednja, občanska znanost, pri čemer o njenih pristopih UKM krepi zavedanje akademske skupnosti, je tudi za domoznanstvo izrednega pomena. Ker UKM in Enota za domoznanstvo in posebne zbirke hranita v svojih fondih izjemno zbirko starega in dragocenega gradiva, je gradnja digitalnih zbirk pravzaprav nujnost. Za razvoj domoznanskega védenja za izobraževanje, znanstveno obravnavanje in krepitev sodelovanja z lokalno skupnostjo je pomembno, da so dokumenti, raziskovalni dosežki, pisna in nesnovna kulturna dediščina, tako lokalnega kot nacionalnega pomena, dostopni v elektronski obliki – od koderkoli in kadarkoli. Digitalni repozitorij UKM (DR UKM) je repozitorij za pregledovanje digitaliziranih

gradiv iz fonda UKM s poudarkom na odprtem dostopu do dragocene pisne kulturne dediščine, ki jo hrani UKM, in s poudarkom na domoznanskih zbirkah. Javnosti je v digitalizirani obliki dostopno v DR UKM (<https://dr.ukm.um.si/>). Z nadgradnjo funkcionalnosti je DR UKM ključna infrastruktura za razvoj občanske znanosti in za vključevanje laične javnosti v znanstvenoraziskovalno delo in rast védenja o lokalnem okolju.

Ključni cilji:

- organizacija znanja raziskovalcev UM v odprtem dostopu;
- digitalizacija analognih virov za znanstveno obravnavanje;
- dostopnost do digitalizirane kulturne dediščine mesta.

7. Viri

Dogovor med Mariborsko knjižnico in Univerzitetno knjižnico Maribor o sodelovanju in koordinaciji pri izvajanju domoznanske dejavnosti (2013). Interno gradivo.

Glazer, J. (1963). Domoznanska tradicija in naloge pokrajinskih knjižnic. *Knjižnica*, 7 (83-4), 111–119.

Krnel-Umek, D. in Rajh, B. (1985). *Domoznanska dejavnost v slovenskem knjižničnoinformacijskem sistemu*. Maribor-Koper.

Kos, S. (1969). Zbiranje gradiva v študijskih knjižnicah. *Knjižnica*, 13 (1-4), 58–63.

Kurnik Zupanič, S. (1998). *Domoznanska dejavnost v knjižničarskih zakonih*. Referat za okroglo mizo Sekcije za domoznanstvo na Strokovnem posvetovanju in skupščini ZBDS »Normativni položaj knjižničarstva, Celje, 7. –9. 10. 1998. Maribor: UKM.

Letno poročilo o delu 2023 Enote za domoznanstvo in posebne zbirke Univerzitetne knjižnice Maribor. (2024). Pripravila: dr. Vlasta Stavbar. Maribor: UKM.

Odloka o ustanovitvi javnega zavoda Mariborska knjižnica. *Medobčinski uradni vestnik*, št. 8/2005, 16/2006, 17/2009.

Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah. (2003). *Uradni list RS*, št. 88.

Stavbar, V. (2003). Enota za domoznanstvo. V. Stavbar, V. in Kurnik Zupanič, S. (Ur.), *100 let Univerzitetne knjižnice Maribor. 1903–2023: jubilejni zbornik* (str. 151–159). Maribor: Univerzitetna knjižnica.

Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87/2001, 96/2002, 92/2015.

Zapisnik, drugo srečanje Projektne skupine za območnost, Mariborska knjižnica, 19. 4. 2006. Interno gradivo.

Zapisnik, tretje srečanje Projektne skupine za območnost, Mariborska knjižnica, 24. 5. 2006. Interno gradivo.

Zapisnik, četrto srečanja Projektne skupine za območnost, Mariborska knjižnica, 26. 10. 2006.

Medijski aspekti provedbe projekta „Implementacije zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana“

Dr. sc. Dijana Muškardin

prof. povijesti i hrvatskoga jezika, dipl. bibliotekar

Srednja škola Mate Blažine Labin

dijana.muskardin@gmail.com

Sažetak

Autorica će ovim radom prikazati na koji način se implementirala Zavičajna nastava u obrazovne institucije Istarske županije. Institucionalizacija zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana jedan je od najvažnijih i najuspješnijih projekata u posljednjih 10 godina koji se provodi u vrtićima, osnovnim i srednjim školama Istarske županije. Cilj je projekta bio formiranje institucionalnog oblika očuvanja istarskog zavičajnog identiteta, a sama ideja o zavičajnoj nastavi krenula je iz šarolikog multikulturalnog istarskog identiteta, od bogatstva sadržanog u Istri koja čuva i njeguje tradiciju, običaje, narječja, floru, faunu i svekoliku povijesnu baštinu.

Zavičajna nastava realizira se tijekom školske godine za koju se dobiva i financijska potpora, a u travnju i svibnju tekuće školske godine predstavljaju se na organiziranim festivalima zavičajnosti realizirani projekti. Veliku važnost u popularizaciji zavičajne nastave leži i u medijskoj popraćenosti. Glavna je ideja projekta da se uz pomoć medija populariziraju i aktualiziraju zavičajne teme, a time i informira i senzibilizira najšira javnost.

Ključne riječi: zavičajna nastava, zavičajni identitet, popularizacija znanosti, medijska popraćenost

Izvlaček

V prispevku bo avtorica prikazala, kako se je izvajal domoznanski pouk v izobraževalnih ustanovah Istrske županije. Institucionalizacija domoznanskega pouka v Istrski županiji - Regione Istriana je eden najpomembnejših in najuspešnejših projektov v zadnjih 10 letih, ki se izvaja v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah Istrske županije. Cilj projekta je bil oblikovanje institucionalne oblike ohranjanja istrske izvirne identitete, sama ideja domoznanskega pouka pa je izhajala iz pestre

večkulturne istrske identitete, iz bogastva, ki ga vsebuje Istra, ki ohranja in neguje tradicijo, običaje, narečja, rastlinstvo, živalstvo in vse vrste zgodovinske dediščine.

Domoznanski pouk se izvaja med šolskim letom, za kar se pridobijo tudi finančna sredstva, aprila in maja tekočega šolskega leta pa se realizirani projekti predstavljajo na organiziranih festivalih domoznanstva. Velik pomen pri popularizaciji domoznanskega pouka ima medijska podpora. Glavna ideja projekta je popularizirati in aktualizirati domoznanske teme s pomočjo medijev ter s tem informirati in senzibilizirati širšo javnost.

Ključne besede: domoznanski pouk, domoznanska identiteta, popularizacija znanosti, medijska pokritost

Abstract

In this paper, the author will show how Regional Teaching was implemented in the educational institutions of the Istria County. The institutionalization of Regional Teaching in the Istria County - Regione Istriana is one of the most important and successful projects in the last 10 years, which is carried out in pre-school institutions, primary and secondary schools of the Istria County. The goal of the project was the formation of an institutional form of preservation of the Istrian regional identity, and the very idea of Regional Teaching started from the colourful multicultural Istrian identity, from the wealth contained in Istria, which preserves and nurtures traditions, customs, dialects, flora, fauna and all kinds of historical heritage.

Regional Teaching is realized during the school year, for which financial support is also received, and in April and May of the current school year realized projects are presented at organized festivals of regional identity. The great importance

in the popularization of Regional Teaching lies in the coverage of media. The main idea of the project is to popularize and update regional topics with the help of the media, thereby informing and sensitizing the wider public.

Keywords: regional teaching, regional identity, science popularization, media coverage

1. Uvodni dio

Zavičajna nastava važan je aspekt učeničkog obrazovanja i predstavlja izvrstan primjer učenja i kritičkog promišljanja o onome što nas okružuje jer učenici direktno rade s izvorima i sadržajima koji se tematski odnose na zavičaj. Termin *zavičajna nastava* koristi se u Istarskoj županiji za naziv projekta “Institucionalizacija zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Regione Istriana” koji je započeo 2014. godine i ove se godine (2024.) obilježava deseta godina od početka projekta. Zavičajna nastava podrazumijeva različite oblike i intenzitet rada, motiviranost nastavnog osoblja za zavičajne teme, specifičnosti nekog područja u povijesnom smislu kao i specifičnost dijalekta općenito, kao i lokalnog govora, materijalne i nematerijalne kulturne baštine.¹ Sam je cilj projekta Istarske županije - Regione Istriana formiranje institucionalnog oblika očuvanja istarskog zavičajnog identiteta. U deset godina realiziralo se zaista pregršt aktivnosti. Trenutno za školsku godinu 2023./2024. program zavičajne nastave provelo je 25 predškolskih ustanova, 46 osnovnih i 23 srednje škole Istarske županije. I kad se pogledaju brojke, kod srednjih škola to je 100% uključenost, a tako je i za osnovne škole. Odmah 2014. na početku projekta, formirale su se i radne skupine za provođenje zavičajne nastave. Od 16. kolovoza 2023. nakon javnog poziva imenovane su i nove radne skupine s ciljem provođenja samog projekta. Radne skupine imenuje župan, a sve radne skupine djeluju pod Upravnim odjelom za kulturu i zavičajnost Istarske županije gdje ih koordinira pročelnik Upravnog odjela za kulturu i zavičajnost Vladimir Torbica.

Radi se o sljedećim radnim skupinama:

- Radna skupina za implementaciju zavičajnosti u kurikulum predškolskih ustanova,
- Radna skupina za implementaciju zavičajne nastave u osnovne škole,

1 MUŠKARDIN, Dijana. (2023). Smjernice za uključivanje zavičajne nastave u školski kurikulum za osnovne i srednje škole. Dijana Muškardin (Ur.), *ISTRAŽivanje - priručnik za implementaciju zavičajne pismenosti u vrtiće, osnovne i srednje škole Istarske županije/ ISTRiAndo - manuale per l'implementazione dell'educazione alla territorialità nelle scuole dell'infanzia e nelle scuole elementari e medie superiori della Regione Istriana. Istarska županija- Regione Istriana. Pula.*

- Radna skupina za implementaciju zavičajne nastave u srednje škole,
- Radna skupina za suradnju s javnopravnim tijelima, visokoškolskim i znanstvenim institucijama te institucijama i udrugama u kulturi,
- Radna skupina za predstavljanje i popularizaciju projekta institucionalizacija zavičajnosti/zavičajne nastave.

Radne skupine odnosno njezini članovi imaju i obaveze koje se odnose na obavljanje sljedećeg:

- predlažu i izrađuju planove i programe rada za područja za koja su imenovane,
- implementiraju planove i programe rada za područja za koja su imenovane,
- evaluiraju predložene projekte za područje za koje su imenovane te prate njihovu implementaciju,
- surađuju sa vanjskim stručnjacima za područja za koja su imenovane,
- surađuju s fizičkim osobama, ustanovama i udrugama koje se bave zavičajnim temama,
- surađuju sa jedinicama lokalne samouprave u čijim će ustanovama biti implementirana zavičajnost/zavičajna nastava,
- sudjeluju u predstavljanju i popularizaciji projekta istupima u medijima.

Predstavljanje i popularizacija projekta u medijima temeljna je odrednica samog projekta. Sve uključene predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske ustanove koje sudjeluju u projektu Zavičajne nastave imaju obavezu propisanu i ugovorom i zadanim smjernicama medijski se predstaviti i svoje aktivnosti tijekom realizacije prijavljenih projekata iz zavičajne nastave objaviti u medijima, podignuti na mrežnim stranicama ustanove u kojoj se projekt provodi i na koncu rezultate projekta podignuti i na županijskim mrežnim stranicama na kojoj se prati sam Zavičajni projekt (www.za-nas.hr).²

Danas je trend sve češćeg korištenja medija u odgojno-obrazovnim institucijama. Promicanjem različitih zavičajnih sadržaja, upravo obrazovni i odgojni dio sadržaja prikazan kroz medije omogućuje pojedincu upoznavanje s aktualnim i budućim društvenim vrijednostima, pojavama i promjenama. Osim informiranja i obrazovanja, funkcija medija je svakako i na zabavan način prenijeti sadržaje ciljanoj publici.³

2 MUŠKARDIN, Dijana.; BOGEŠIĆ, Daniel, ŠIKLIĆ, Josip; KNEZ, Zlata; KALČIĆ, Marko. 2016./2017. Institucionalizacija zavičajne nastave u Istarskoj županiji - Implementacija zavičajnih sadržaja u srednjim školama. Vladimir Torbica (Ur.) *ISTRAŽivanje-istarski istraživački itinerari/ ISTRiAndo- itinerari di ricerca istriani. Istarska županija- Regione Istriana. Pula.* 156.

3 Ciboci, L., Kanižaj, I. i Labaš, D. (2014). Media Education From the Perspective of Parents of Preschool Children: Challenges and Trends in Free Time Media Use. Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije, 20 (1), 53-69.

Kako su uspješno realizirani svi temeljni ciljevi projekta Zavičajne nastave, u cilju daljnjeg razvoja projekta u kolovožu 2023. godine imenovano i novo stručno i savjetodavno tijelo župana Koordinacija za institucionalizaciju zavičajnosti/zavičajne nastave u Istarskoj županiji.⁴ Zadaća Koordinacije bit će sudjelovanje u pripremi i donošenju programa kojima je cilj poticati zavičajnu nastavu u predškolskim ustanovama te osnovnim i srednjim školama na području Istre; osmišljavati i predlagati projekte za promociju istarskog zavičajnog identiteta putem kojih će se djeci približiti specifičnost određenog područja Istre, odnosno njegova povijest, dijalekti, spomenici i nematerijalna baština; dati mišljenje i prijedloge te prati ostvarivanje pojedinih projekata koji promoviraju istarski zavičajni identitet; informirati župana o pozitivnim propisima i drugim pitanjima koja utječu na provedbu institucionalizacije zavičajne nastave i dr.

2. Uloga medija u popularizaciji zavičajnih sadržaja

Primarna je funkcija medija oduvijek bila informirati, educirati, usmjeriti, potaknuti pojedinca i uključiti ga u društvo. Ono što je cilj samog projekta zavičajne nastave je očuvanja istarskog zavičajnog identiteta na način da se edukacijom

razvija zavičajna pismenost kod svih obrazovnih institucija, ali i da se kroz medijsku popraćenost razvija u društvu senzibilitet prema zavičaju. Glavna je ideja da se uz pomoć medija populariziraju i aktualiziraju zavičajne teme, a time i informira i senzibilizira najšira javnost. Jer bogatstvo zavičajne baštine je nešto što je potrebno i njegovati i čuvati od zaborava.

Osim što se škole i vrtići samostalno medijski promoviraju koristeći i tisak, televiziju i radio, glavna manifestacija za promociju zavičajnih projekata svakako je i Festival zavičajnosti. Festival zavičajnosti je manifestacija kojoj je cilj približiti zavičajne teme javnosti, tijekom koje učenici popularnim načinom izlaganja, kroz štandove, predstavljaju svoje zavičajne projekte te na taj način daju doprinos popularizaciji zavičajnih sadržaja i motiviranju mladih ljudi na istraživanje bogate zavičajne baštine Istarske županije i stjecanje novih znanja.

Prateći održane Festivale zavičajnosti za predškolske, osnovne i srednje škole vidljiv je odaziv svih sudionika projekta koji na festivalima predstavljaju svoje projekte te i velika posjećenost samih festivala. Obzirom da Festivali se organiziraju na otvorenom, na gradskim trgovima, dostupni su svima.

Slika 1: Festival zavičajnosti osnovnih škola Istarske županije - Regione Istriana, Fažana 2023

4 Koordinacija za Institucionalizaciju zavičajnosti/zavičajne nastave u Istarskoj županiji. Pristupljeno 13. 7. 2024. <https://www.istra-istria.hr/hr/clanci/istarska-zupanija-novosti/14989/konstituirana-koordinacija-za-institucionalizaciju-zavicajnosti-zavicajne-nastave-u-istarskoj-zupaniji/>.

Obzirom na činjenicu da je moderno društvo postalo gotovo nezamislivo bez utjecaja medija, korištenje različitih medija postalo je svakodnevna aktivnost i u Zavičajnom projektu. Mediji zapravo oblikuju svakodnevnicu ljudi kroz upoznavanje s medijskim sadržajem stoga je i sama svrha projekta Zavičajne nastave kroz medijsku popraćenost razvijati zavičajnu pismenost. Iako analize i vrednovanje dosadašnjih zavičajnih projekata pokazuju kako učenici radije posežu za korištenjem digitalnih alata u ostvarivanju zadanih ciljeva projekta, Festivali zavičajnosti osmišljeni su upravo s razlogom.⁵ Festivalima se poziva učenike da kroz živu riječ predstave svoj zavičajni projekt. A pažljivo biranim mjestom realizacije - odlaskom na trgove, među stanovništvo postiže se upravo taj efekt životnosti i vrijednosti zavičajnog identiteta koji se kroz projekt njeguje.

Slika 2: Štandovi za prezentaciju projekta za srednje škole na Festivalu zavičajnosti u Buzetu 2024. (Izvor: SŠMB Labin)

5 Dijana Muškardin, Evaluacija 6. festivala zavičajnosti, Poreč, svibanj 2023. Pristupljeno 13. 7. 2024. <https://www.za-nas.hr/hr/srednja-skola-usavrsavanje>.

3. Dosadašnja medijska popraćenost projekta Zavičajne nastave

Kao dio projekta Zavičajne nastave imenovane je i radna skupina za predstavljanje i popularizaciju projekta institucionalizacija zavičajnosti/zavičajne nastave koja predstavlja i pokriva Radio Istru, Glas Istre, TV Nova Pula; županijski Odjel za odnose s javnošću te medije na talijanskom jeziku *La voce del popolo* i *Arcobaleno*. Svake školske godine sve radne skupine daju prijedloge svojih planiranja za tekuću školsku godinu. Kako bi se projekt Institucionalizacije zavičajnosti i zavičajne nastave što bolje promovirao te postigao veću vidljivost na TV Nova svake godine emitiraju se reportaže odabranih zavičajnih projekata, prati se rad nastavnika i učenika u provođenju zavičajne nastave kao i svi događaji vezani uz Festival zavičajnosti. Primjerice projekt se prati i kroz emisiju koju pripremaju djelatnici TV Nova pod nazivom *Zavičajnost u Istri*.⁶

Prijedlog za novu školsku godinu je i dodavanje zavičajnih sadržaja u već postojeće emisije.⁷ Primjerice *Domaća besida*, emisija koja prati kulturne manifestacije koje promoviraju istarski jezik i običaje, zatim *Mali svijet*⁸, emisija o dječjim aktivnostima, školama, vrtićima, ljetnim kampovima i dr. te dodavanje zavičajnih sadržaja u emisiju na talijanskom jeziku koja prati rad talijanske manjine *Comunità*. Na Radio Istri trenutno postoji emisija *Lipi naš kraj* koja se emitira pred kraj školske godine predstavljajući u zavičajnim minutama rezultate nekih od projekata Zavičajne nastave. Glas Istre, hrvatske dnevne novine - nezavisni dnevnik iz Pule također redovito prati i objavljuje događanja vezana uz projekt Zavičajne nastave.⁹

Razvojem društva i tehnologije razvijaju se i novi mediji. U 21. stoljeću ulogu novih medija zauzela su računala i pametni telefoni te Internet koji je omogućio dostupnost digitalnih sadržaja. Danas je društvo vezano uz tehnologiju koja omogućuje stalnu dostupnost, izmjenu i dinamiku sadržaja te sveprisutnost informacija. Stoga je i županijski projekt omogućio otvaranje mrežne stranice *www*.

6 Zavičajnost u Istri. Pristupljeno 13. 7. 2024. <https://tvnova.hr/zavicajnost-u-istri/>.

7 Svake godine prijedloge daju sve radne skupine zavičajnog projekta. Kako bi se projekt institucionalizacije zavičajnosti i zavičajne nastave što bolje promovirao te postigao veću vidljivost dani su i prijedlozi Radne skupine medija. U radu su izdvojeni samo neki. Prijedlozi Radne skupine za predstavljanje i popularizaciju projekta institucionalizacija zavičajnosti/zavičajne nastave. (2023). Arhiva Upravnog odjela za kulturu i zavičajnost.

8 Mali svijet. Pristupljeno 13. 7. 2024. <https://tvnova.hr/mali-svijet/>.

9 Pristupljeno 13. 7. 2024. <https://www.glasistre.hr/kazaliste/2023/11/23/kroz-zavicajne-teme-razvija-se-i-zavicajna-pismenost-898059>.

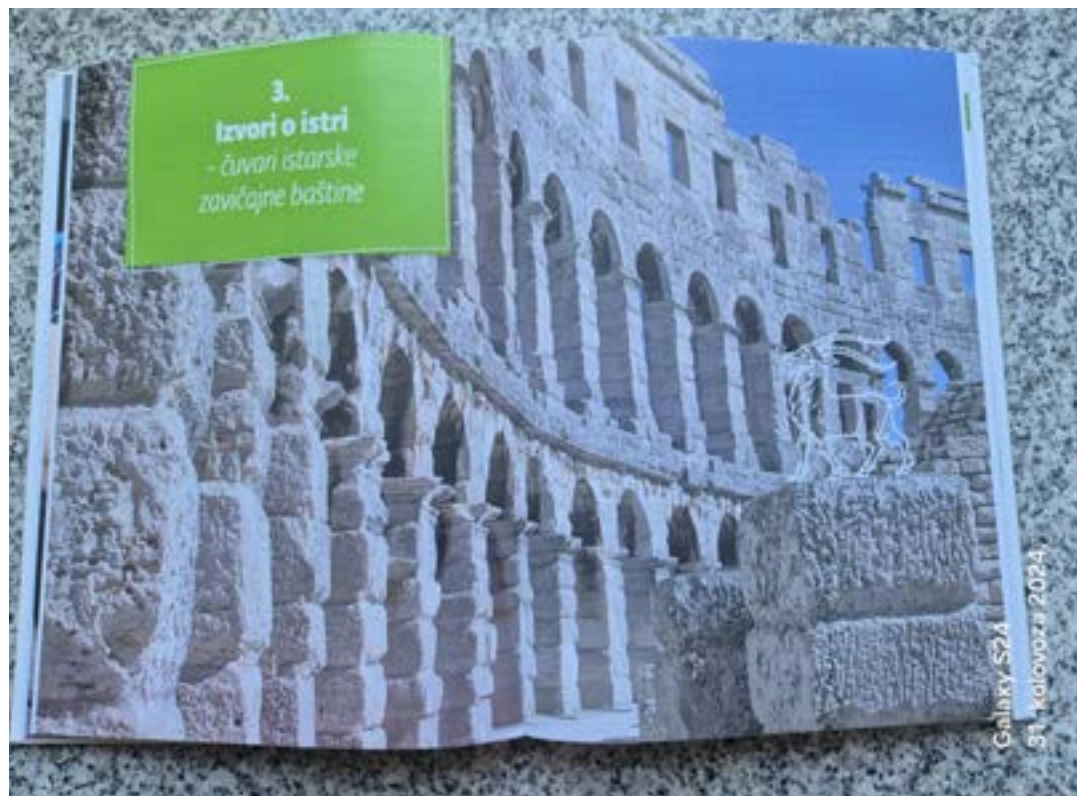
Slika 3: Djeca u razgovoru sa korisnicom Doma umirovljenika upoznaju tradicijske priče. (Izvor: ISTRAJivanje - priručnik za implementaciju zavičajne pismenosti u vrtiće, osnovne i srednje škole Istarske županije, 2023)

za-nas.hr prvenstveno kako bi se na stranicama pronašle sve stranice o projektu, ali i podignuli svi materijali koji nastaju tijekom projekta, a mogu poslužiti svima koji se bave zavičajnim temama.

Namrežne stranice vezuje se poveznicom i zavičajni priručnik ISTRAJivanje - priručnik za implementaciju zavičajne pismenosti u vrtiće, osnovne i srednje škole Istarske županije/ ISTRIAndo - manuale per l'implementazione dell'educazione alla territorialità nelle scuole dell'infanzia e nelle scuole elementari e medie superiori della Regione Istriana koji je svoju promociju imao u studenom 2023. godine. Priručnik je dvojezičan i QR kodom povezan sa županijskom zavičajnom mre-

žnom stranicom. Ono što je specifičnost priručnika svakako je i njegovo poglavlje pod nazivom *Izvori o Istri - čuvari istarske zavičajne baštine* u kojemu je dan pregled svih institucija, knjižnica, muzeja, arhiva, raznih društva i zbirke privatnih osoba koje skupljaju, obrađuju, čuvaju i prezentiraju zavičajnu građu.¹⁰ Svi oni predstavljaju izvrstan izvor informacija te mogu pružiti stručnost, vještine, materijale i programe koji nisu dostupni u školi i/ ili dopuniti postojeće. Ovo poglavlje donosi njihov pregled te kratki opis djelokruga njihovog rada, a više o zavičajnim zbirkama moguće je pronaći i na mrežnim stranicama koje su postavljene za svaku navedenu instituciju.

10 Gordana Peteh, autorica poglavlja *Izvori o Istri - čuvari istarske zavičajne baštine/ autrice del capitolo Le fonti sull'Istria - custodi del patrimonio territoriale.*, ISTRAJivanje - priručnik za implementaciju zavičajne pismenosti u vrtiće, osnovne i srednje škole Istarske županije/ ISTRIAndo - manuale per l'implementazione dell'educazione alla territorialità nelle scuole dell'infanzia e nelle scuole elementari e medie superiori della Regione Istriana. Istarska županija- Regione Istriana. (2023.). Voditelj projekta pročelnik Ureda za kulturu i zavičajnost Vladimir Torbica, Pula.

Slika 4: Poglavlje zavičajnog priručnika *Izvori o Istri - čuvari istarske zavičajne baštine*. (Izvor: ISTRAživanje - priručnik za implementaciju zavičajne pismenosti u vrtiće, osnovne i srednje škole Istarske županije, 2023)

Mediji danas svakako nalaze široku primjenu. Mediji su dobili veliku važnost u svim područjima života. Oni su postali neizostavna poveznica s informacijama, ali i poveznica pri učenju i poučavanju i stjecanju znanja. Veliku važnost u popularizaciji zavičajne nastave leži i u medijskoj popraćenosti. Uloga medija u promociji projek-

ta Zavičajne nastave Istarske županije razvija se iz godine u godinu o čemu svjedoči i postojanje radne skupine za medije koja obuhvaća i radio i televiziju, ali i digitalni svijet društvenih medija. Upravo pomoć medija populariziraju se i aktualiziraju zavičajne teme, a time i informira i senzibilizira najšira javnost.

Dnevi evropske kulturne dediščine in Teden kulturne dediščine: včeraj, danes, jutri

Milena Antonić

višja konservatorska sodelavka

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor

milena.antonc@zvkd.si

Izvleček

Dnevi evropske kulturne dediščine (DEKD), vse-evropski projekt in Teden kulturne dediščine (TKD), nacionalni medresorski projekt, sta tesno povezana. Vsakoletni dogodki konec septembra in v začetku oktobra so praznik dediščine, ki združijo stroko, pedagoge, šolsko mladino, lokalne skupnosti, društva in zainteresirano javnost v prepoznavanju, odkrivanju, varovanju, domoznanstvu in širjenju pozitivnega odnosa do dediščine. Delujejo na več področjih: spodbujajo strokovnjake s področja dediščine, da predstavijo široko področje dediščine; nagovarjajo vzgojitelje in učitelje, naj kulturno in naravno dediščino poglobljeno obravnavajo v učnem procesu; spodbujajo knjižnice, muzeje, galerije, arhive, in tudi društva, da pripravijo posebne programe za te različne ciljne skupine. Pomembno je, da dediščino shranijo v svoja srca in zavest, saj je to kulturni genski zapis, ki ga morajo negovati in varovati, sicer bodo izgubili lastno svojstvo. To uspeva samo takrat, ko imajo vsi deležniki enak cilj in skupaj spreminjajo odnos do dediščine! Izjemna predanost in pripadnost projektu ter pozitivna naravnost večine sodelujočih iz različnih institucij je zagotovilo, da se bodo DEKD in TKD razvijali in nadaljevali.

Ključne besede: kulturna dediščina, Dnevi evropske kulturne dediščine, Teden kulturne dediščine

Abstract

The European Heritage Days (EHD), an all-European project, and the Cultural Heritage Week (CHW), a national inter-departmental project, are closely linked. The annual events at the end of September and the beginning of October are a celebration of heritage, which unite heritage professionals, educators, pupils, students, local communities, non-governmental organisations and individuals interested in local knowledge, recogni-

Nataša Gorenc

svetovalka VII/2

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

natasa.gorenc@zvkd.si

tion, discovery, protection and spreading a positive attitude towards cultural heritage. They operate in several areas: encourage heritage professionals to present the broad field of cultural heritage; urge educators and teachers to consider cultural and natural heritage in the learning process with greater consideration; encourage libraries, museums, galleries, archives, and non-governmental organisations to prepare special programs for different target groups. Above all, it is important that they keep the heritage in their hearts and minds, as it represents a cultural genetic record that they must nurture and protect, otherwise their identity will be lost. This can be achieved when all stakeholders have the same goal and together change their attitude towards heritage! The exceptional dedication and commitment to the project and the positive attitude of the majority of participants from various institutions ensured that EHDs and CHW will develop and continue.

Keywords: cultural heritage, European Heritage Days, Cultural Heritage Week

1. Kulturna dediščina

Kulturna dediščina niso le neme ostaline preteklosti (Menoni Muršič, 2021). Stari, razpokani in na pol porušeni zidovi, ki kazijo prostor, da tam ne more nastati kaj novega, sodobnega. Ali knjige in listine, ki se nikomur v korist zbirajo v zapršenih kletih. So veliko več, kot le to. So nosilci zgodb naše skupne preteklosti, ki odgovarjajo na vprašanja, kako so naši predniki živeli, kako verovali, kako doživljali svet in sveto, pa tudi lepo. Kako so se znašli z materiali, ki so jim bili dostopni, kakšno orodje so uporabljali pri delu, s kakšno tehnologijo so gradili, kako pokopavali bližnje, kako žalovali in se veselili.

Če zmorejo podedovanemu odstreti tančice prahu in prisluhniti zgodbam, ki jih dediščina pripo-

veduje, le-ta postane živa in lahko začutijo njeno materialno in duhovno sporočilo. Ko se zavejo, da so v podedovanem korenine vsakega izmed nas, se vzpostavi intimna vez s preteklostjo, rodi se zavedanje, da so nas zgodbe preteklosti izoblikovale v to kar danes smo. Ostaline preteklosti postanejo naš skupen, kolektiven spomin, ki ustvarja družbo, v kateri živimo. Postanejo naša skupna identiteta, iz katere črpamo izkušnje, znanje, vrednote in skozi ponotranjeno razumevanje preteklosti oblikujemo sedanjost, ki predstavlja temelj prihodnosti.

Če poznajo svojo dediščino, se skozi njo lahko učijo o svoji identiteti, medsebojnem spoštovanju, raziskujejo solidarnosti in lažje vzdržujejo strpnost ter medkulturni dialog. Če na dediščino, torej na tisto, kar so dedovali, pozabijo, pustijo propasti in jo zapišejo pozabi, postane družba kot človek, ki ne pozna svoje družine, kot človek brez spominov. Naša kulturna dediščina namreč predstavlja kolektivni spomin družbe, našo zavest in podzavest, skupno krajino spominov. Zato je zavedanje pomena podedovanega naloga prav vsakega izmed nas in ne le tistih, ki to počnejo znotraj institucij formalnega varstva.

Kako pomembna je vloga posameznika, predstavlja primer mariborskega Vodnega stolpa. Leta 1967 je zelo malo manjkalo, da bi se za vedno izgubil, saj je bil zaradi dviga reke Drave, kot posledica zaježitev oz. gradnje hidroelektrarn, ogrožen celotni Lent, to je predel na levi strani Drave. Več kot 500 let star Vodni stolp so rešili z izjemnim gradbenim

podvigom. Okoli 1500 ton težek stolp so horizontalno spodrezali in ga s pomočjo hidravličnih dvigal dvignili za 2,60 m. Milimeter za milimetrom. Originalne kamnite zidove so podbetonirali. Načrte in izračune za dvig Vodnega stolpa je ob podpori Zavoda za spomeniško varstvo Maribor pripravil višji gradbeni tehnik Jože Požauko iz Maribora (Lešnik, 2017). Zanimiv je še podatek o času, porabljenem za vsa dela, pripravljalna in izvedena. V gradbenem dnevniku je vpisanih 160 delovnih dni, v povprečju pa je delalo 16 ljudi na dan. Pičlih 7 mesecev so potrebovali za ta izjemen podvig. Ta podatek in moč posameznikov navdušuje še danes.

2. Popularizacija dediščine

Prepoznavanje in popularizacija dediščine, pomoč lastnikom in vsem zainteresiranim pri njenem ohranjanju, zagotavljanje dostopnosti dediščine za javnost in razvijanje kulturnih vsebin, strokovni nadzor nad posegi vanjo ter tudi izvedba neposrednega zavarovanja in drugih dejanj, katerih namen sta ohranjanje in oživljanje dediščine, so osrednje naloge Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS).

Popularizacija dediščine se izvaja na več načinov: s tiskanimi publikacijami, prek spletne strani, s potujočimi razstavami in posamičnimi dejavnostmi ob obnovitvenih uspehih ali drugih varstvenih projektih. Pri razvijanju pozitivnega odnosa do dediščine so v prvi vrsti ključni vzgoja

in izobraževanje od družine, vrtca in šole naprej ter kampanje, kjer dediščinske institucije na široko odprejo svoja vrata, kot sta Dnevi evropske kulturne dediščine in Teden kulturne dediščine. V nadaljevanju predstavljena projekta obravnavata in povezujeta vse zvrsti kulturne dediščine in nagovarjata širok krog sodelujočih. Med cilji je zapisano, naj vzgoja na področju kulturne dediščine in učenje o njej postaneta vzgoja in učenje za vse življenje. Tako s projektoma v praksi skupaj s tisoči zavzetih posameznikov uresničujemo navezo kulturne dediščine in vseživljenjskega učenja.

2.1 Dnevi evropske kulturne dediščine (DEKD)

Pod okriljem Sveta Evrope in Evropske komisije so pred več kot tremi desetletji začeli z domiselno akcijo, imenovano Dnevi evropske kulturne dediščine, s katero vsako jesen v evropskih državah s številnimi prireditvami in dogodki opozorijo na njen pomen. Najširšim krogom obiskovalcev omogočijo spoznavanje dediščine, brezplačen obisk muzejev, galerij in morda manj znanih ali za javnost zaprtih kulturnih spomenikov. Hkrati pa s strokovnimi in drugimi srečanji ter s predavanji ljudi ozaveščajo o pomenu varovanja in ohranjanja tovrstne dediščine. (Batič, 2001). Slovenija se

je od začetka svoje državnosti pridružila Dnevom evropske kulturne dediščine, ki jih je nadgradila s Tednom kulturne dediščine.

Namen Dnevov je spodbuditi zanimanje javnosti za varstvo kulturne in naravne dediščine in javnosti predstaviti idejo o skupni kulturni dediščini, o bogastvu in kulturni raznolikosti Evrope (Fairclough, 2009). DEKD so v Sloveniji od začetka tematsko zasnovani.

Cilji, ki jih poleg skupnih evropskih uresničujemo v praksi so:

- spodbujajo sodelovanje laične in strokovne javnosti pri prepoznavanju, promociji in izjemoma tudi pri obnovah kulturne dediščine;
- uporabljajo celovit pristop tako z vidika dediščine kot nedeljivega pojma kot tudi z vidika delovanja človeka, ki za obravnavo dediščine razvija svojo ustvarjalnost na več področjih;
- težijo k povezovanju slovenskega kulturnega prostora tudi onkraj meja Slovenije;
- vključujejo etnične skupnosti, ki živijo na območju Slovenije;
- z medinstitucionalnim in medresorskim povezovanjem skušajo zapolnjevati vrzeli, ki jih med njih postavljajo okvirji institucionalnega delovanja.

Slika 1: Izkušnja dediščine, DEKD 2012, Idrija. (Foto: arhiv ZVKDS)

DNEVI EVROPSKE KULTURNE DEDIŠČINE V SLOVENIJI

1991	Dnevi odprtih vrat gradu Brdo pri Kranju
1992	Po poteh baročnih spomenikov v Sloveniji
1993	Po poteh rimskih vojakov v Sloveniji
1994	Po poteh ljudskega stavbarstva
1995	Zgodovinski parki in vrtovi
1996	Kulturna dediščina meniških redov
1997	Secesijska arhitektura v Sloveniji
1998	Srednjeveška mesta
1999	Kulturne poti
2000	Kulturne poti
2001	Arhitektura 20. stoletja
2002	Industrijska dediščina
2003	Arheologija
2004	Restavracija in druga znanja ter mojstrstva povezana z njim
2005	Nesnovna kulturna dediščina
2006	Gradovi, utrdbe in mestna obzidja
2007	Arhitekt Jože Plečnik
2008	Primož Trubar in njegov čas
2009	Dediščina, inovativnost in ustvarjalnost
2010	Kulturna dediščina in pomanjkanje
2011	Dediščinske skupnosti in prostovoljstvo
2012	Izkušnja dediščine

2013	Sto let v dobro dediščine
2014	Dediščina gre v sole
2015	Praznovanja
2016	Dediščina okoli nas
2017	Voda - od mita do arhitekture
2018	Naša dediščina: kjer preteklost sreča prihodnost
2019	Dediščina#razvedrilo#umetnost
2020	SPOZNAJ? VARUJ! OHRANI.
2021	Dober tek!
2022	(Vz)trajnostna dediščina
2023	Redka in dragocena znanja, spretnosti in poklici
2024	Dediščina kulturnih poti, mreženja in povezav

Slika 2: Nabor tem DEKD po letih

Pri Dnevih evropske kulturne dediščine so pomembna tri načela: dediščina se obravnava kot nedeljiv pojem, demokratičnost interpretacije oziroma razlage dediščine in že omenjeni tematski pristop. Vsa tri načela so značilna za slovenski DEKD od vsega začetka. Skupne evropske teme so stalnica zgolj v zadnjih nekaj letih.

Tematski pristop je spodbuda za vse, ki pripravljajo dogodke in omogočajo podporo varstvu dediščine. S temami posegajo širše, ne le na področje nepremične kulturne dediščine, ki jo varuje Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Vsaka skrbno izbrana tema je pomembna pri popularizaciji dediščine. Izpostavljajo temo Nesnovna kulturna dediščina. Obravnavali so jo leta 2005, dobro leto po sprejetju UNESCO-ve konvencije o varstvu nesnovne dediščine in dve leti pred ratifikacijo v Sloveniji. V strokovnih krogih je bil pojem neenoten, širše pa nepoznan. Prav dogodki v sklopu DEKD in izid knjige z naslovom Nesnovna kulturna dediščina, so bili prvi koraki varovanja te zvrsti dediščine pri nas v širšem okolju.

Slovenski DEKD so v evropskem merilu posebni – tako po številu dogodkov na število prebivalcev kot tudi po številu sodelujočih vzgojno-izobraževalnih zavodov so uvrščeni v sam vrh 48-tih sodelujočih držav. Tretjina od 500 organizacij so vrtci, osnovne in srednje šole ter gimnazije. To je rezultat sistematičnega celoletnega pristopa in vsakoletnih regionalnih srečanj širom Slovenije, kjer podrobneje predstavijo temo Dnevo evropske kulturne dediščine in Tedna kulturne dedišči-

ne. Sodelujoči iz preteklih let predstavijo primere dobrih praks, izmenjajo izkušnje, delujejo povezovalno in k temu spodbujajo tudi vse sodelujoče.

2.2 Teden kulturne dediščine (TKD)

Je nacionalni medresorski projekt Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), Ministrstva za kulturo (MK), Ministrstva za vzgojo in izobraževanje (MVI), Zavoda RS za šolstvo (ZRSŠ) in Skupnosti vrtcev Slovenije (SVS). TKD je vsebinsko (enaka tema) in terminsko (enak termin izvedbe) usklajen z DEKD. S TKD želijo doseči boljšo vključenost vsebin s področja ohranjanja kulturne dediščine v vzgojno-izobraževalne procese in sicer v formalnem in neformalnem izobraževanju. Razvoj že uveljavljenega projekta DEKD, ki vključuje številne zavode, stanovske in nevladne organizacije s področja dediščine, vzgojno-izobraževalne zavode, kulturne ustanove, lokalne skupnosti, turistične organizacije, omogoča okrepitev in nadgradnjo mreže sodelujočih. S tem zagotavljajo kakovostno in trajnostno izvajanje dediščinskih vsebin v vzgojno-izobraževalnih zavodih ter njihovo prepoznavnost v širšem družbenem prostoru, zlasti pa med otroki in mladimi.

Osnovna vodila projekta vključujejo:

- dostopnost vsebin (dogodki so brezplačni);
- kroskurikularno umeščanje vsebin s področja dediščine;
- odprto učno okolje;
- medpredmetno povezovanje;

Slika 3: Zgodbe povezujejo sodelujoče v DEKD in TKD

- povezovanje organizacij iz različnih področij (dediščina, kultura, izobraževanje, turizem, šport, delovanje lokalnih skupnosti in nevladnih organizacij);
- medgeneracijsko povezovanje;
- načela formalnega in neformalnega izobraževanja.

Izvedba projekta vključuje:

- izvedbo ciljnih delavnic;
- popularizacijo projekta preko različnih predstavitev s poudarkom na izmenjavi dobrih praks med kulturnimi ustanovami, društvi, lokalnimi skupnostmi in vzgojno-izobraževalnimi zavodi;
- pripravo pedagoško-didaktičnih orodij, ki bodo zagotovila prečno umeščanje in izvajanje vsebin s področja kulturne in naravne dediščine, vse to po potrebi v virtualnem okolju z e-vsebinami.

Delujejo na dveh področjih: nagovarjajo vzgojitelje in učitelje, naj kulturno in naravno dediščino poglobljeno obravnavajo v učnem procesu. Pri tem naj bodo ustvarjalni, naj popeljejo otroke izven učilnic, da jo začutijo z vsemi čutili, se povezujejo medgeneracijsko in z dediščinsko stroko pri skupnih projektih.

Slika 4: Dediščina gre v šole, odprtje DEKD in TKD 2014, Slovenska Bistrica. (Foto: arhiv ZVKDS)

Drugo področje aktivnosti pa je spodbujanje knjižnic, muzejev, galerij, arhivov in tudi društev, da pripravijo posebne programe za te ciljne skupine.

Vzgojno-izobraževalni zavodi v okviru TKD pripravljajo projektne dneve, celo tedne, posvečene kulturni dediščini. Lansko leto je sodelovalo blizu 1200 učiteljev in vzgojiteljev.

2.3 DEKD in TKD danes in jutri

Poznavanje in razumevanje dediščine kot del življenja, identitete, je pomembno pri oblikovanju skupnosti, povezovanju generacij in spoštovanju njihove skupne preteklosti. Raznolikost sodelujočih organizacij in povezovanje med njimi govorita o tem, da sta projekta zares zaživela v pravo gibanje, kot so si organizatorji dolgo želeli, in so rezultat sistematičnega delovanja, saj vsako leto sodeluje okoli 500 organizacij, v dveh jesenskih tednih pa se zvrsti tudi do 450 dogodkov, vsako leto na drugo temo. S sodelujočimi organizatorji dogodkov sta koordinatorki projektov povezani skozi celotno leto.

Dediščino soustvarjajo danes in spodbujajo k aktivnemu odnosu do dediščine.

Slika 5: Praznovanja, DEKD in TKD 2015, prikaz poroke društva Anbot v Piranu. (Foto: arhiv društva Anbot)

S to mislijo pri obeh projektih sledijo preprostim smernicam, ki so se dodobra prijele:

- vključevanje namesto izključevanja;
- iskanje sinergij namesto tekmovanja;
- vzpostavljanje dobrega odnosa;
- pravočasne priprave.

Jasne smernice so ključne, da so prodrli v številna okolja in med različne generacije.

Nadaljevali bodo z regionalnimi srečanji oz. posveti po Sloveniji, vsako leto med januarjem in marcem, kjer bodo razdelali temo, njim podali znanja in orodja ter prenesli izkušnje sodelujočih.

Vsako leto na izbrano temo oblikujejo celostno grafično podobo, uredijo, objavijo in razdelijo tiskani program dogodkov in brezplačna promocijska gradiva.

Dneve in Teden začnejo s slavnostnim odprtjem, ki se navadno razvije kar v celodnevni program dogodkov. Vsako leto na drugi lokaciji.

Na koncu projekt vrednotijo z vprašalnikom in ker verjamejo v osebno komunikacijo, za vse soustvarjalce Dnevov in Tedna pripravijo zaključno srečanje v istem kraju, kjer so jih začeli (odprtje). Vsakdo, ki želi, dobi besedo, da lahko predstavi svoje izkušnje, pristop in pogled na dediščino.

Veliko je novih oblik sodelovanja, ki dajejo potrebno pestrost tej akciji (Kneubühler, Demir, 2020). Pridružili so se evropskemu natečaju Mladi raziskovalci evropske dediščine (MRED), ki poteka pod okriljem Sveta Evrope in Evropske komisije in je namenjen skupinam otrok ali posameznikom. Osnovni namen natečaja je spodbujanje mladih k ustvarjalnemu raziskovanju, odkrivanju, spoznavanju in razumevanju kulturne dediščine v lokalnem in širšem evropskem prostoru. V dveh starostnih kategorijah otroci in mladostniki sodelujejo na različne načine: snemajo, pišejo, rišejo, iščejo ustvarjalne rešitve za predstavitev dediščine.

Dolgoletni trud je obrodil rezultate in opazna je večja zagnanost pri mladih in najmlajših. Z navdušenjem brskajo po bogatem izročilu in ga sestavljajo v svojevrstno zgodovino. Svežo, neobremenjeno. Prisluknejo zgodbam, ki jih pripoveduje preteklost, da razumejo sebe in soustvarjajo lepšo prihodnost. Prihodnost, ki bo spoštovala vsak kamenček v mozaiku skupnega spomina kot pomemben gradnik strpne, čuječe, do narave in kulture prijazne družbe.

Vse aktivnosti DEKD in TKD potekajo pod častnim pokroviteljstvom Slovenske nacionalne komisije za UNESCO (SNKU).

Naj vse kulturna dediščina na svojih krilih ponese v prekrasne svetove. Včeraj, danes, jutri!

Slika 6: Zmagovalci MRED 2022, podružnična šola Vrtovin na nagradnem obisku v Mariboru, kjer so si ogledali kulturno dediščino mesta in obiskali razstavo v Umetnostni galeriji Maribor – Sodobna slovenska ilustracija. (Foto: arhiv ZVKDS)

Slika 7: grafična podoba DEKD in TKD 2024

3. Viri in literatura:

Batič, J. (2001). Dnevi evropske kulturne dediščine v Sloveniji 1990-99. *Varstvo spomenikov*, 39, 227-240. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.zvkds.si/wp-content/uploads/2024/03/vs-039.pdf>.

Dnevi evropske kulturne dediščine in Teden kulturne dediščine. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://dekd.zvkds.si/sl/dekd/dekd-tkd>.

European Heritage Days. Strasbourg: Council of Europe. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.europeanheritagedays.com/>.

Fairclough, G. (2009). *New heritage frontiers, Heritage and beyond*. Strasbourg: Council of Europe.

Kneubühler, M. in Demir, H. S. (2020). *Handbook on the European Heritage Days for National Coordinators and Stakeholders* (revised version). Strasbourg: Council of Europe. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.europeanheritagedays.com/sites/default/files/bba94ffb-9bb-8-4e01-9d32-5978ca514136.pdf>.

Kulturna dediščina in kulturno-umetnostna vzgoja, Kulturna dediščina. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://dekd.zvkds.si/sl/gradiva/kulturna-dediscina>.

Kulturna dediščina in kulturno-umetnostna vzgoja, Vodni stolp. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://dekd.zvkds.si/sl/gradiva/vodni-stolp-maribor>.

Lešnik, S. (2017). *Vodni stolp v Mariboru in gradnja elektrarn na Dravi: 50 let od dviga Vodnega stolpa leta 1968: spominski zbornik*. Maribor: Pokrajinski arhiv. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-oF5WJCM6>.

Menoni Muršič, S., Antonić, M. in Mušič, D. (2021). Kulturna dediščina: zgodbe preteklosti, temelj naše prihodnosti. V Cerar, I. (Ur.), *Kulturoplov: prelet kulturno-umetnostne ponudbe za vrtce in šole* (str. 46-49). Ljubljana: Cankarjev dom, kulturni in kongresni center. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: KUV-za-WEB_final.pdf (kulturnibazar.si).

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Pridobljeno 19. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.zvkds.si>.

Stoletje radia na Slovenskem – stoletje domoznanstva na radiu: radio kot najmočnejša sistemska spodbuda dostopnosti slovenske besede po Primožu Trubarju

Stane Kocutar

urednik oddaj

RTV Slovenija, Regionalni center Maribor, Radio Maribor

stanislav.kocutar@rtvslo.si

Izvleček

Približujemo se stoti obletnici začetka delovanja prve radijske postaje, ki je oddajala v slovenskem jeziku in s tem začetku obdobja, ko se je knjigi in časopisu pridružila nova možnost množičnega sprejemanja informacij. Radijski medij je bil že v izvirni zamisli namenjen tudi seznanjanju poslušalstva z domoznanskimi vsebinami. Takšne so bile želje dveh uglednih literatov, ki sta pospremila začetek radijske dobe na Slovenskem, ta cilj pa je zasledovala tudi sicer skromna kadrovska zasedba prvega obdobja, ki je širokemu obsegu domoznanskih vsebin v radijskih oddajah namenjala posebno pozornost. Zaradi tehnično težavnega arhiviranja so iz prvega obdobja radijskega oddajanja na vinilnih ploščah ohranjeni zgolj nekateri glasbeni prispevki, o vsebini prispevkov, njihovih avtorjih in odmerjenem programskem času pa lahko sodimo po ohranjenih radijskih sporedih, ki jih je radijska hiša objavljala v tedniku z naslovom »Radio Ljubljana«. Domoznanske vsebine so do današnjih dni ostale programska stalnica nacionalnega radia – znotraj posameznih oddaj kot tudi v ponudbi dnevnega programa.

Ključne besede: radio, radijsko oddajanje, zgodovina radia, mediji, domoznanstvo

Abstract

We are approaching the centenary of the first radio station broadcasting in the Slovene language, and thus the beginning of an era when books and newspapers were joined by a new way of receiving information on a mass scale. From its original conception, the radio medium was also intended to provide listeners with information on domestic topics. This was the wish of the two eminent literary figures who accompanied the beginning of the radio age in Slovenia, and

this aim was also pursued by the admittedly modest staff of the first period, who paid particular attention to the wide range of local-oriented content in radio broadcasts. Due to technically difficult archiving, only some of the musical contributions from the first period of radio broadcasting have been preserved on vinyl records, but the content of the contributions, their authors and the programme time allocated can be judged from the surviving radio schedules published by the radio house in a weekly newspaper entitled »Radio Ljubljana«. To this day, local studies content has remained a programming constant on national radio - both within individual programmes and in the daily programme offerings.

Keywords: radio, radio broadcasting, history of radio, media, local studies

1. Uvod

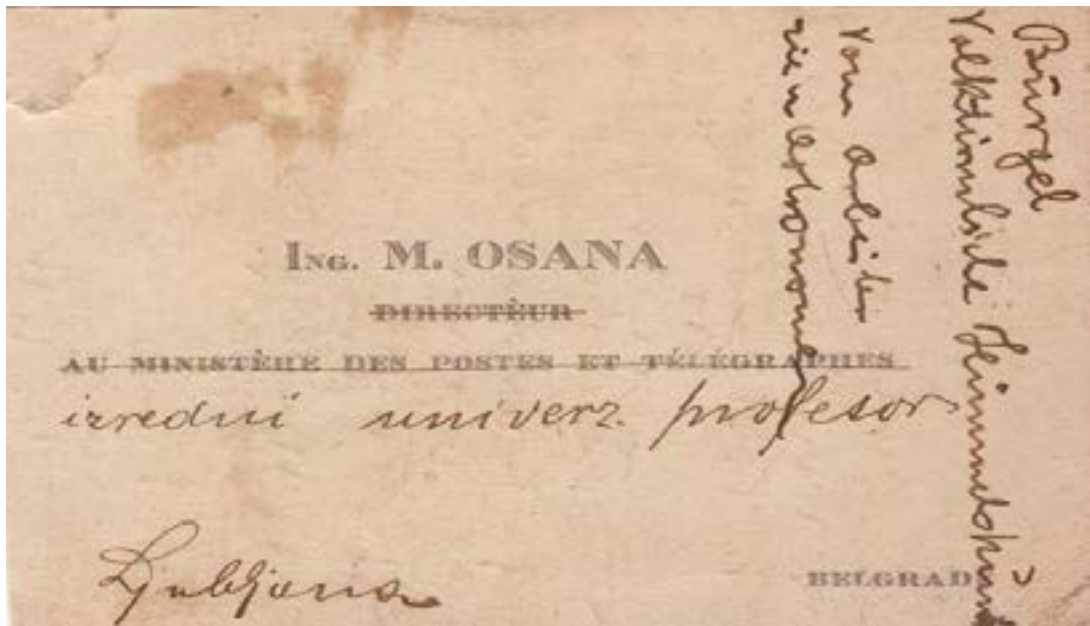
»Peroti duha ni mogoče porezati in ognja srca ni mogoče omejiti.

Po Radiu Ljubljana pojde poslej slovenska beseda prek vseh mej ...«

Fran Saleški Finžgar 1. septembra 1928 ob 16. uri, na dan prvega poskusnega oddajanja Radia Ljubljana

Dvajseto stoletje je čas začetka in skokovitega razvoja radia, kot ga poznamo danes, čeprav je samo odkritje povezano s fizikalnimi odkritji elektromagnetnih valov ob koncu 19. stoletja. Prve poskuse z brezžično radiotelegrafijo je na Slovenskem leta 1903 opravil fizik, seizmolog in izumitelj Albin Belar, ki je kot profesor na ljubljanski realki sestavil žepni brezžični sprejemnik za meteorološke in seizmološke namene.

Za tehničnega očeta slovenskega radia velja Tržičan, inž. Marij Osana (Trst, 1880 – Ljubljana,

Slika 1: Vizitka inž. Marija Osane. (Vir: zasebna zbirka)

1958), ki je bil s sklepom Poverjeništvu za promet Narodne vlade Države Slovencev, Hrvatov in Srbov 1. decembra 1918 imenovan za gradbenega komisarja pri ravnateljstvu Pošte in brzojava v Ljubljani.¹ Kasneje je postal še tehnični izvedenec in član državne reparacijske komisije. Tako je kot naš najpomembnejši elektrotehnični strokovnjak dobe po prvi svetovni vojni določal tehnične pogoje za dobavo različnih elektronskih naprav, med drugim avtomatskih telefonskih central, električnih central za jaki tok in brezžičnih postaj. V nemških tovarnah je kasneje nadzoroval izdelovanje opreme za Kraljevino SHS in jo tudi osebno prevzemal. Leta 1919 je začel ustvarjati pogoje za vzpostavitev telefonskega omrežja v Sloveniji in v drugih mestih kraljevine. Ljubljana je tako po zaslugi Marija Osane že leta 1927 dobila avtomatsko telefonsko centralo, za njo pa v prvi fazi še Beograd, Novi Sad in Maribor. Vzporedno z razvojem tehnologije je razvijal tudi radijsko tehnologijo in kot univerzitetni učitelj v svojem laboratoriju za radijsko tehniko izdelal ne le radijski sprejemnik, pač pa tudi prvi radijski oddajnik, s pomočjo katerega se je že leta 1925 v etru slišala slovenska beseda. Tako je predlagal in po sklepu oblasti kasneje vodil gradnjo radijske postaje v Ljubljani.

¹ Marij Osana se je rodil 22. junija 1880 v Trstu. Po dokončani nemški ljudski šoli in tržaški gimnazij se je leta 1901 vpisal na Tehniško visoko šolo na Dunaju in tam tudi diplomiral. Poklicno pot je začel kot gradbeni pripravnik pri direkciji Pošte in telegrafa v Trstu. Od leta 1908 do začetka prve svetovne vojne je služboval pri sekciji za telegraf in telefon v Pulju. Od leta 1909 do 1912 je kot zastopnik avstrijske brzojavne uprave sodeloval pri polaganju kablov v Jadranskem morju. Med prvo svetovno vojno je bil najprej tehnični vodja telegrafske čete na vzhodnem bojišču, potem pa ob Soči. Marij Osana velja za začetnika izobraževanja in raziskovalnega dela na področju telekomunikacij na Slovenskem, pa tudi za tehničnega očeta Radia Ljubljana, prvega slovenskega radia, ki je začel oddajati leta 1928.

O pomenu prizadevanj inž. Osane je urednik Radia Ljubljana prof. Niko Kuret ob prvi obletnici delovanja leta 1929 zapisal: *»Toplo nam je pri srcu, ko nam ob besedah »slovenski radio« pohiti misel ne hote k njemu, ki je s svojo voljo in svojim idealizmom sploh pripomogel, da je naš narod svoj lastni radio dobil. To je »oče slovenske radiofonije«, g. univ. prof. ing. Marij Osana. Ob obletnici se spominjamo zlasti njega, ki si je prizadeval vsa leta, ki je dočakal realizacijo, ki pa še zdaj neumorno in z vso svojo ljubeznijo dela na izpopolnitvi našega radia. Ves slovenski narod mu izreka danes zahvalo in v slovenski kulturni zgodovini je tihemu delavcu ohranjeno častno mesto! Vsak dan pa ponaša slovenska kukavica glas njegovega dela v širni svet« ...*

2. Prvi koraki in pomen radia na Slovenskem

Februarja 1928 je katoliška Prosvetna zveza, ki je bila organ Slovenske ljudske stranke (SLS), z državo sklenila 15-letno pogodbo o najemu radiooddajne postaje v Domžalah in sama uredila studio na Bavarskem dvoru ob današnji Tivolski cesti v Ljubljani. Neugledno, staro pritlično stavbo, nekdanje skladišče soli, so obnovili, stene velikega studia pa obložili z zavesami in preprogami, da bi zadušili nepotrebne šume in dali prostoru pravo akustiko.

Vinko Zor, prosvetni referent ljubljanskega radia: *»Za nas Slovence je radio še posebne važnosti. Kot mal narod smo razdeljeni v tri države. Vez, katera naj druží in veže razdeljene dele v enoto in celoto, more biti edino le slovenski radio.«*

Leta 1929, ob prvi obletnici delovanja Radia Ljubljana časnik Slovenec zapiše, da je bila *»otvoritev slovenskega radia poleg ustanovitve naše univer-*

ze največji kulturni dogodek in najvažnejša naša kulturna pridobitev po vojni« in še ... da je »končni cilj, da mora priti radio v vsako slovensko hišo, v vsako slovensko rodbino. Izdatkov za radio se nikakor ne sme prištevati več k luksuzu, temveč k potrebnim tekočim izdatkom, kakor ni obiskovanje osnovne šole več luksuz temveč splošna dolžnost.«

Čeprav za uradni začetek delovanja Radia Ljubljana – prve radijske postaje, ki je oddajala v slovenskem jeziku – šteje 28. oktober 1928, ko so slovesno proslavili 10. obletnico prekinitve državno pravnih odnosov slovenskih dežel z Avstro-Ogrsko monarhijo, se je oddajanje pod oznako »poskusno« začelo 1. septembra tistega leta. Prve minute programa so bile zelo simbolične in so v vsebinskem smislu napovedale tudi odnos novega medija do domoznanskih vsebin. Ob 16. uri je pred mikrofonom spregovoril pisatelj Fran Saleški Finžgar in med drugim povedal, da je ta dan praznik slovenske besede, *»praznik velik, dasi tihosvečan, kakor ga še ni doživela slovenska beseda.«* Radijski valovi so takrat do poslušalcev ponesli tudi skoraj tisoč let staro slovenščino s 1. brižinskega spomenika. Finžgarju se je kmalu v studiu pridružil pesnik Oton Župančič, ki je bral odlomke iz Dume.

3. Domoznanske vsebine kot temeljni gradniki začetkov radijskega oddajanja

Tako lahko brez dvoma presodimo, da je bilo ob samem rojstvu novega medija izpostavljeno ne

morda njegovo informativno, pač pa v svojem bistvu domoznansko poslanstvo, ki je, upoštevajoč definicije, do današnjih dni ostalo del vsakdanje programske ponudbe večine radijskih, pa tudi preostalih organizacijskih enot nacionalnega sistema RTV Slovenija.

Domoznanstvo, kot ga večinoma definirajo slovenske knjižnice je označeno kot posebna dejavnost, ki raziskuje, proučuje in opisuje določeno geografsko oziroma upravno območje; obsega zbiranje, obdelavo in hranjenje knjižničnega gradiva za območje, ki ga knjižnica pokriva in ki nam govori o zgodovinskem, geografskem, etnološkem ter družbenem in kulturnem utripu tega območja pa tudi o posameznikih, ki so v prostoru pustili sledi dosežkov, ter ustanovah.

Fran, slovenski spletni jezikovni portal, ki združuje slovarje, slovenistične jezikovne vire in zbirke, ki so nastale ali nastajajo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, domoznanstvo razloži kot raziskovanje, proučevanje ožje domovine, tisto, kar v nemškem govornem okolju poznajo kot die *Heimatskunde* oz. die *Vaterlandskunde*, v britanskem pa kot *local studies*.

Radio Slovenija je osrednja slovenska radijska postaja in neposredni nadaljevalec ustanove, ki je kot Radio Ljubljana začela z oddajanjem leta 1928, kot tretja radijska postaja v Kraljevini SHS, po tistem, ko je leta 1924 začel poskusno

Slika 2: Poslušanje radia pred 2. svetovno vojno. (Vir: zasebna zbirka)

Slika 3: Eden prvih radijskih urednikov in že leta 1928 tudi urednik tednika »Radio Ljubljana« je bil etnolog dr. Niko Kuret (1906-1995).

oddajati Radio Beograd in dve leti pozneje še Radio Zagreb. V svojih pionirskih časih je imel prvi slovenski radio tri temeljne vsebinske usmeritve. Na prvem mestu je bila t. i. narodno-domovinska, ki se je uresničevala skozi predavanja iz narodove zgodovine, neposredne prenose iz različnih krajev s poudarki na zemljepisni in kulturni podobi ter t. i. slovenske ure. Na drugem mestu je bila ljudskoprosvetna in izobraževalna usmeritev, ki je zajemala jezikovna izobraževanja, šolske, otroške in mladinske ure, s poudarki na pouku, vzgoji in zabavi, ter umetnostna usmeritev z literarnimi urami, zvočnimi igrami in glasbenim delom programa, s poudarkom na narodni pesmi ter slovenski vokalni in instrumentalni glasbi.

Radio Ljubljana je leta 1932 prvič oddajal glasbeni program za srednjeevropske postaje in radio v Chicagu v ZDA, leta 1938 pa je koncert znamenitega otroškega zbora Trboveljski slavček prenašalo 110 ameriških postaj družbe CBI.²

Program Radia Ljubljana je pred drugo svetovno vojno petkrat dnevno predvajal novice, ki jih je

² Enciklopedija Slovenije, knjiga 10, Mladinska knjiga, Ljubljana 1996, str. 52.

urejala tiskovna agencija Avala, uredništvo pa je novice dobivalo tudi od dnevnega časopisja. Med pomembnejše oddaje je sodila Nacionalna ura, ki pa je zaradi integralno jugoslovanske pogosto tudi prosrbske naravnosti pogosto vznemirjala poslušalstvo. Tudi zato so njen koncept pred vojno spremenili in posamezne oddaje sorazmerno razdelili med radijskimi postajami po državi. Radio Ljubljana je tako nacionalno uro za celotno državo pripravljajl vsak torek zvečer.

4. »Radio simbol naše svobode, simbol naše kulturne dejavnosti ...«

Se pa je tedanji prvi slovenski radio ukvarjal s problemom slišnosti. Ta je bila čez dan od Celja proti slovenskemu severovzhodu relativno slaba, zato si je mariborski župan dr. Alojzij Juvan prizadeval za izgradnjo relejne postaje in s tem za okrepitev radijskega signala. Ob desetletnici radia je leta 1938 zapisal: »Nova (radijska) postaja je posebno potrebna z nacionalnega vidika. Nacionalna propaganda potom radia je dandanes še bolj potrebna kot prosvetna. Vsem nam je znano,

kako sistematično sosedne države preko radia propagirajo ideje, ki so škodljive za naše narodno in državno življenje. Dan na dan naš narod posluša to propagando in v duše naših ljudi prihaja strup tujine, tuje miselnosti in nepotrebno spoštovanje pred sosedi. Da prodre in se poglobi narodna in državna misel in zavest do zadnje vasi, je potrebno izločiti poslušanje tujih radijskih postaj in nuditi dobro domačo narodno propagando v lastni postaji v Mariboru.«

Iz pionirskega obdobja prvega slovenskega radia praktično ni ohranjenih govornih vsebin, do današnjega dne so se ohranili nekateri glasbeni posnetki, ki so bili posneti na vinilne plošče, kar je bil v tistem obdobju najbolj pripraven način trajnega ohranjanja zvoka. Zelo dober pričevalec o radijskih vsebinah tistega časa je tednik za radiofonijo »Radio Ljubljana«, ki je izhajal od leta 1929 do 1941 in je poleg radijskega sporeda prinašal tudi podrobnejše zapise o programskih vsebinah. Tako lahko v prvi številki preberemo zanimivo oceno prvih osem mesecev delovanja Radia Ljubljana in v njem tudi uresničevanja njegovega temeljnega poslanstva:

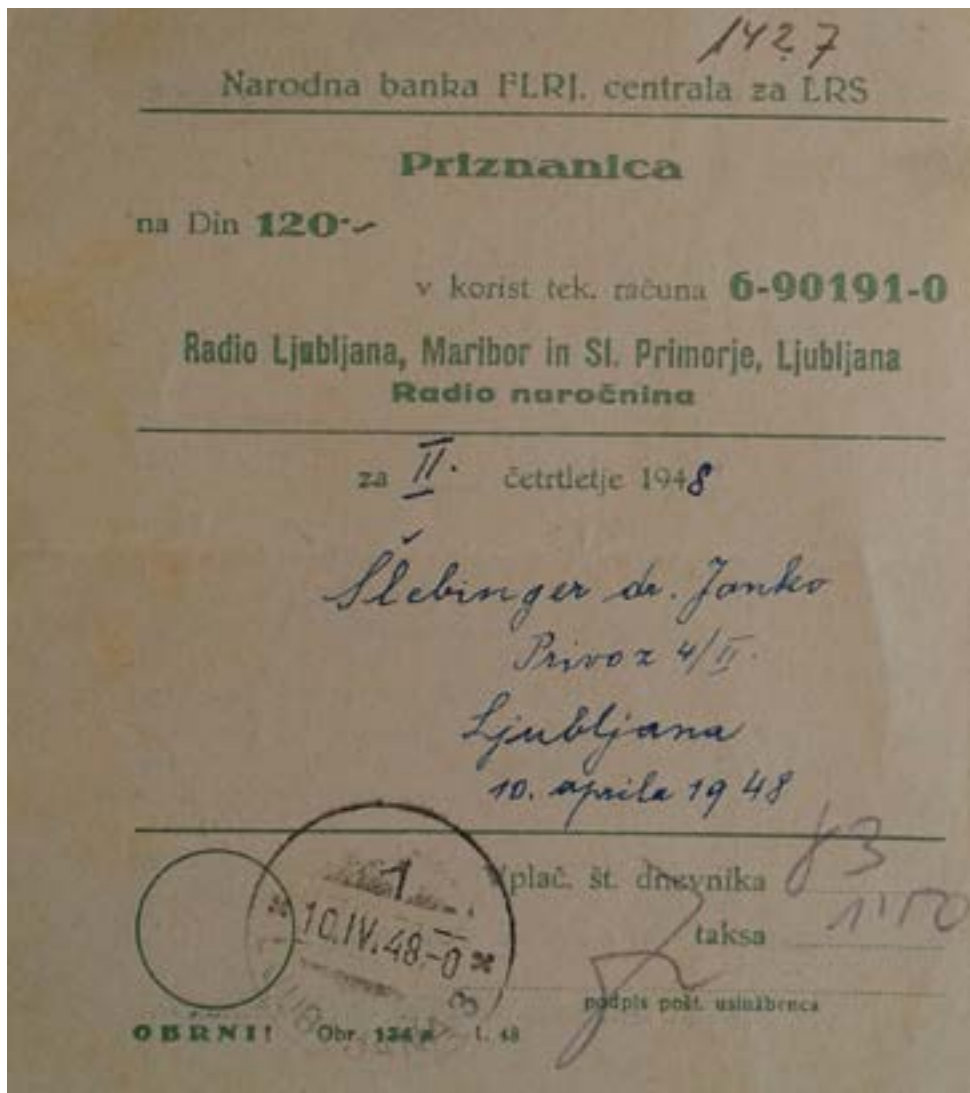
»Osem mesecev poteka, odkar je prvič zadonel v etru ta klic. Oglasila se je v vsemirju slovenska beseda, ki jo je, negodnico, Primož Trubar dvignil, France Prešeren poveljal, Ivan Cankar v ljubezni oplemenitil; naša beseda, ki je od Franceta Finžgarja zdravo kremenita, od Otona Zupančiča opojno bogata, od Ivana Preglja trpko sočna... Vsem bogastvu in lepoti je, dolgo ponižana in celo od bratov zatajena, šla v svet enakopravna besedi velikih narodov!

Zapela je po vsem svetu slovenska pesem, tista, ki je v njej bogastvo naše besede in vsa globina naše duše, ki je naših očetov dediščina, naših mater spomin in vaških večerov odmev... A tudi naših mojstrov pesem: od najstarejših do najmodernejših, preko Adamiča do Kogoja in Osterca.

Beseda in pesem slovenska hodita v ves svet, iščeta pa predvsem slovenskega človeka: od slovenske krajine do kočevskih gozdov, od triglavskih gora do zadnje dolenske bajte. Iščeta pa še dalje in posebej še do trpečega slovenskega človeka v Goriški in ob Jadranu, v Koroški in ob Gospe sveti. Temu človeku sta v presladko uteho in v pogum do zadnjega ...

Četrtek, 23. maja		
522 kc	Liubliana	575 m 2-5 kW
12.30	Reproducirana glasba	
13.00	Časovna napoved	
	Borzna poročila	
	Reproducirana glasba	
17.00	Jonny jazzband	
18.00	Antologija slovenske lirike, ravnatelj Bratina	
18.30	O modernih sprejemnih radio-aparatih. Predavanje v nemškem jeziku, ing Nikolaj Eltz	
19.00	Češčina.g. Novak	
19.20	Kunaver: Podzemski svet okrog Cerkniškega jezera	
20.00	Baladni večer, izvaja Radio-orkester: Siede: Matador koračnica, Kalman: Vrški otroci, Böieldieu: Bagdadski kališ, Meyer-Helmund: Večer v Petrogradu: 1. Zimska mesečna noč, 2. Pri ciganskem orkestru, 3. Vožnja s trojko, Weber: Pasia, Mil-löcker: Dijak prosjak Vmesne speve poje g.csp. Marjan Rus	
22.00	Časovna napoved	
	Dnevna poročila	
13-45	Časopisna in gospodarska poročila	
19-00	Francoščina	
19-15	Kulturne in društvene vesti	
19-30	Simfonični koncert češke filharmonije. (Prenos iz Prage)	
21.30	Časopisna in vremenska poročila	
21-40	Zabavna večerna godba	
937 kc	Breslau	3212 m 4 kW
16.00	Knjizna ura	
16.30	Komorni koncert	
18.00	Prenos iz Gleiwitza: Ura gospodinje	
19.10	Predavanje: Daljnogledanje in radio	
20.00	Prenos iz Berlina: »Visokost pleše valček«, opereta v treh dejanjih	
22.30—24.30	Pren. iz Gleiwitza: Zabavna in plesna glasba	
892 kc	Poznanj	3363 m 1-5 kW
12-40	Mladinski koncert	
20-15	Festival poljske glasbe	
829 kc	Leipzig	3619 m 4 kW
12.00	Gramofonske plošče	

Slika 4: Radijski spored za četrtek, 23. maja 1929. (Vir: časopis Radio Ljubljana, maj 1929)

Slika 5: Radijski naročnik je bil tudi bibliograf, urednik, leksikograf in literarni zgodovinar dr. Janko Šlebingar; na fotografiji je potrdilo o vplačilu iz leta 1948. (Vir: zasebna zbirka)

Hodita do tistih, ki jim domovina kruha ni mogla dati: do bratov na jugu, na Kosovskem in Ovčjem polju in drugod, do bratov v Westfaliji, Franciji, Belgiji in Nizozemski. Iščeta do njih, ki v daljni Ameriki nosijo v srcih misel na dom ...

Vsem sta v blagoslov po teži dneva: enim v sladko zavest domovine, drugim v topel sen o njej.

Hodita pa še do vsakogar: da pričata vsak dan o našem narodu in naši kulturi, ki ju doslej skoraj nihče ni poznal. Posebno pa še do naših bratov, s katerimi smo zaživel pod eno streho, a nas še loči različna usoda dolgih stoletij, da se ne poznamo tako, kot bi se morali.

Kakor naša Univerza, je naš Radio simbol naše svobode, simbol naše kulturne dejavnosti, simbol tistega, kar nam je sveto, česar tisoč let sužnosti ni moglo ubiti in česar še toliko izdajic ni moglo uničiti, — simbol slovenstva!

Kukavica našega Radija oznanja pomlad: slovenski narod je stopil v tvorni krog družine narodov. Napočil je dan, ki ga je sanjal Ivan Cankar.

*Naš Radio ima pri tem svoje veliko poslanstvo!*³

Vpogled v radijski spored nam pove, da je npr. 22. maja 1929 ob 18.30 uri botaničarka Angela Piskernik govorila o »tajnem življenju rastlinstva«, uro pozneje zgodovinar Silvo Kranjec »o zgodovini naših prednikov«, dan kasneje ob 19.30 Jurij Kunaver – znani poznavalec naravnih krasot Slovenije – »o čaru Cerkniskega jezera«, v petek 24. maja je teolog dr. Lambert Ehrlich govoril »o veroslovju« ...

Tako so se iz dneva v dan vrstile zanimive teme, pred radijskim mikrofonom pa so se – v živo v ljubljanskem studiu – zvrstili domala vsi vodilni strokovnjaki posameznih področij tedanje dobe.

3 Prva številka časopisa »Radio Ljubljana, 19. maj 1929, uvodniški zapis. Ni oznake avtorstva, najverjetneje je to urednik Niko Kuret.

5. Radijske domoznanske vsebine med nekoč in danes

Na pragu druge svetovne vojne, leta 1939, je Radio Ljubljana pripravil 3022 oddajnih ur programa (leta 1929 – 2370 ur). O zavesti vodstva ustanove med drugim govori tudi podatek, da Radio Ljubljana ni hotel predvajati Hitlerjevih govorov; za tako ravnanje je bila potrebna dobršna mera poguma. V Zagrebu in Beogradu so govore prenašali brez zadržkov in moralnih pomislekov, na Radiu Ljubljana pa so to jemali kot izrazito poniževanje narodnostne zavesti, pokončnosti in narodnih čustev, zato so prenose Hitlerjevih govorov zavrnil. France Koblar⁴ je kot vodja radijske uprave s svojimi argumenti le stežka prepričal bansko oblast v Ljubljani in državo v Beogradu, da je ravnal prav.⁵ Med drugo svetovno vojno je bil oddajnik v Domžalah, ki je prenašal program Radia Ljubljana, uničen, postajo so prevzele italijanske okupacijske oblasti. Narodno-domovinsko tradicijo Radia Ljubljana sta, kolikor je bilo v vojnih razmerah mogoče, prevzeli radijski postaji Osvobodilne fronte (OF), Radio Kričac in Radio OF.⁶ Radio Ljubljana se je z rednim oddajanjem spet oglasil 9. maja 1945, ko se je začel razvijati v moderno ustanovo, primerljivo in enakovredno tujim.

Povojni razvoj bi si zaslužil posebno obravnavo, temeljna značilnost radijskega prehoda v demokratično družbo je programska uvrstitev verskih vsebin, kar se je zgodilo prvič po letu 1945. Pomemben premik na programu Radia Ljubljana je bil prenos polnočnice iz ljubljanske stolnice leta 1988, ki je v celoti potekal na tretjem in delno na prvem radijskem programu. Poslušalci so prenos sprejeli s simpatijami, tedanji ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar se je zahvalil za to programsko potezo, medtem ko se je ostro odzval tednik Mladina in zaradi prenosa zahteval odstop glavnega urednika RTV Ljubljana.⁷

Ob tem manj znanem utrinku, ki označuje prehod v novo dobo, je treba poudariti, da je nacionalni

4 France Koblar (1889–1975) je bil literarni in gledališki kritik, literarni zgodovinar in urednik. Doktoriral je na ljubljanski univerzi leta 1941 na podlagi ureditve Kettejevega Zbranega dela in monografske študije o pesniku, in bil med letoma 1919 in 1945 profesor na poljanski gimnaziji v Ljubljani. Od leta 1929 do 1932 je vodil literarni in dramski program Radia Ljubljana, od leta 1935 do 1941 pa je bil vodja radijske uprave in programa. Od leta 1964 je bil redni član SAZU.

ES 5, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991, str. 171.

5 Brojan, Začetki radia, str. 84. (Povzeto po: France Koblar, Moj obračun, 1978).

6 Glej tudi: Jože Javoršek, Radio Osvobodilna fronta, Partizanska knjiga, Ljubljana 1979; Sonja Reisp, Kričac, Radio Osvobodilne fronte 1941–1942, Partizanska knjiga, Ljubljana 1975.

7 RTV bo pomembno prispevala k razvoju demokratičnega dialoga, Kričac, št. 9/1989.

radio oblikoval bogat arhiv govornega in glasbenega programa. Zgodovinskih raritet je relativno malo (npr. prenos koncerta zbora Trboveljski slavček v ZDA), pomemben napredek se zgodi z začetkom rabe magnetnih trakov sredi petdesetih let 20. stoletja. Trakove s posnetki je bilo mogoče arhivirati in kadarkoli uporabiti za ponovno predvajanje. Tako se je začel oblikovati radijski arhiv.

V okviru 1. programa Radia Slovenija so danes domoznanske teme zajete v rednih programskih pasovih, specializirano pa znotraj Uredništva izobraževalnega, otroškega in mladinskega ter dokumentarno-feljtonskega programa. To pripravlja več tematskih oddaj, ki najpogosteje zajemajo domoznanske vsebine. To so tedenske oddaje »Sledi časa« – oddaja namenjena najrazličnejšim zgodovinskim temam, »Nedeljska reportaža« – oddaja s široko sprejemljivimi možnostmi avtorskega reportažnega pristopa do različnih tematik, »Razkošje v glavi« – portretna oddaja, in dnevna rubrika »Na današnji dan«.

Slednja je na sporedu vsak dan po opoldanskih poročilih ob 12. uri in 5 minut in prinaša zapis o štirih dogodkih in / ali osebah, ki so povezani s konkretnim datumom. Veliko posameznih sklopov je opremljenih s krajšimi ilustrativnimi arhivskim posnetki avtentičnega govora ali glasbe.

Skozi koledarsko leto se zvrsti okoli 1460 predstavitev tem ali osebnosti, dolžina posamezne dnevne rubrike pa variira v povprečju od 5 do 8 minut. Nabor tem za posamezni dan je tudi do 25 dogodkov / osebnosti, v letnem koledarju pa tako beležimo več kot pet tisoč zapisov, v seznamu arhivskih odlomkov za ilustracijo posameznih prispevkov pa več kot 1200 posnetkov.

Prva oddaja »Na današnji dan« je bila na sporedu 17. oktobra 1966 in je poleg poročil in radijskega dnevnika najstarejša govorna oddaja Radia Slovenija, ki je na sporedu prav vsak dan – tudi nedelje in prazniki niso izjema. Oddajo v celoti objavlja tudi Radio Agora v Celovcu, vsak četrtek pa tudi porabski Radio Monošter.

6. Zaključek

Radijski medij na Slovenskem se približuje 100 obletnici delovanja in do današnjih dni ohranja tudi domoznansko poslanstvo, ne da bi se večina ustvarjalcev vsebin tega posebej zavedala. Ob množtvu najrazličnejših informacij predstavlja del v celoti medijske ponudbe, ki še nikoli ni bila tako raznolika kot je danes. Ugodni odmevi, priporočila, izražene želje po poglobljenih prispevkih pa govorijo, da sij poslanstva, začetega 1. septembra

1928, ni pojenjal – nasprotno, dobil je druge pojavne oblike, stopil v polje digitalnega, kjer ponuja novice, aktualne informacije pa tudi zanimivosti iz preteklosti domačega okolja. Posebna nagrada za delo pa ima praviloma dve pojavi obliki in se glasi: »*Tega pa nisem vedel, čeprav sem tam doma,*« ali pa »*O tem v šoli nismo nič slišali ...*«

7. Viri in literatura

Brojan, M. (1999). *Začetki radia na Slovenskem*. Ljubljana: Modrijan.

»Halo! Radio Ljubljana!« (1929, 19.-25. maj). *Radio Ljubljana*, 1, str. 1-2.

Kocutar, S. (Ur.). (2005). *Spominčice: zbornik ob 60-letnici Radia Maribor*. Maribor: RTV Slovenija, Regionalni center, Radio.

Kričač: časopis javnega zavoda RTV Slovenija. (Več letnikov).

Mastnak, J. (1995). *Univerzitetni profesor inženir Marij Osana: 1880-1958: življenje in delo*. Ljubljana: Elektrotehniška zveza Slovenije.

Pisna zapuščina inženirja Marija Osane. Zasebna zbirka.

Dan Maribora kot koncept širjenja pogleda na mesto

Dr. Jerneja Ferlež

bibliotekarska višja svetnica

Univerzitetna knjižnica Maribor in Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

jerneja.ferlez@um.si

Izvleček

Skupina raznolikih ustvarjalk na področju kulture je na pobudo Mestne občine Maribor in v koordinatorstvu Muzeja narodne osvoboditve Maribor, ki ga je takrat vodila dr. Aleksandra Berberih Slana, leta 2022 zasnovala enega od dveh delov obeleževanja Dneva Maribora. Koncept je imel nekaj osnovnih izhodišč – meščane je nagovarjal k spoznavanju predmestij, ki so največkrat manj izpostavljena od mestnega središča, še zlasti pa je želel ob spoznavanju preteklosti mestnih obrobij poiskati in izpostaviti tudi živo ustvarjalnost in življenje v teh delih mesta. Povezal je raznolike kulturne institucije in druge akterje v mestu ter z najbolj znanih mestnih območij pogled usmeril na tista, ki jih pogosto spregledamo, a so za mesto kot celoto nadvse pomembna.

Program, ki je leta 2022 polno zaživel in naletel na velik odziv meščanov, je bil poimenovan Z avtobusi v predmestja. Meščani so se na povabilo na avtobusne vožnje v manj znane predele mesta množično odzvali in do zadnjega kotička napolnili skoraj vse linije. Postali so tako rekoč turisti, pa tudi vodiči v predmestjih lastnega mesta, nekateri pa so na inovativen dogodek prišli tudi iz drugih krajev.

Ključne besede: Dan Maribora, predmestja, preteklost, sodobna ustvarjalnost, participativni pristopi

Abstract

On the initiative of the Municipality of Maribor and under the coordination of the Museum of National Liberation Maribor, then headed by Aleksandra Berberih Slana, a group of women in the field of culture conceived one of the two parts of the commemoration of the Day of Maribor in 2022. The concept had a few basic premises – it encouraged citizens to get to know the city suburbs, which are often less exposed than the city centre, and in particular it wanted to find and highlight the living creativity and life in these parts of the city, while learning about the their

past. The event brought together the diverse cultural institutions and other actors in the city, it turned its gaze to those that are often overlooked, but are of great importance to the city as a whole.

The programme, which came to full life in 2022, was called Buses to the Suburbs. Citizens responded in large numbers to the invitation to take buses to the lesser-known parts of the city, filling almost all the bus routes to the brim. They became tourists and guides in their own city's suburbs, and some of them came from other places to take part in this innovative event as well.

Keywords: Day of Maribor, suburbs, past, contemporary creativity, participative approaches

1. Uvod: mesto vabi meščane

Sklop praznovanja mestnega praznika pod krovnim naslovom Dan Maribora, z imenom *Z avtobusi v predmestja*, je prvič¹ potekal v sredo, 19. in v četrtek, 20. oktobra 2022. Mestna občina Maribor je dogodek napovedala takole:

»*Skupaj praznujmo Dan Maribora! 20. oktobra beležimo dan prve pisne omembe Maribora, zato je ta dan tudi praznik Mestne občine Maribor. Z željo, da bi pripeljali čim več dobre volje, svetlobe in se kot mesto povezali, že drugo leto zapored skupaj z javnimi zavodi in podjetji organiziramo številne brezplačne aktivnosti za občanke, občane mesta in obiskovalce*« (MOM, <https://maribor.si/mestni-servis/kultura/dan-maribora-2022/izobrazevalni-zavodi-ob-dnevu-maribora-2022/>)

¹ Praznovanje Dneva Maribora je prvič potekalo že leto prej, leta 2021, a takrat le s koncerti na mestnih gričih. Meščani so jih odlično sprejeli in množično obiskali. Drugi del praznovanja prvo leto še ni bil del dogodka. Leta 2023 je Dan Maribora ponovno potekal z obema segmentoma, v drugem delu sicer z istim imenom, a s precej spremenjeno vsebino. Koordinator dogodka je ostal Muzej narodne osvoboditve Maribor – z novim vodstvom in brez sodelovanja z delovno skupino iz leta 2022 ter brez omembe njenega avtorskega prispevka.

2. Zasnova

Mestna občina Maribor je leta 2022 takratno direktorico Muzeja narodne osvoboditve Maribor dr. Aleksandro Berberih Slana povabila k sodelovanju pri oblikovanju koncepta dela občinskega praznovanja s skupnim naslovom Dan Maribora. Prvi del koncepta je bil že oblikovan in je temeljil na organizaciji koncertov na gričih, ki obdajajo mesto. Drugi naj bi v praznovanje prinesel še drugačne kulturne vsebine. Dr. Berberih Slana je avtorico prispevka, dr. Jernejo Ferlež, povabila, da skupaj oblikujeta delovno skupino in koncept dogodka. Nastala je ustvarjalna skupinica, ki sta jo sestavljali še novinarka Petra Vidali (Večer) in arhivistka Mojca Horvat (Pokrajinski arhiv Maribor). Za koordinacijo z občino je bila zadolžena predstavnica Mestne občine Maribor Tjaša Trinko. Zamisli so rasle na nekaj srečanjih, na katerih so se članice skupine odločile za oblikovanje izrazito vključujočega dogodka, ki bi po eni strani odpiral teme mariborske preteklosti, po drugi pa bi jih navezoval na manj znano, manj izpostavljeno sodobno ustvarjalnost mesta in meščanov. Povezal naj bi ne le obiskovalce, ampak tudi široko paleto različnih organizatorjev.

3. Koncept: obrobnost in vključevalnost

Sodobni interdisciplinarni dediščinski študiji vse pogostejše izhajajo iz vključevalnih, na vrednostih temelječih pristopov (Čebron Lipovec, 2021; Madgin, Lesh, 2021)), opuščajo pa take, pri katerih strokovnjaki s pozicije vsevednosti in znanstvene vzvišenosti podajajo enoznačne interpretacije preteklosti (in sodobnosti). Novi pristopi upoštevajo široko razplatenost dojemanja sveta, izkušnjo posameznika in spomin skupnosti, da bi dale enakovreden glas tudi tistim, ki največkrat niso slišani ali sploh ne pridejo do besede. V takšni paradigmi so pomembni občutki, spomini in vrednotenja vsakogar, preteklost in sodobnost pa skozi svoje oči predstavljajo tudi ljudje, ki v ničemer ne izstopajo in največkrat niso izpostavljeni. Enak pomen kot izstopajoči, v spominu skupnosti kanonizirani dogodki, ima vsakdanje življenje.

Pri oblikovanju koncepta praznovanja, ki je namenjeno meščanom v najširšem smislu, se je tak koncept zdel več kot primeren. K organizaciji dogodka je bila povabljen široka paleta različnih akterjev, kot sogovorniki in vodiči po lokalnih okoljih pa so bili v dogajanje vpeti tudi domačini. Ob organizatorjih so stopili v vlogo tistih, ki predstavljajo svoje okolje – torej kraje, ki jih sami najbolje poznajo in imajo do njih poseben odnos. Ob pripovedih iz preteklosti so bile v središče

postavljene tudi trenutno dejavne točke povezovanja skupnosti, ki naj bi kot nekakšne nosilke sodobnega utripa postale enakovredne soustvarjalke programa. Njihova vključenost naj bi prispevala tudi k širšemu sprejetju dogodka. Dogodek naj bi bil, skratka, od vseh – za vse. Kategorije kot so zaslužnost, pomembnost, osrednjost in podobne, ki pogosto spremljajo tovrstna praznovanja, so bile tokrat postavljene ob stran.

4. Kam: v predmestja

Življenje mesta je, kot izkušnje ljudi, izredno pisano in razplasteno. Dogaja se v mestnem središču, kamor se iz različnih razlogov vsaj občasno stekajo poti vseh, vsakodnevno dogajanje pa je vpeto zlasti v nesrediščne prostore, ki lahko do neke mere živijo svoje lastno notranje življenje. Prav te, umaknjene, nesrediščne prostore je koncept praznovanja želel postaviti v ospredje. Someščani so bili povabljeni, da jih spoznavajo in predstavljajo, pa naj gre za preteklost njihovega lastnega mikrookolja ali za njihov sodobni utrip. Mnogi meščani preteklosti, prostorov in življenja četrti in predmestij domačega mesta, ki jih, ker pač nismo vpeti v njihov vsakdanjik, skoraj ne poznamo. Koncept mestnega praznovanja je v tem pogledu torej načrtal nekakšno spontano, povezovalno in vključujoče spoznavanje manj znanih delov lastnega okolja.

Vsakdanji utrip mariborskih (in sploh vseh) predmestij se do neke mere razlikuje od utripa mestnega središča. Ljudje se bolj poznajo med seboj, marsikje pa tudi dlje prebivajo na istem mestu, zato stkejo gostejšo mrežo poznanstev. Prebivalci iste ulice ali predmestja se pogosto obiskujejo, skupaj preživljajo del prostega časa, sodelujejo pri obdelavi vrtov, drobnih opravkih ali različnih oblikah medsebojne pomoči, pogosto je druženje otrok in odraslih. Razvije se mikrolokalna identiteta – »Pobržanarji« (prebivalci Pobrežja), »Prundorfovci« (Studenčani), »Tezenčani«, »Košáčani« in drugi gojijo skupne spomine na prostore in dogodke, mnogi, predvsem starejši, znajo od hiše do hiše naštetih sedanje in pretekle stanovalce in njihove življenjske usode, ponekod prirejajo lokalna srečanja. Nekateri so med sabo poklicno, sorodstveno ali generacijsko povezani. V prvi polovici 20. st. jih je družil podoben socialni izvor, v delavskih kolonijah so se mnogi poznali že iz delovnega okolja – v Hutterjevi koloniji, denimo, iz tekstilne tovarne, v Železničarski iz železničarskih delavnic. V predmestjih so bile ob neformalnem druženju v domačem okolju v prostem času priljubljene tudi veselice in izleti v mestno okolico, občasno pa, kot nekakšni kraj-

ši izleti, tudi sprehodi v mestni park v središču mesta. Tesnejši odnosi so se razvili tudi v povojnih strnjenih naseljih, ki so jih za svoje zaposlene urejala podjetja ali tovarne, denimo v naseljih vrstnih hiš ali ob delavskih blokkih in celo barakah. Tudi v povojnih blokovskih soseskah je skupno prebivanje temeljilo na skupnem delu, denimo v TAM-ovih blokkih na Teznu. Ljudi iz istega okolja so pogosto povezovali javni prostori – lokalne gostilne, bifeji ob trgovinah, kinematografi, prostori za rekreacijo ali posebni dogodki, pa tudi organizirano družabno življenje v podjetjih. Nekatere prvine družabnega življenja predmestij bi lahko primerjali s tistim v ruralnih okoljih, seveda pa nikjer ne beležijo zgolj prijaznega pola družabnosti kot so medsebojna pomoč, varovanje otrok sosedov in posojanje reči, ampak tudi prepire, pretepe, spopade tolp z različnih koncev mesta in sosedske prepire (Ferlež, 2022).

Ob takem pogledu na nesrediščnost so bile kot končne destinacije praznovanja naposled izbrane konkretne destinacije in poti. Skupina se je osredinila na ožji izbor, vendar z namenom, da ga ob naslednjih izdajah dogodka zamenjajo z novim naborom lokacij. V prvi sezoni so bili izbrani Melje in Pobrežje, Tezno, Studenci, Košaki in Tabor.

5. Z avtobusi

Za izvedbo dogodka, za katerega je bilo pričakovati, da se ga bo udeležilo večje število obiskovalcev, je bilo treba domisliti ustrezno logistiko. Občina je prek podjetja Marprom omogočila posebne avtobusne prevoze, zamisel skupine je bila, da bi to ne bili turistični, ampak klasični mestni avtobusi, ki bi še poudarili izkušnjo spoznavanja vsakdanjika. Posamezni organizatorji so pripravili programe, postanke in natančne poti, po katerih naj bi avtobusi nato vozili. Te so seveda odstopale od klasičnih linij mestnega prometa.

Predvideni sta bili po dve vožnji na dan – z istimi organizatorji in v iste smeri, z začetkom na isti skupni lokaciji – na mariborski glavni avtobusni postaji. To je meščanom omogočalo, da so lahko, če so to želeli, v dveh dneh obiskali štiri od petih poti.

6. Organizatorji poti

Kot organizatorji in avtorji posamičnih poti so bile k pripravi dogodka povabljene različne organizacije, glavnino so predstavljali mariborski javni zavodi s področja kulture,² ena od pomembnih izhodiščnih zamisli je namreč bila tudi – spod-

² Po prvotni zamisli naj bi bile vključene tudi nevladne organizacije in drugi akterji.

buditi različne akterje k sodelovanju pri pripravi dogodka in tudi v tem pogledu vzpostaviti pozitivno vzdušje med organizatorji in posledično med organizatorji in udeleženci. Tudi v tem delu je koncept temeljil na vključevalnosti, sodelovanju in sokreativnosti.

Organizatorji, ki so se povabilu odzvali, so med predvidenimi petimi izbrali lokacijo, ki jih je najbolj nagovorila. Oblikovali so se pari, ki so se ujeli v podobnem izboru. Prepuščeno jim je bilo, da oblikujejo vsebine, ki bodo predstavljale preteklost izbranega okolja, posebej pa jim je bilo priporočeno, naj poiščejo zanimive sogovornike in sodobne akterje lokalnega utripa v predmestju, ki ga bodo predstavljali. V zaključni fazi so organizatorji za svojo smer pripravili natančno pot s predvidenimi postanki, ki je morala upoštevati izvedljivost avtobusnega prevoza in gibanja morebitne večje skupine udeležencev.

Mestna občina je prevzela koordinacijo s prevozniki, Muzej narodne osvoboditve Maribor pa rezervacije udeležencev. Rezervacijski sistem se je zaradi nakazovanja velikega zanimanja zdel smiselno, čeprav je nekoliko okrnil spontanost dogajanja. Kot organizatorji so se v skupinah, večinoma v parih, povezali Mariborska knjižnica, Pokrajinski arhiv Maribor, Univerzitetna knjižnica Maribor, Lutkovno gledališče Maribor, SNG Maribor, Pokrajinski muzej Maribor, Muzej narodne osvoboditve Maribor, Sinagoga Maribor, Umetnostna galerija Maribor in ZVKDS-OE Maribor.

Avtorica prispevka je pripravila vzorčno vožnjo za smer Košaki in s tem pripravila nekakšen vzorec tudi za druge smeri. V prispevku je v nadaljevanju zato natančneje predstavljena prav izvedba te poti, ki jo je koordinirala Univerzitetna knjižnica Maribor.

Sicer pa so kratki opisi vseh poti v fazi vabila strnjeno napovedovali naslednje vsebine in postanke na posamičnih smereh (MOM, 2022):

1. Košaki: podružnična šola v Košakih, košaške vile, opekarna, lokalni gledališki oder in drugo;
2. Melje in Pobrežje: Hutterjeva tovarna, carinski kolodvor, »stolpersteini« na Pobrežju, Hutterjeva kolonija;
3. Studenci: Železničarska kolonija, Delavnice Južne železnice/SŽ VIT, Koroški kolodvor, KIBLA portal;
4. Tabor – Nova vas: arhitektura 20. stoletja, beton, Forma viva, moderna umetnost;
5. Tezno: Metalna, TAM (Cona Tezno) in pokopališče Dobrava.

Slika 1: Na avtobusu. (Foto: Jerneja Ferlež)

6.1 Smer Košaki

Meščane so v Košake skupaj peljale Univerzitetna knjižnica Maribor ter Lutkovno gledališče Maribor in SNG Maribor. V knjižnici – sodelovalo je pet sodelavcev – je bil pripravljen program, ki je odkrival nekaj plasti preteklosti tega mestnega predela – nastanek in delovanje Opekarne Košaki, Tovarne mesnih izdelkov, nekdanjih predmestnih vil mariborskih meščanov, življenjsko pot učiteljice Antonije Štupca, preteklost in sedanjost košaške podružnične šole, lokalno rokovsko, mladinsko in literarno sceno sedemdesetih in osemdesetih let 20. stoletja in gradnjo železniške proge ter zlasti starega in novega tunela pod košaškim klancem.

SNG Maribor in Lutkovno gledališče Maribor sta k dogodku povabila igralca Bojana Maroševiča in Uroša Kaurina, ki sta oblikovala krajša gledališka dogodka. Deloma sta ju izvajala že na avtobusu, deloma pa na izbranih postankih in sprehodih po Košakih.

Z lokalnim okoljem je bilo najtesneje povezano dogajanje na terenu. Deloma je bilo pripravljeno vnaprej, nekaj pa se ga je spontano zgodilo na posamičnih postankih. Kot izvrsten vodič po svojih domačih Košakih se je izkazal Zvonko Babič Kurbus, ki je z zgodbami, izkušnjami, spomini in anekdotami oblikoval zanimivo ogrodje dogodka. V mikrolokalnem govoru izvedeno vodenje je odlično povezal z zgodbami iz preteklosti, ki smo

Slika 2: Igralec Bojan Maroševič igra na terenu. (Foto: Jerneja Ferlež)

Slika 3: Predstava na podružnični šoli v Košakih. (Foto: Jerneja Ferlež)

jih pripravili knjižničarji Borut Gombač – tudi sam prebivalec Košakov, Nino Flisar, dr. Vlasta Stavbar, Dejan Kac in dr. Jerneja Ferlež.

V dogajanje se je imenitno vključila šola v Košakih, podružnica Osnovne šole Franca Rozmana Staneta Maribor. Obiskovalci so ob prvem postanku spoznali nekdanji in sodobni utrip te zanimive predmestne šole z dolgo in pestro preteklostjo. Učenci in učiteljice so pripravili kratko predstavitev, prisrčno gledališko točko in sprejem, igralec

Bojan Maroševič pa je v šolski učilnici, kjer učenci pogosto igrajo gledališke predstave, izvedel krajšo monodramo.³ Obiskovalcem z avtobusa so se tu pridružili tudi obiskovalci iz lokalnega okolja, zlasti sorodniki in znanci otrok podružnične šole.

³ Ob drugi izvedbi je bila točka izvedena na vhodu v vežo vile na območju nekdanje opekarne. Igralec Uroš Kaurin je svoji kratki lutkovni predstavi izvedel med avtobusno vožnjo, ki se ji je pridružil spotoma, kakor naključno in na presenečenje obiskovalcev.

Slika 4: Ogled območja nekdanje opekarne. (Foto: Jerneja Ferlež)

Drugi postanek je bil na območju nekdanje opekarne, kjer so ob kratkih predstavitvah nastanka in obstoja opekarne in obeh železniških tunelov udeleženci spoznavali še pripovedi, ki so se spontano odpirale kar sproti, saj so jih prispevali domačini, ki so se dogajanju priključili ob prehodu po območju. Nekateri so za dogodek vedeli vnaprej, drugi pa so se sredi dogajanja znašli nenapovedano. Veliko informacij, zgodb, spominov in vtisov so prispevali tudi obiskovalci z avtobusa, med katerimi se je znašlo nekaj sedanjih ali nekdanjih prebivalcev Košakov ali njihovih potomcev.

7. Sklep

Dan Maribora 2022 – *Z avtobusi v predmestja* je ob podpori in promociji Mestne občine Maribor vzbudil veliko zanimanje Mariborčanov in tudi velik odziv obiskovalcev od blizu in daleč. Nekatere smeri so bile polno zasedene v vseh štirih terminih, prav vse pa so beležile lepo udeležbo. Na sicer kratkih avtobusnih vožnjah se je med sopotniki – organizatorji in obiskovalci – vzpostavilo prijetno, zelo sproščeno vzdušje.

Zdi se, da je posebno draž dogodku prinesel koncept, ki je enakovredno vključil različne akterje, zlasti pa se je dobro posrečilo sodelovanje z gosti iz lokalnih okolij kot poznavalci mikrolokacij, ki so drugim prebivalcem mesta, čeprav le streljaj od njihovih vsakodnevnih poti, pogosto domala neznane. Dogajanje je bilo neke vrste poklon njihovemu okolju, ki je fizično in mentalno redkeje v ospredju, pa tudi njim samim in njihovi na vsakdanje okolje vezani identiteti. Izredno posrečeno je bilo tudi spontano dodatno dogajanje, ki je marsikje preseгло tok in rok vnaprej predvidenega.

Dogodek je uspel tudi zaradi enakovrednega sodelovanja različnih akterjev, zaradi povezovanja in zaradi njihovega lastnega navdušenja nad terenskim delom, ki ga ob vsakdanjem delu ne prakticirajo prav pogosto. Če so mnogi vajeni, da meščani in drugi obiskovalci prihajajo k njim, so se tokrat sami podali mednje.

Praznovanje Dneva mesta se je v deloma ponovljeni, deloma novi obliki ponovilo tudi leta 2024, vendar je pri tem izgubilo precej prvin izvornega koncepta. Koordinacija je bila pod vodstvom Muzeja narodne osvoboditve Maribor iz prvotne avtorske skupine prenesena na skupino direktorjev mariborskih javnih zavodov s področja kulture in je tako na nek način prešla v organizacijski pristop – od zgoraj navzdol.

8. Navedeni viri

Čebren Lipovec, N. (2021). Etnografske metode in ohranjanje stavbne dediščine. *Glasnik SED*, 61 (1), 17–28.

Ferlež, J. (2022). *Predmestja – ogrodje za razstavo Hvala za družbo*. Maribor: MNOM. Neobjavljen tipkopis.

Madgin, R. in Lesh, J. (Ur.) (2021). *People-centred Methodologies for Heritage Conservation: Exploring Emotional Attachments to Historic Urban Places*. New York: Routledge.

Praznik Mestne občine Maribor 20. oktobra – dan povezovanja ljudi in predmestja s središčem mesta. (2022). Maribor: Mestna občina. Pridobljeno 15. 8. 2024 s spletne strani: <https://maribor.si/wp-content/uploads/2022/10/Zavodi-ob-Dnevu-Maribora-2022.pdf>.

Domoznanski projekti MKL - Slovanske knjižnice in njihova prepoznavnost

Erika Marolt

višja bibliotekarka

Mestna knjižnica Ljubljana

erika.marolt@mklj.si

Izvleček

V prispevku je predstavljena promocija domoznanskih dogodkov Mestne knjižnice Ljubljana v klasičnih in digitalnih medijih. Podrobneje je razdelan in ovrednoten način oglaševanja pri ključnih domoznanskih projektih, ki jih izvajajo v Slovanski knjižnici, Centru za domoznanstvo Mestne knjižnice Ljubljana, tj. ciklu dediščinskih srečanj Ljubljana v gibljivih slikah, ciklu domoznanskih pogovorov Ljubljana moje mladosti in literarnem natečaju Zgodbe mojega kraja, ki ga v MKL organizirajo v sodelovanju s knjižnicami osrednjeslovenske regije. Podan je tudi razmislek o možnostih za izboljšanje popularizacije domoznanskih prireditev in zbirk.

Ključne besede: knjižnice, domoznanstvo, dogodki, promocija, prepoznavnost, splošna javnost

Abstract

The article presents the promotion of Local history events organized by the City Library of Ljubljana in both traditional and digital media. It provides a detailed analysis and evaluation of the advertising methods used for key Local history projects organised by Slovanska Library, the Center for Local Studies of the City Library of Ljubljana, including the series of heritage meetings »Ljubljana in Moving Images,« the series of Local history discussions »Ljubljana of My Youth,« and the literary competition »Stories of My Place,« which is organized by the City Library in collaboration with libraries of the Central Slovenia region. Additionally, it offers reflections on ways to improve the popularization of Local history events and collections.

Keywords: libraries, local history, local studies, events, promotion, visibility, public

Vesna Trobec

višja bibliotekarka

Mestna knjižnica Ljubljana

vesna.trobec@mklj.si

1. Uvod

V Slovanski knjižnici, centru za domoznanstvo in specialne humanistične zbirke Mestne knjižnice Ljubljana že vrsto let pripravljamo prireditvene in bibliopedagoške dejavnosti ter izdajamo publikacije, namenjene različnim ciljnim skupinam, s katerimi populariziramo in promoviramo domoznanstvo in domoznanske zbirke.

Otrokom in njihovim družinam je namenjena publikacija *Kulturna dediščina za družine*. Z brezplačnimi knjižicami, ki izhajajo enkrat letno in obravnavajo različne domoznanske teme, najmlajšim približujemo domoznansko tematiko. Knjižica je dostopna v vseh osrednjih enotah Mestne knjižnice Ljubljana, pri pravljičnih uricah pa jih uporabljajo tudi naše pravljičarke. Z ogledi knjižnice in bibliopedagoškimi urami, ki smo jim naredi naslov *Raziskujmo skupaj*, domoznansko gradivo, pa tudi načine iskanja le-tega približujemo osnovnošolskim in srednješolskim skupinam. Nekoliko zahtevnejšim odraslim bralkam in bralcem je namenjena naša poljudno-strokovna publikacija *Ljubljana med nostalgijo in sanjami*. Zanimive prispevke, ki se dotikajo ljubljanske kulturne dediščine, pripravljajo sodelavci naše knjižnice ter zunanji strokovnjaki različnih področij.

V pričujočem prispevku se bomo podrobneje posvetili dvema cikloma dogodkov, ki sta namenjena odrasli publiki ter domoznanskemu natečaju, v okviru katerega lahko ustvarjajo starejši nad šestdeset let. Cikel *Ljubljana v gibljivih slikah* obravnava kulturno dediščino prestolnice in njene okolice. Na dogodkih si je mogoče ogledati starejše filmske posnetke, prisluhniti vabljenim predavanjem in prelistati razstavljeno gradivo naše knjižnice. Lansko leto smo oblikovali nov cikel domoznanskih pogovorov z naslovom *Ljubljana moje mladosti* v sodelovanju z novinarkama Majo Čakarić in Klaro Škrinjar, ki ustvarjata podkast Strašno hudi. Domoznanski natečaj *Zgodbe mojega kraja* smo v sodelovanju s knjižnicami osrednje slovenske regije zasnovali leta

2018. Sodelujoči lahko na razpisane teme opisujejo zgodovino svojega lokalnega okolja ter osebne življenjske izkušnje.

Zaradi bogastva domoznanskih vsebin, ki se navezujejo na določeno geografsko področje ter zgodovinski in kulturni utrip posameznega območja, skušamo z dogodki in knjižnično zbirko vzbuditi večje zanimanje v lokalnem okolju. Uspeli smo vzpostaviti večjo prepoznavnost projektov na nekaterih komunikacijskih kanalih in redno približujemo vsebine tako obiskovalcem knjižnice kot splošni javnosti.

2. Promocija dogodkov v Mestni knjižnici Ljubljana

Promocija domoznanskih in drugih vsebin je vključena v splošno promocijo Mestne knjižnice Ljubljana, s katero uporabnike in člane knjižnice seznanjamo o knjižničnih dejavnostih, storitvah in dogodkih ter si s tem gradimo večji obisk in prepoznavnost. Pri tem uporabljamo naslednja orodja in kanale:

- spletno stran (v obliki novice in koledarja dogodkov)
- socialna omrežja kot so Facebook, Instagram, TikTok, X, LinkedIn
- YouTube kanal MKL (posneta predavanja)
- novičnik ali newsletter (tedensko ali mesečno obveščanje o novostih v organizaciji). Prejemajo ga naročniki.
- tiskani in spletni napovednik dogodkov (izhaja mesečno)
- lepake, letake, plakate v naših knjižničnih enotah
- spletne in audio plačljive oglase na Facebooku, Instagramu ter Google ter radiu
- e-pošto za obveščanje rednih obiskovalcev prireditvev
- tiskane ter audio in vizualne medije (nacionalni časniki, radio, televizija, lokalna občinska glasila)
- zunanje oglaševanje (plakatna mesta v Ljubljani)
- druge spletne strani (prireditveni portali, Kulturnik, Ljubljana Info, ljubljana.si etc.)
- osebni pristop oziroma vabilo

Za promocijo različnih projektov je mogoče izbrati tradicionalne ali digitalne medije. Tako pri eni kot drugi vrsti je zaradi poplave različnih vsebin, ki želijo vplivati na nas, potrebno najti drugačen/inovativen način, da lahko sploh pritegnemo pozornost.

Med tradicionalne/klasične metode promocije štejemo tiste, ki jih je mogoče uporabiti brez svetovnega spleta. Aktualne so lahko v lokalnih okoljih,

kjer nagovarjamo lokalno ciljno publiko. Učinkovite so predvsem pri starejši populaciji, saj številne raziskave kažejo, da ljudje, starejši od petdeset let, gledajo televizijo in berejo časopise veliko pogostejše kot mlajše generacije (Koleša, 2022).

Promocija preko digitalnih medijev se je v zadnjih letih hitro razvila in razširila. Je bistvenega pomena za vsako organizacijo in ponuja ogromno možnosti, predvsem pa najhitrejšo širjenje kateregakoli sporočila na vse tiste konce sveta, ki imajo dostop do svetovnega spleta. (Koleša, 2022) Vsebine je mogoče predstaviti na številne atraktivne in zanimive načine, ki pritegnejo pozornost.

Čeprav imata oba načina promocije tako pozitivne kot negativne lastnosti, ima digitalno v primerjavi s tradicionalnim načinom informiranja več prednosti. Med nje sodi možnost iskanja oziroma določanja ciljne publike, hitre povratne informacije o dosegu določenega promoviranega produkta ter nižji finančni vložek.

3. Uporaba Facebooka in Google oglasov

Socialna omrežja so pomembno orodje promoviranja storitev in dejavnosti Mestne knjižnice Ljubljana, pridobivanja novih uporabnikov in članov ter komuniciranja in pridobivanja mnenj (Fleimisch Bezlaj, 2021). Med njimi je najpomembnejši Facebook, ki omogoča nagovarjanje širokega kroga ljudi različnih starosti in interesov, objavljanje povezav, fotografij, informacij, aplikacij, dogodkov, itd ter promocijo knjižničnih storitev skozi manj formalne vsebine.

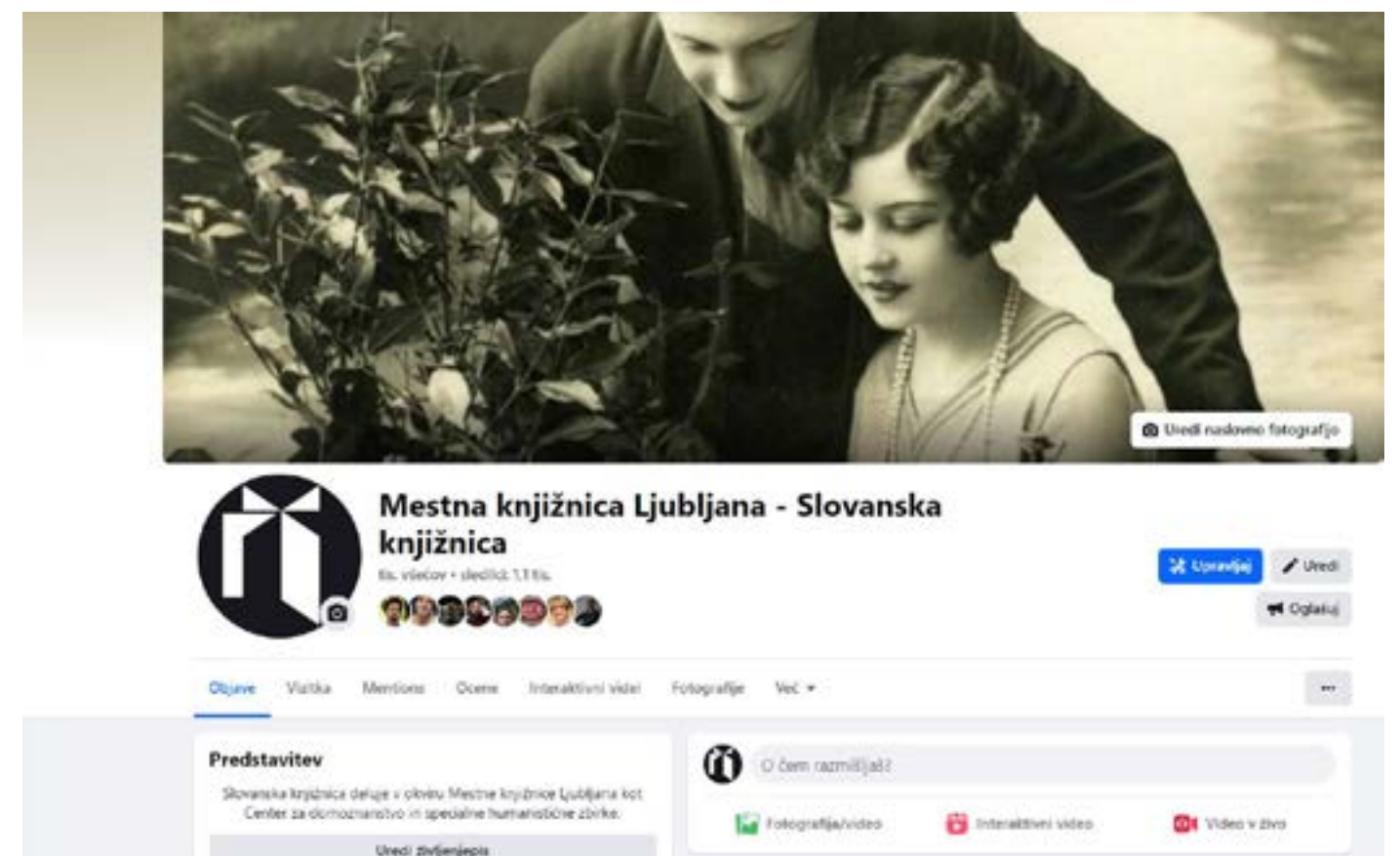
Hkrati pa je bistveno tudi redno spremljanje trendov in novo vzhajajočih družbenih omrežij, kjer se je še mogoče predstaviti. Poleg FBja v Mestni knjižnici Ljubljana pogosto koristimo tudi Instagram in TIKTok.

FB stran Mestne knjižnice Ljubljana smo ustvarili leta 2012. Zaradi večjega obsega vsebin, dejavnosti in dogodkov, ki jih izvajamo v knjižnicah v mreži Mestne knjižnice Ljubljana, so se osnovni FB MKL strani pridružili še profili knjižnic mestnega območja (Knjižnice Prežihov Voranc, Knjižnice Bežigrad, Knjižnice Šiška, Knjižnice Jožeta Mazovca in Potujoče knjižnice) ter Slovanske knjižnice. Prav tako smo odprli tudi Instagram profile omenjenih KMO in Slovanske knjižnice v letu 2023.

Največ sledilcev beležimo na profilu FB Mestne knjižnice Ljubljana, ki ima okrog 11.000 sledilcev, profil Slovanske knjižnice ima okrog 1.100 sledilcev in počasi narašča.

Slika 1: FB stran Mestne knjižnice Ljubljana

Slika 2: FB stran Slovanske knjižnice

Kot je razvidno iz spodnje tabele, je največ uporabnic in uporabnikov naših FB strani v starosti med 35 in 44 let. Prihajajo iz območja Ljubljane. Sledijo jim obiskovalci v starosti med 25 in 34 let ter skupina v starosti med 44 in 54 let. Nekoliko manj je zastopana skupina v starosti nad 55 let, ker pa so osebe iz te starostne skupine na naših prireditvah velikokrat prisotne, predvidevamo, da poleg FB promocije uporabljajo tudi naš tiskani ali spletni napovednik prireditev ter druga družbena omrežja, kjer promoviramo tovrstne dogodke.

Preglednica 1: Podatki o sledilcih FB strani Mestne knjižnice Ljubljana

	FB Mestna knjižnica Ljubljana
sledilci	10.993
povprečni mesečni doseg	11,7 tisoč
povprečna starost	18-24 let: 2,5%
	25-34 let: 24,3%
	35-44 let: 32,9%
	44-54 let: 22,5%
	nad 55 let: 17,8%
spol	79,9% žensk, 20,1% moških

Že peto leto zapored smo v Mestni knjižnici Ljubljana prejemniki štipendije, ki jo podeljuje Google za neprofitne organizacije in javne zavode s področja kulture, kot pomoč pri oglaševanju.

Google Ad Grants je subvencija, ki neprofitnim kulturnim ustanovam tovrstno oglaševanje omogoča brezplačno in na ta način pridobimo oglaševalski prostor v višini 120.000 dolarjev na leto. Namen oglasov in marketinških kampanj je povečanje števila tako spletnih kot fizičnih obiskovalcev. Spletni oglaševalski program Google Ads je namenjen objavam spletnih oglasov med Googleovimi rezultati iskanja. To pomeni, da se naši oglasi lahko prikazujejo, ko ljudje vtipkajo določene besede v Googlov iskalnik.

Googleovi oglasi so tretji najpomembnejši vir obiskov naše spletne strani. Uporabnik v povprečju preživi 2 minute in 33 sekund na spletni strani MKL in obišče več kot dve strani. V letu 2022-2023 so bili oglasi prikazani 285.000 krat, nanje so kliknili 57.800 krat. Razmerje med prikazi in kliki (CTR Click Through Rate) je 20,3%, kar je zelo dober rezultat. Povprečje CTR je 5% glede na Googlelove standarde. Vse dogodke Slovenske knjižnice promoviramo z večjim številom ključnih besed (MKL najdemo s pomočjo 524 ključnih besed) in s tem dosežemo več potencialnega občinstva, ki sicer morda dogodka ne bi opazil.

4. Domoznanski cikel Ljubljana v gibljivih slikah

Eden izmed pomembnejših sklopov domoznanskih prireditev v naši knjižnici je cikel dogodkov Ljubljana v gibljivih slikah, na katerih s pomočjo starejših filmskih zapisov, predavateljev in priložnostnih tematskih razstav gradiva Slovenske knjižnice z najrazličnejših vidikov osvetljuje Ljubljano, njene prebivalce in njeno zgodovino¹. Cikel, ki ga izvajamo od leta 2012, zajema tri prireditve letno.

Izhodišče posameznega dogodka so krajši dokumentarni filmi, ki jih vsebinsko pojasnjujejo in dopolnjujejo izbrana predavanja priznanih predavateljic in predavateljev. Nekatera izmed njih v pisni obliki objavimo tudi v reviji Ljubljana med nostalgijo in sanjami. S sočasnimi razstavami gradiva, ki si jih je mogoče ogledati v času dogodka, pa knjižnica ponuja vpogled v zapisane odtise mestnega utripa ter v druge strokovne, znanstvene in kulturnozgodovinske publikacije, ki se tematsko navezujejo na posamezno prireditev.

Dogodke iz cikla *Ljubljana v gibljivih slikah* smo sprva oglaševali pretežno med obiskovalkami in obiskovalci naših knjižnic in tudi objavljali kratke najave v osrednjih časopisih. Za posamezen dogodek smo pripravili plakate, letake in zgibanke, na katerih so bili zbrani podatki za vse tri dogodke posamezne sezone. Zgibanke s programom smo nato razdelili na prvih dveh dogodkih iz posameznega cikla in tako vse udeležence povabili na naslednje prireditve.

Najava dogodkov je bila objavljena v tiskanih napovednikih Mestne knjižnice Ljubljana, ki so bili na voljo v vseh enotah naše knjižnice, na spletni strani Mestne knjižnice Ljubljana in na strani Kamre.

Pošiljali smo e-vabila ter se povezali s predavatelji in sodelujočimi organizacijami, da so preko svojih kanalov delili novico o dogodku. Obiskovalce smo skušali privabiti s skrbno izbranimi predavatelji, ki znajo na strokoven in zanimiv način predstaviti temo ter tudi v sodelovanju s Slovenskim filmskim arhivom ter TV arhivom in dokumentacijo RTV Slovenije, ki so nam priskrbeli ustrezne filmske in dokumentarne prispevke. V sezonah, ko smo se posluževali klasičnega oglaševanja, je največ zanimanja zbudil cikel dogodkov na temo družabnega življenja nekoč, ki smo ga pripravili leta 2018.

¹ Pregled preteklih tem in predavanj iz cikla LGS je na voljo na naslovu: <https://www.mklj.si/ljubljanske-zgodbe/dogodki/ljubljana-v-gibljivih-slikah/>.

Slika 3: Zgibanke s programom

S FB oglaševanjem smo aktivneje začeli leta 2019, ko smo vzpostavili FB stran Slovenske knjižnice. V letu 2020, ko je bila osrednja tema cikla grad nad mestom, smo se povezali z Zavodom ljubljanski grad, ki nam je podaril brezplačne vstopnice za ogled grajskega kompleksa. Na FB strani MKL smo nato pripravili dve nagradni igri, za nagrado

pa podelili vstopnice za ogled gradu. Obe nagradni vprašanji sta bili povezani s temo predavanja, zato smo v objavi, v kateri smo zastavili vprašanje kot tudi v objavi, v kateri smo razglasili nagrajenca, povabili k udeležbi na predavanju. Objave o dogodku je na svoji FB strani delil tudi Ljubljanski grad. Kljub temu, da so bile vse naštetje obja-

Slika 4: V nagradni igri (oktober 2022) smo uporabnike spraševali, kateri je za njih najbolj prepoznaven simbol Ljubljane. Objava je imela 2696 ogledov ter 25 komentarjev, ki so najpogosteje za svoj simbol izbrali zmaja.

[Ljubljana v gibljivih slikah]

Cikel domoznanskih večerov posvečamo zelenim površinam naše prestolnice in ga pričenjamo s predavanjem Ines Babnik.

Več <https://www.mklj.si/novice/ljubljana-v-gibljivih-slikah/>

Slika 5: Objava o novem ciklu LGS: zeleno mesto (april 2022) je imela 912 ogledov.

ve med Facebook uporabniki zelo dobro sprejete, se predavanj ni udeležilo veliko obiskovalcev, kar lahko pojasnimo s sovpadom epidemije koronavirusa, ko so knjižnice beležile velik upad obiska na vseh vrstah dogodkov.

5. Cikel domoznanskih pogovorov Ljubljana moje mladosti

Jeseni 2023 smo v Mestni knjižnici Ljubljana pripravili nov cikel pogovorov z domoznansko tematiko, ki smo mu nadelali naslov Ljubljana moje mladosti. Z znanimi Ljubljančankami in Ljubljančani smo se pogovarjali o njihovem otroštvu in mladosti v našem glavnem mestu. Pogovore vodita novinarki in avtorici podkasta Strašno hudi, Klara Škrinjar in Maja Čakarić.

Skupaj z gostjami in gosti sta se sprehodili skozi njihove spomine in plast za plastjo odkrivali, kako so se šolali, preživljali prosti čas, se zabavali in kako so v njihovih vsakdanjkih odzvanjali takratni aktualni dogodki. Nekateri so svoje spomine dopolnili tudi s fotografskim gradivom.

Na posameznih dogodkih smo k deljenju spominov povabili tudi obiskovalke in obiskovalce in jih opozorili, da lahko tudi sami prispevajo zgodbe svoje mladosti ter jih delijo na Kamri. Obenem smo s vpisom biografij nekaterih gostij in gostov na Obraze slovenskih pokrajin opozorili tudi na ta portal.

Obiskovalci so lahko pogovorom prisluhnili v živo na dveh lokacijah in sicer v Knjižnici Otona Župančiča in v Slovanski knjižnici za Bežigradom. Na spletni strani podkasta Strašno hudi so za vse, ki se niso uspeli udeležiti dogodkov, dosegljivi tudi zvočni zapisi.

V knjižnici so nas do sedaj obiskali znani gostje z raznolikih področij delovanja (umetnost, šport, prosveta itd.), ki so nam pomagali mesto osvetliti z različnih zornih kotov: igralec Jurij Souček; športnik Ivo Daneu; fotografinja in novinarka Meta Krese; zbirateljica ljudskega izročila Dušica Kunaver; alpinist in pedagog Viki Grošelj; publicistka in novinarka Darinka Kladnik; umetnostni zgodovinar Peter Krečič in igralka Silva Čušin.

Z oglaševanjem dogodkov iz cikla *Ljubljana moje mladosti* smo začeli na spletni strani Mestne knjižnice Ljubljana. Pripravili smo klasično novico, ki se je prikazovala v rubriki aktualno, v njej pa so bile predstavljene vse potrebne informacije o novem ciklu ter program za posamezno sezono. Pripravili smo tudi plakate z datumi posameznih dogodkov in letake, ki smo jih izpostavili v obeh knjižnicah, kjer so se dogodki kasneje odvijali. Dogodke smo oglaševali tudi v tiskanem napovedniku mesečnih prireditev, ki so uporabnikom na voljo v naših enotah ter na spletnih portalih ter v tiskanih medijih.

Oglaševanje vseh dogodkov smo nato izvedli tudi preko FB strani MKL in FB strani Slovanske knjižnice ter na Instagramu. Dva domoznanska večera (pogovor z Darinko Kladnik in Silvo Čušin) pa smo posebej izpostavili tudi s plačano objavo na FB strani MKL. Po podatkih s FB strani so imele objave novic o pogovornih večerih s posameznimi gosti naslednje število ogledov: Jurij Souček: 676 ogledov; Ivo Daneu: 1280 ogledov; Dušica Kunaver: 2010 ogledov; Viki Grošelj: 1600 ogledov; Darinka Kladnik: 898 ogledov; Peter Krečič: 1250 ogledov; Silva Čušin: 5300 ogledov.

Promociji na družbenih omrežjih sta se pridružili tudi obe voditeljici pogovorov Maja Čakarić in Klara Škrinjar. »Za promocijo uporabljava predvsem družbena omrežja, na katerih "domujejo" Strašno hudi, obenem pa o posameznih dogodkih osebno obveščava tudi tiste bližnje ali bolj oddalje-

ne znance, za katere se nama zdi, da bi jih posamezen sogovornik lahko zanimal - ker recimo živijo na istem območju kot on, ali pa ker ga zanima področje, s katerim se ukvarja. Poskušava pa tudi z drobnimi promocijskimi eksperimenti - na dogodek na družbenih omrežjih povabiva v kratkem, spontanem videoprispevku, ali posnameva fotografijo, takšno, brez olupšav, ki naju postavlja v rahlo neresen kontekst. Doslej so se takšne sproščene objave izkazale za uspešne.«

Dogodke iz cikla smo oglaševali tudi preko spletne strani Kamra v rubriki novice. Ob zaključku sezone pa smo na Kamri pripravili tudi digitalni zgodbi, kjer so zbrane informacije in fotografije s pogovornih večerov². Objave vsebujejo tudi vse povezave na podkast Strašno hudi, kjer je mogoče prisluhniti pogovorom z dosedanjimi gosti.

Glede na število obiskovalcev posameznih dogodkov iz cikla *Ljubljana moje mladosti* lahko zaključimo, da je bila največja udeležba na tistih pogovorih, na katerih so nas obiskali gostje, ki so v javnosti že znani ter so dovolj atraktivni, da pritegnejo pozornost: Ivo Daneu, Jurij Souček, Viki Grošelj in Dušica Kunaver. Ne glede na zanimive pogovore in deljenja spominov znanih posameznikov, pa ne pritegnemo dovolj pozornosti osrednjih medijev, da bi o posameznih dogodkih tudi poročali in s tem povečali

2 Objave na Kamri je mogoče najti na naslovih: <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/ljubljana-moje-mladosti-2/>; <https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/ljubljana-moje-mladosti-2-sezona/>.

Slika 6: Od vseh pogovornih večerov je bil najštevilčnejše obiskan dogodek, na katerem je bil gost Ivo Daneu. Po pogovoru je nastal tudi prispevek novinarja Martina Pavčnika, ki se je pogovora udeležil: https://sportklub.n1info.si/kosarka/ivo-daneu-brez-zabje-kozice-ce-se-ne-smejis-hitro-umres/?fbclid=IwAR3gfvnF61rIJ_FftL7V6vM5AWZTvlq3o5lv9_jc-1NMOrvQBE6q2ucREU

Slika 7: Zapisovanje spominov

prepoznavnost domoznanskih prireditev saj je kulturna ponudba v prestolnici res velika in se vsi borimo za pozornost obiskovalcev.

6. Domoznanski natečaj Zgodbe mojega kraja

Mestna knjižnica Ljubljana v sodelovanju s knjižnicami Osrednjeslovenske regije vsako leto od 2018 dalje razpiše natečaj za najboljšo zgodbo. Natečaj je namenjen vsem, ki so že dopolnili 60 let, nosi pa naslov Zgodbe mojega kraja. Tema natečaja, ki jo izkazuje podnaslov, je vsako leto drugačna, a vedno tesno povezana z zgodovino lokalnega okolja.³

K ustvarjanju oziroma pisanju želimo spodbuditi tudi starejše ljudi, ko hkrati zbiramo zgodbe o vsakdanjem življenju nekoč, ki se vse prepogosto izgublja. Skozi natečaj pa se splošne knjižnice povezujemo z lokalnimi skupnostmi.

³ Še več informacij o natečaju lahko najdete na naslovu: <https://www.mklj.si/zgodbe-mojega-kraja/>.

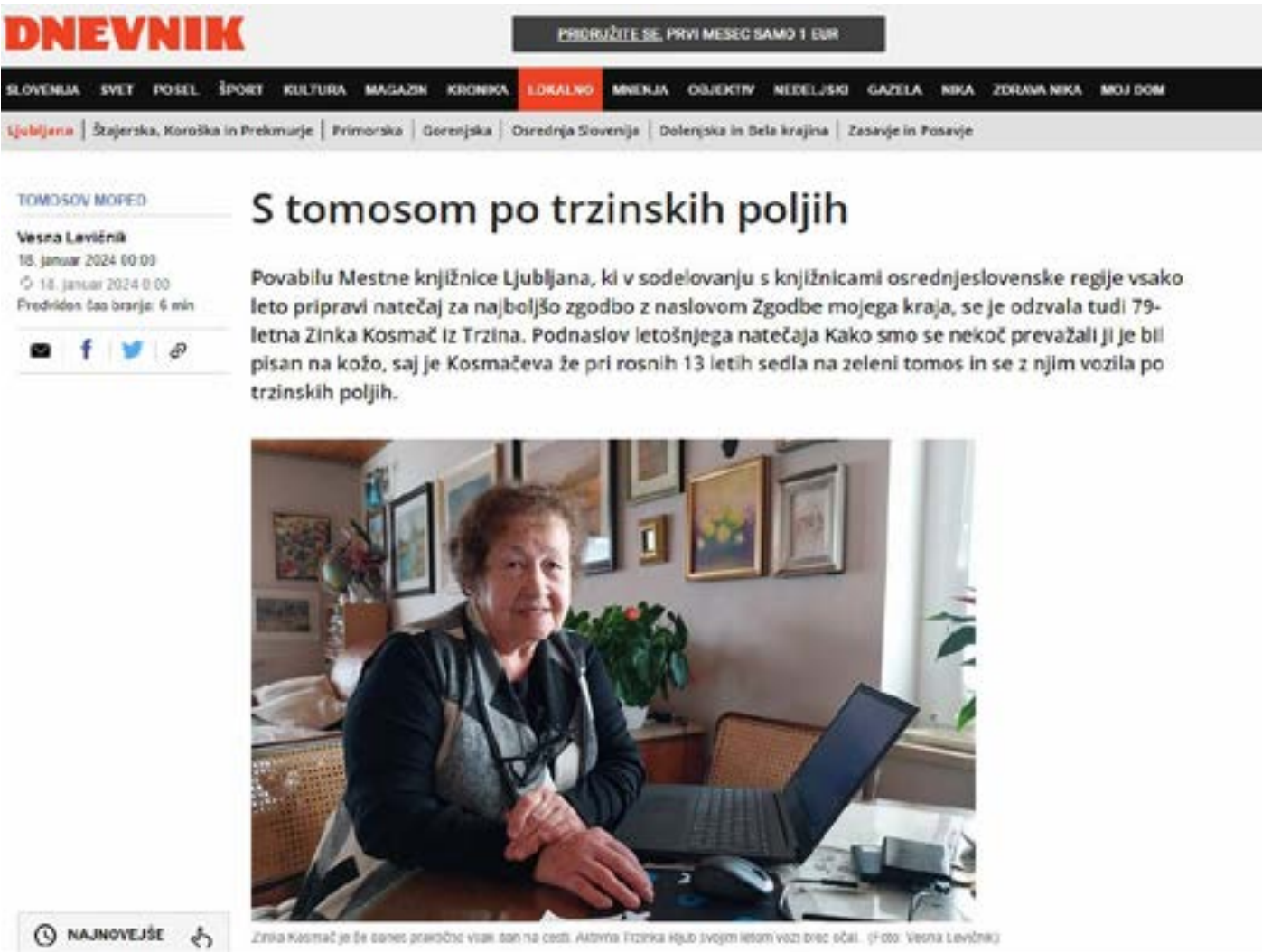
Poslane zgodbe morajo najprej zadostiti splošnim pogojem: temeljiti morajo na resničnih dogodkih, vsebovati domoznanske elemente, se držati predpisane dolžine, biti napisane v slovenskem jeziku, avtorica ali avtor pa mora dopolniti vsaj 60 let. Zgodbe nato oceni tričlanska komisija, ki izbere najboljših deset. Zmagovalne zgodbe razglasimo in nagradimo na zaključni prireditvi natečaja ter jih tudi objavimo na spletni strani Mestne knjižnice Ljubljana ter na portalu digitalizirane kulturne dediščine slovenskih pokrajin Kamra (www.kamra.si).

Do sedaj je na natečaju sodelovalo 331 udeležencev. Največji odziv smo imeli leta 2020, ko so udeleženci pisali o počitnicah, tesno za petami pa mu sledi lansko leto, ko so bila tema prevozna sredstva. Lani se je tudi prvič zgodilo, da je bilo med desetimi nagrajenimi zgodbami kar sedem gospodov/avtorjev.

Natečaj oglašujemo na spletni strani MKL, Kamri, spletnih straneh sodelujočih knjižnic, na FB in Instagram profilu, s plakati in letaki, v napovednikih dogodkov, s spletnimi oglasi ter v naci-

Slika 8: Oddaja Storž

Slika 9: S tomosom po trzinskih poljih

onalnih časopisih, na Radiu Slovenija, TV Slovenija, v lokalnih glasilih ter na različnih spletnih straneh (knjižnic, občin).

Projekt je od vseh omenjenih ciklov požel največ medijskega zanimanja. Od leta 2018, ko smo pričeli s projektom, pa do danes, smo našeli kar 60 objav, napovedi in reportaž na temo literarnega natečaja.

Članki so bili objavljeni v nacionalnih časopisih kot sta Delo (Generacija plus, Ljubljana in Dnevnik (Ljubljana), Bukla, občinskih glasilih osrednje slovenske regije ter na spletni strani Ljubljane. Prav tako smo natečaj promovirali v oddajah Dobro jutro na TV Slovenija, v katerih sta s predstavitvami sodelovala vodja projekta Anja Frković Tršan ter vodja Centra za koordinacijo storitev MKL Rok Dežman.

Na Radiu Slovenija Prvi program smo vzpostavili odlično sodelovanje z novinarko Lucijo Fatur pri oddaji STORŽ⁴, v kateri vsako leto kolegici Anja Frković Tršan in Erika Marolt predstavita temo projekta ter vse poslušalce povabita k sodelovanju. Najbolj zanimivi del oddaje so polurni pogovori z nagrajenci literarnega natečaja, pri katerih lahko izvemo, zakaj so se odločili za sodelovanje na literarnem natečaju in tudi njihove zanimive življenjske poti ter veselje do pisanja.

Najbolj zanimiva nagrajenka je bila 79 letna gospa Zinka Kosmač, s katero so naredili pogovor v Dnevniku. Gospa se je odzvala na lanskoletni natečaj Kako smo se nekoč prevažali in v zgodbi opisala, kako se je kot 13-letna vozila s Tomosovim motorjem po Trzinskih poljih. Zaradi starejših bratov, ki so bili tehnično bolj podkovani, se je začela zanimati za motorje. Ker ji oče ni dovolili voziti motorja, se je z gledanjem naučila sama voziti motor. Kot edino dekle v Trzinu je začela voziti svoje sošolke in sošolce, med njimi tudi bodočega večkratnega jugoslovanskega prvaka v motociklizmu Janka Štefeta (Levičnik, 2024).

7. Kaj lahko še storimo za promocijo naših domoznanskih dejavnosti?

Domoznanski dogodki pritegnejo obiskovalce, ki jih zanima lokalna kulturna dediščina, zgodovina kraja ter sogovorniki, ki pripovedujejo, kako je potekalo življenje v preteklosti.

⁴ Oddaja STORŽ - Starejši v tretjem obdobju renesanse življenja - odkriva številne plasti življenja v zreli dobi - od družbenih pomenov in ekonomskih posledic staranja prebivalstva, aktivnosti starejših ljudi, njihove vključenosti v družbo, možnosti ponovne zaposlitve, medgeneracijskega sodelovanja do rekreativnih dejavnosti, izobraževanja za starejše, zdravstvenih težav in modrih nasvetov znanih Slovencev. Tedenska oddaja je na sporedu ob četrtnih, na prvem programu Radia Slovenija.

V Ljubljani je zaradi velikega števila kulturnih dogodkov in prireditvev težko prodreti v nacionalne medije. Izkazalo pa se je, da so bolj zanimivi tisti kulturni dogodki, ki predvidevajo aktivno soudeležbo članov naše knjižnice, kot je npr. literarni domoznanski natečaj *Zgodbe mojega kraja*. Zato bomo tudi v prihodnje skušali oblikovati takšne dogodke, ki bodo privabili ljudi k sodelovanju ter na njih predstavljali najbolj zanimive knjižnične zbirke s področja domoznanstva.

Pri promociji bomo skušali vzpostaviti še tesnejše sodelovanje z lokalnimi občinskimi glasili (revija Ljubljana, Naš Bežigrad, Črnuški glas, Naša skupnost), se navezati na oddaje ter rubrike, ki so namenjene starejšim (Ah ta leta - TV Slovenija, Generacija plus - Delo, spletne stran kot so Penzionist.net, Magda, upokojenci.si, mojaleta.si etc.) ter vzpodbuditi pozornost z inovativnimi objavami na naših FB straneh, ki bodo obsegale:

- kratke pogovore s sogovorniki iz cikla *Ljubljana moje mladosti* in nagrajenci natečaja *Zgodbe mojega kraja* ter njihovo povabilo k udeležbi,
- objave kratkih izsekov iz nagrajenih zgodb natečaja,
- objavo starejših fotografij ali razglednic s tistega konca Ljubljane, o katerih se bomo pogovarjali na posameznem dogodka.

Pri objavah bomo omenili vse soorganizatorje in označili deležnike, ki bodo soustvarjali dogodek ter uporabili čim več ključnikov.

Skozi humorne videe na socialnem omrežju TikTok pa bomo poskusili predstaviti različne zanimivosti o kulturni dediščini Ljubljane ter z njimi vzpodbuditi zanimanje za naše domoznanske projekte tudi pri mlajši publiki.

8. Viri in literatura:

Fleimisch Bezljaj, I. (2021). *Upravljanje družbenih omrežij v Mestni knjižnici Ljubljana*. Ljubljana: Mestna knjižnica.

Koleša, A. (2022). *Oglaševanje poletnega festivala Kamfest*. Magistrsko delo. Maribor: Doba fakulteta.

Levičnik, V. (2024, 18. januar). S tomosom po trzinskih poljih. *Dnevnik, str. 8*.

Kaj pa vaša prva ljubezen? (2024). Oddaja STORŽ. Ljubljana: RTV SLO. Pridobljeno 13. 6. 2024 s spletne strani: <https://prvi.rtvlo.si/podkast/storz/2125127/175052796>.

Domoznanska skupina Kufe klub

Ana Černuta Deželak

višja bibliotekarka

Knjižnica Antona Sovreta Hrastnik
ana.cernutadezelak@knjiznica-hrastnik.si

Izvleček

Knjižnica Antona Sovreta Hrastnik izvaja domoznansko dejavnost za območje Občine Hrastnik. Knjižnična domoznanska zbirka je majhna, a raznolika – obsega knjige, časopise, članke, videoposnetke, razglednice, fotografije. Knjižnica jo promovira na različne načine – obiski šole, razstave, domoznanske prireditve, sodelovanje z različnimi društvi in organizacijami. Prav tako je aktivna vnašalka na portalih Kamra in Obrazi slovenskih pokrajin. Leta 2018 je za upokojence oz. starejše ustanovila še domoznansko skupino, s katero skrbi za utrjevanje in širjenje domoznanskih znanj in vedenj.

Člani in moderatorka enkrat na mesec obravnavajo osebnosti in dogodke, ki so bili nekoč ali so danes na kakršenkoli način povezani s krajem. Vsako srečanje popestri in dopolni različno gradivo iz domoznanske zbirke. Udeleženci tudi dobijo nalogo, da sami prinesejo kakšno gradivo iz domačega arhiva. Pretekle dogodke velikokrat povežejo z aktualnim dogajanjem in prostore knjižnice zamenjajo za obisk izven nje. Večkrat k sodelovanju povabijo tudi kustose iz Zasavskega muzeja Trbovlje ali lokalne ljubiteljske zgodovinarje. Sodelujejo s hrastniškim Javnim zavodom za kulturo, šport, mladino in turizem, ki upravlja s hrastniškim muzejem, galerijo in drugimi zgodovinskimi objekti v občini. Z delovanjem kluba je javna podoba domoznanske dejavnosti knjižnice postala prepoznavnejša v lokalni skupnosti in izven nje tako pri splošni kot strokovni javnosti, v medijih in na družbenih omrežjih.

Ključne besede: Knjižnica Antona Sovreta Hrastnik, domoznanstvo, domoznanska dejavnost, domoznanske skupine, starejši, upokojenci, javnost, mediji, družbena omrežja, Hrastnik

Abstract

The Library of Anton Sovre Hrastnik carries out local history activities for the area of the Hrastnik municipality. The library's local history

collection is small but diverse – it includes books, newspapers, articles, videos, postcards, and photographs. The library promotes it in various ways – school visits, exhibitions, local history events and it cooperates with various societies and organisations. It is also an active contributor to the Kamra portal and Online Slovenian Biographical Lexicon. In 2018 a local history group for retirees and older adults was established, with which they strengthen and spread local knowledge and awareness.

Once a month, the members and the moderator discuss personalities and events that were once or are currently connected to the place in any way. Each meeting is enriched and supplemented by various materials from the local history collection. The participants are also given the task of bringing some material from their home archives. Past events are often linked to current ones and the library premises are exchanged for a visit outside. Curators from the Zasavje Museum Trbovlje or local amateur historians are often invited to participate. They cooperate with the Public Institute for Culture, Sports, Youth and Tourism, which manages the Hrastnik Museum, gallery and other historical buildings in the municipality. The club's activities have raised the public image of the local history activities of the library in the local community and beyond, both among the general and professional public, in the media and on social networks.

Keywords: Library of Anton Sovre Hrastnik, local studies, local studies activity, local studies groups, older adults, retirees, public, media, social networks, Hrastnik

1. Uvod

Domoznanska dejavnost je dejavnost splošnih knjižnic, ki jo opredeljuje Zakon o knjižničarstvu iz leta 2011. Vključena je v aktualna Strokovna priporočila in standarde za splošne knjižnice: za obdobje 2018 - 2028 (2018), ki domoznansko de-

javnost prepozna kot eno od enajstih knjižničnih vlog. Aktualna Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic (2022) kot poslanstvo knjižnic navaja domoznansko dejavnost, s katero se gradi kulturna identiteta in pripadnost skupnosti.

Osnovo domoznanske dejavnosti predstavlja domoznanska zbirka - knjižnična zbirka z domoznanskim gradivom, tj. gradivom, ki je nastalo v domačem kraju, pokrajini, oziroma se nanjo nanaša, ali so ga objavili domači avtorji in je predmet domoznanske dejavnosti (Bibliotekarski terminološki slovar, 2009). Silva Novljan (2005) ugotavlja, da zbirka knjižnici omogoča kar najbolj naravno možnost vpetosti v ožje in širše okolje, saj je prav to okolje predmet njenega poglobljenega zanimanja in dejavnosti. Zaradi vsebine in namena jo lahko obravnavamo z vidika koristi za potencialne uporabnike in uporabnosti za knjižničarja (knjižnico). Pri slednji uporabnosti ima izstopajoči pomen oblikovanje podobe knjižnice v javnosti, krepitev njenega položaja, ugleda v okolju (Novljan, 2005, str. 11).

Potencialni uporabniki splošnih knjižnic so tudi starejši uporabniki. Staranje kot neizogiben biološki pojav vpliva na vse družbene skupine in na odnose med njimi. Kakovostna starost je pogojena z razvitostjo družbe in družbenimi odnosi, med katerimi sta najpomembnejša medgeneracijsko sodelovanje in vseživljenjsko učenje (Resman S., 2016). Z zagotavljanjem storitev za starejše splošne knjižnice spodbujajo pozitiven odnos do staranja in starosti, saj pripomorejo k boljšemu razumevanju teh dveh pojmov. Poleg tega starejšim omogočajo izobraževanje in osebnostno rast ter vključenost v družbo. Podpirajo njihovo ustvarjalnost in jim nudijo možnost, da izkoristijo vse svoje potencialne. Zaradi vseživljenjskega učenja se pri starejših povečuje zmožnost ostati aktiven in neodvisen (Zadravec E., 2020, str. 24).

Najnovejša raziskava o izvajanju domoznanstva za ciljne generacijske skupine (Kreže K., Planko M., Hren Medved A., 2022) je pokazala, da je med starejšimi prebivalci (starejšimi od 65 let) veliko zanimanja za aktivno in kakovostno preživljanje prostega časa. Precejšnje je tudi zanimanje za izobraževanja in dogodke s področja domoznanstva in spoznavanja Slovenije. Starejši lahko s svojim znanjem in vedenjem aktivno sodelujejo pri različnih medgeneracijskih aktivnostih in tako pomembno obogatijo domoznanske vsebine (Kreže K., Planko M., Hren Medved A., 2022, str. 65).

2. Domoznanska dejavnost in starejši v Knjižnici Antona Sovreta Hrastnik

Knjižnica Antona Sovreta Hrastnik opravlja domoznansko dejavnost za območje Občine Hrastnik, kar pomeni da zbira, strokovno obdeluje in ustrezno hrani domoznansko gradivo, ki je nastalo ali se nanaša na njeno območje. Občina obsega del Zasavja na obeh bregovih reke Save, meri 58,6 km² in ima 19 naselij. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je na dan 30. 6. 2024 v Občini Hrastnik živelo 8.887 prebivalcev.¹

Domoznanska zbirka je na dan 30. 6. 2024 obsegala 1.443 enot gradiva, vnesenega v sistem Cobiss. Približno tolikšen del zbirke predstavlja tudi neobdelano gradivo. Gradivo je raznoliko – obsega knjige, časopise, članke, videoposnetke, razglednice, fotografije. Knjižnica nima samostojnega domoznanskega oddelka, a je domoznansko gradivo ločeno od ostalih delov knjižnične zbirke in delno dostopno v prostem pristopu. Kot navaja strateški načrt knjižnice (2024), je bila že v letu 2006 oblikovana zbirka 715 starih razglednic in fotografij z območja občine ter 25 dokumentov domoznanske vsebine, ki se dopolnjuje vse do danes. V letu 2010 je nastala posebna domoznanska zbirka Sovretov kotiček: dela rojaka, prevajalca, klasičnega filologa in humanista, akademika, profesorja Antona Sovreta, po katerem je knjižnica poimenovana. Zbirka je urejena v posebni vitrini, v kateri je 122 enot knjižničnega gradiva.

Knjižnica domoznansko gradivo digitalizira v sodelovanju z Osrednjo knjižnico Celje, ki koordinira domoznansko dejavnost na območju, kamor spada tudi hrastniška knjižnica. Ta je celjski knjižnici predlagala digitalizacijo različnih časopisov in publikacij, ki jih hrani: digitalizacijo glasila delavcev Steklarne Hrastnik – Steklar, občinsko glasilo Naš barometer, Letopis Občine Hrastnik avtorja Marka Planinca in v sodelovanju z ostalima zasavskima knjižnicama lokalni časopis Zasavc. Digitalni izvodi so za uporabnike dostopni na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenije (www.dlib.si). S tem se je omogočila trajna ohranitev lokalne pisne kulturne dediščine prihodnjim rodovom, njegova boljša prepoznavnost in lažja dostopnost. Regijski portal Kamra je spletno mesto, ki združuje digitalizirane vsebine s področja domoznanstva v knjižnicah in drugih lokalnih kulturnih ustanovah. Hrastniška knjižnica pri projektu sodeluje od leta 2011, ko je preko izobraževanj in usposabljanj v Osrednji knjižnici Celje postala ustvarjalka vsebin portala. Do danes

¹ Podatek pridobljen s spletne strani Statističnega urada Republike Slovenije <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/05V1006S.px> dne 1. 7. 2024.

je bilo objavljenih 6 digitalnih zbirk. V letu 2013 je zaživel Biografski leksikon celjskega območja in Zasavja (danes del Obrazov slovenskih pokrajin), za katerega je knjižnica vnesla 47 biografskih gesel. Knjižnica domoznanske zbirke vseskozi dopolnjuje in promovira na različne načine – obiski šole, razstave, domoznanske prireditve, sodeluje z različnimi društvi in organizacijami ...

Starejšim uporabnikom (nad 65 let) knjižnica nudi gradivo za slabovidne (knjige z večjim tiskom) ali uporabo elektronske lupe. Članom knjižnice, ki zaradi bolezni ali starosti ne morejo priti do knjižnice, se knjižnično gradivo dostavi na dom brezplačno (storitev izposoja na domu). Knjižnica izvaja projekt bralni krožek za oskrbovance Doma starejših Hrastnik (skupina bralnega krožka se srečuje enkrat mesečno ob predhodni najavi v večnamenskih prostorih Doma starejših Hrastnik, kjer knjižničarka bere kratko prozo, novele ali krajše zgodbe). Starejši se lahko udeležijo tudi bralnega krožka za odrasle (tema vsakega krožka so dela posameznega slovenskega pisatelja oz. pisateljice). Uporabljajo lahko gradiva iz posebne zbirke Lahko branje (namenjena ranljivim sku-

pinam). Zanje knjižnica organizira računalniške tečaje. Udeležijo se lahko prireditev, dogodkov in razstav, ki so namenjene odraslim uporabnikom. Leta 2018 je bila ustanovljena domoznanska skupina Kufe klub. S tem je bila starejšim uporabnikom ponujena nova oblika preživljanja prostega časa, združena s knjižnično domoznansko dejavnostjo.

3. Domoznanska skupina Kufe klub

Slika 1: Logotip domoznanske skupine. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

Ime skupine je bilo izbrano iz zasavskega narečja in tudi dejansko se udeležencem na vsakem srečanju postreže s kavo. Sprva je bila domoznanska

Slika 2: Darilo prvim udeležencem 11. januarja 2018 – črtica Ivana Cankarja Skodelica kave. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

dejavnost v klubu zamišljena kot ena od mnogih drugih – poleg nje še razvijanje bralne pismenosti in branja (npr. glasno branje v skupini), medgeneracijsko druženje, razvijanje zdravstvene pismenosti in urjenje spomina, sprostitev in druženje z organiziranjem tombole, igranjem družabnih iger ... Toda že po prvem srečanju se je izkazalo, da bo domoznanstvo glavna dejavnost kluba. Vseeno je namen skupine ostal enak: starejši uporabniki knjižnice, ki imajo veselje do branja, pisanja, pripovedovanja, poslušanja, raziskovanja, so vedoželjni, ustvarjalni, s sodelovanjem v klubu krepijo medsebojne odnose, premagujejo osamljenost in težave, ki jih prinaša starost. Člani obenem utrjujejo in širijo domoznanska znanja oz. vedenja z obravnavanjem knjižničnega gradiva (knjige, revije, članki, razglednice ...), domoznanskih e-virov (dLib, Kamra, Obrazi slovenskih pokrajin itd.), z obravnavanjem lokalnih osebnosti nekoč in danes, z raziskovanjem kulturnih in drugih znamenitosti Hrastnika in Dola, s spomini iz otroštva (igrače, osebne zbirke predmetov). Udeleženci tudi dobijo nalogo, da sami prinesejo kakšno gradivo iz domačega arhiva.

Skupino vodi moderatorka, ki uporablja naslednje metode dela: predavanja, delo s pisnimi in spletnimi viri, ogledi. Srečanja popestri in dopolni različno gradivo iz knjižnične domoznanske zbirke. Teme srečanj so predvidene vnaprej, vendar niso dokončne in se lahko spremenijo. Pretekle dogodke večkrat povežejo z aktualnim dogajanjem in prostore knjižnice zamenjajo za obisk izven nje. Občasno povabijo tudi goste, da določeno tematiko predstavijo bolj podrobno.

Srečanja se izvajajo enkrat na mesec od septembra ali oktobra do maja naslednje leto, kar znaša 8 srečanj na sezono. Povprečno se jih udeleži 7 oseb na srečanje. Večinoma se srečanj udeležujejo ženske. V obdobju 2018 – junij 2024 so se sestali 39-krat (število bi bilo večje, če ne bi bilo svetovne pandemije). Teme, ki jih je pripravila moderatorka, so bile: Pustovanje v Hrastniku in na Dolu nekoč, Spomin na otroštvo, Zgodovinski razvoj Podružnične šole Dol, Anton Sovre – življenje in delo, tradicija in zgodovina novoletnih voščilnic, literarni opus Franca Kozarja, Spomini na šolske dni, Maistrovi borci iz Hrastnika 1918–1919, Praznični recepti knapovskih žena, Cesta 1. maja: zgodovinski sprehod, Villa de Seppi (140 let od izgradnje), Ernest Ačkun – življenje in delo, Zametki knjižnic v Hrastniku in na Dolu do 1. sv. vojne. Pripravila je tudi predstavitve, ki so se jih udeležili znani Hrastničani ali sorodniki znanih Hrastničanov, kar je opisano v poglavju 4.1.

4. Sodelovanje z javnostjo v okviru domoznanske skupine Kufe klub

Javnost so formalne in neformalne družbene skupine in posamezniki, ki vplivajo na organizacijo ali se odzivajo na njeno delovanje v okolju (Iršič, M., Milfelner, B. in Pisnik, A., 2016, str. 18). Javnost se največkrat deli na notranjo in zunanjo javnost.

Zunanje javnosti splošnih knjižnic predstavljajo splošne javnosti, finančne javnosti, oblast, strokovne javnosti in množični mediji. V nadaljevanju je predstavljeno sodelovanje s splošno in strokovno javnostjo ter mediji in družbenimi omrežji v okviru domoznanske skupine Kufe klub.

4.1. Splošna javnost

Knjižnica dejavno sodeluje s posamezniki in organizacijami oz. društvi, ki sooblikujejo vsakdanje življenje v Hrastniku. To so npr. pevski zbori, glasbena šola, godbi na pihala, dramske skupine, pisatelji, pesniki, slikarji, fotografi, ljubiteljski zgodovinarji ... Prav tako sledi delovanju Hrastničanov v širši okolici.

Tako so kot gostje Kufe kluba sodelovali ljubiteljski zgodovinar in zbiralec Pavle Gole z zbirko starih časopisov (marec 2019), ljubiteljski zgodovinar in ob upokojitvi član skupine Herman Donik (september 2021: Zgodovina hiše na naslovu Prapretno 44; november 2023: Življenjska pot hrastniškega zdravnika Romana Vidmarja). Svoje življenje in delo so predstavili znani Hrastničani (januar 2020: pesnica in pisateljica Vida Bošnjak Logar, februar 2023: upokojena dolgoletna sodelavka za arhiviranje in dokumentacijo na Televiziji Slovenija Jožica Hafner). V primeru pokojnih osebnosti Hrastnika so se predstavitev udeležili sorodniki (februar 2020: obisk Vere Drugovič, hčerke pokojnega steklarja Alojza Kneza, avtorja knjige *Mobilizacija v nemško vojsko*; oktober 2022: daljni nečak Igor Gošte ob predstavitvi življenja in dela slikarja Leopolda Hočevarja).

Člani kluba so bili vedno povabljeni, da se udeležijo tudi domoznanskih večerov – oktober 2021, Predstavitve knjige Maruše Stoklasa Drečnik: *Kuoln, glažuna in še kaj*; december 2022, Srečanje ob 30. obletnici sprejetja beguncev iz BiH v

Hrastniku; marec 2023, Kalski priimki do začetka 20. stoletja, september 2023, Domoznanski večer z Jožetom Utenkarjem.

4.2 Strokovna javnost

4.2.1. Zasavski muzej Trbovlje (ZMT)

V Strateškem načrtu Zasavskega muzeja (2020) je navedeno, da Zasavski muzej Trbovlje (v nadaljevanju ZMT) skrbi za premično kulturno dediščino na območju Trbovelj, Hrastnika in Zagorja ob Savi. Zgodovina, etnologija, umetnostna zgodovina in druge vede, ki so zastopane v muzeju, se povezujejo za raziskovanje regionalne in nacionalne preteklosti 19. in 20. stoletja ter za uveljavljanje specifičnega kulturnozgodovinskega karakterja Zasavja. Osnovno poslanstvo ZMT je zbiranje materialne in nematerialne dediščine iz zasavskega prostora, nadgradnja osnovnega poslanstva sta predstavitev in promocija ter priprava gradiva za širšo strokovno in laično uporabo, ki se kaže predvsem skozi razstavno in publicistično dejavnost ter širjenje pomembnosti in potreb te zvrsti kulture (Strateški načrt, 2020).

Te dejavnosti so stične točke sodelovanja med muzejem in knjižnico. Od leta 2018, ko je bil ustanovljen Kufe klub, je ZMT v hrastniški knjižnici postavil dve razstavi, katerih tematika se je (tudi) obravnavala v sklopu domoznanske skupine (maj – junij 2022: Razstava ob 130. obletnici rojstva in 50. obletnici smrti učitelja in šolskega upravitelja Alojza Hofbauerja; december 2023 – januar 2024:

Slika 3: Srečanje skupine 15. februarja 2023 z Jožico Hafner. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

Slika 4: Ogled razstave Sava združuje v hrastniškem muzeju 18. maja 2022. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

Slika 5: Članice in moderatorka pred Mlakarjevim stanovanjem 25. oktobra 2023. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

razstava Socialni realizem v Zasavju in pogovor z avtorjem razstave Gregorjem Jermanom in slovenistom Alešem Guličem).

ZMT skrbi tudi za zbirke hrastniškega muzeja in izvaja obrazstavni program (upravljalet je KRC Hrastnik – opisano pod naslednjo točko). Člani kluba so si tako ogledali stalno razstavo Lutke in lutkarji ter Igrače avtorice Jane Mlakar Adamič (april 2019). Gre za posebnost, saj se je iz eksponatov nekdanjega lutkovnega gledališča ponovno vzpostavilo Društvo Marionetno Gledališče Jurček. Poseben obisk je bil tudi ogled priložnostne razstave Sava združuje (maj 2022 – ob dnevu muzejev).

Kustosi muzeja so kot gostje kluba predstavili publicistično dejavnost muzeja kot avtorji monografskih publikacij: Nevenka Hacin *Ženske tovarne v Zasavju* (marec 2018), Irena Ivančič Lebar *Poti in prevozna sredstva v Zasavju* – s poudarkom na reki Savi: od Argonavtov do Južne železnice (oktober 2019).

4.2.2 Javni zavod za kulturo, šport, mladino in turizem Hrastnik

Javni zavod za kulturo, šport, mladino in turizem Hrastnik (v nadaljevanju KRC Hrastnik) je pravi naslednik javnih zavodov Kulturno-rekreacijski center Hrastnik in Mladinski center Hrastnik, ki

je z reorganizacijo začel delovati 6.1.2021. Osnovna naloga poslovanja je izvajanje kulturnih, športnih, dejavnosti za mladino ter turističnih dejavnosti. KRC Hrastnik upravlja z muzejem, rudarskim Mlakarjevim stanovanjem in Kaščo v Šavni Peči, od leta 2021 pa še z objekti nekdanjih rudniških prostorov (Galerija Mašinhauš, Kompresorska postaja) (Poslovno poročilo, 2024).

Kulturne dejavnosti izvajajo tudi v galeriji Delavskega doma Hrastnik (Hočijeva galerija), kjer se organizirajo razne razstave. Maja 2019 so si člani Kufe kluba ogledali panojsko razstavo pred galerijo v organizaciji Pokrajinskega muzeja Celje Steklo na Celjskem od 18. stoletja do danes, avtorja Jožeta Rataja. V galeriji jih je pričakal Hrastničan Jože Tomažič, zbiratelj, ki jim je predstavil svojo razstavo stekla En glažek mi daj. Maja 2024 so si ogledali razstavo Likovne skupine Mozaik z eno izmed članic skupine.

Turistično dejavnost izvaja Turistično-informacijski center (TIC), ki skrbi za turistično ponudbo in aktivnosti v Hrastniku. Članom Kufe kluba je septembra 2020 turistična informatorka predstavila delovanje novoustanovljenega TIC-a. Predstavitvi v knjižnici je sledil ogled novih prostorov na hrastniški tržnici. Oktobra 2023 so si v sodelovanju s TIC Hrastnik ogledali nedavno prenovljeno Mlakarjevo stanovanje (v nekdanji rudniški koloniji v Resnici) in spoznali življenje rudarjev v koloniji.

Slika 6: Z Janjo Jedlovčnik iz Osrednje knjižnice Celje 18. aprila 2018. (Vir: arhiv Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik)

4.2.3. Osrednja knjižnica Celje

Aprila 2018 je bila na srečanje skupine povabljen Janja Jedlovčnik, bibliotekarka iz Osrednje knjižnice Celje, ki je predstavila domoznansko dejavnost na območju celjske knjižnice.

4.3 Mediji in družbena omrežja

Hrastniška knjižnica o svoji dejavnosti zunanjo javnost seznanja preko medijev (tiskani mediji, spletni portali, radio) in družbenih omrežij (Facebook, Instagram, TikTok, YouTube). Objave na Radiu (Kum) Trbovlje (danes Radio Aktual Kum) so splošne narave (ob dnevu knjig, dnevu slovenskih splošnih knjižnic), medtem ko so domoznanske tematike bolj zastopane v tiskanih medijih, na spletnih portalih in družbenih omrežjih.

4.3.1. Tiskani mediji

Z vidika domoznanskih informacij so glavni vir objave v časopisju. Od leta 1991 do 2014 je v Zasavju izhajal časopis Zasavc – sprva mesečno, nato na 14 dni, od februarja 2012 do zadnje številke kot brezplačni časopis za vsa gospodinjstva v občinah Hrastnik, Trbovlje, Zagorje v 21.000 izvodih. Leta 2014 ga je vsebinsko nadomestil časopis Zasavski tednik (izdajatelj Zavod Sa-

vus), ki je sicer izhajal enkrat mesečno. Kasneje (2018) se je iz Zasavskega tednika preimenoval v Savus. Zadnja številka je izšla decembra 2023. Hrastniška knjižnica in ostale zasavske knjižnice so redno objavljale svoje dogodke v napovednik prireditvev v Zasavju. Prispevki o izvedenih prireditvah, projektih, obvestila za bralce, novosti s področja knjižnic in knjižničarstva ter domoznanstva (npr. akcije zbiranja gradiva) so se objavljale poljubno, knjižnice svoje rubrike niso imele.

Ko je bil Zasavc v zatonu, je Občina Hrastnik začela izdajati občinski časopis Hrastov list. Prva številka je izšla decembra leta 2012. Je brezplačen, prejmejo ga vsa gospodinjstva v občini. Sprva je izšlo 5 številk letno v 4300 izvodih, danes izidejo 3 številke v 4200 izvodih. Od junija 2019 ima knjižnica svojo rubriko, kjer občane obvešča o knjižnih novostih, utrinkih s knjižničnih dogodkov, svojih dejavnostih, projektih ... Pomemben del so tudi novice iz domoznanske dejavnosti (npr. digitalizacija časopisov – Naš barometer, Zasavc, Steklar, digitalizacija Letopisa Hrastnik), domoznanski projekti in akcije (akcija zbiranja knjig – monografskih publikacij, ki se vsebinsko navezujejo na Hrastnik, akcija zbiranja gradiva ob 60. obletnici knjižnice, akcija zbiranja gradiva ob 30-letnici samostojnosti Slovenije) in delovanje skupine Kufe klub.

Domoznanske teme so objavljene tudi v zgodovinski rubriki (do leta 2019 Zgodovinske cvetke in bodice Hrastnika). Tako so bili objavljeni domoznanski prispevki Begunci iz zbirnega centra Hrastnik (v širši obliki objavljeno na portalu Kamra), Dvajset pohodov po Sovretovi poti ... Utrinki iz domoznanskih večerov so največkrat objavljeni v rubriki Kultura (npr. predstavitev knjige *Kuoln, glažuna in še kaj*). V rubriki Obrazi Hrastnika je bil objavljen življenjepis znanega Hrastničana, ki je bil kot geslo vnesen v Obrazce slovenskih pokrajin.

4.3.2 Spletni portali

Leta 2014 sta v Zasavju pričela delovati portal Zasavske onlajn novice www.zon.si, ki ga izdaja Zavod Zon in kot spletni portal tiskanega časopisa Zasavski tednik (Savus) portal www.savus.si. Knjižnica ju uporablja kot medijsko pot do informacij o delovanju knjižnice, dogodkih in obvestilih, domoznanskih projektih in akcijah. Pri portalu www.savus.si se v podrubriki Na današnji dan rubrike Zasavke in Zasavci od leta 2023 objavljajo življenjepisi znanih sedanjih in nekdanih prebivalcev Zasavja. Na pobudo hrastniške knjižnice so vir objav biografska gesla iz Obrazov slovenskih pokrajin.

4.3.3 Družbena omrežja

Facebook profil je knjižnica odprla maja 2010. Prilagojen je bil fizičnim uporabnikom. Zaradi sprememb v poslovanju družbe Meta je profil od februarja 2023 v mirovanju, na novo se je uredila knjižnična Facebook stran. Instagram profil je bil odprt pred obdobjem svetovne pandemije, vendar se intenzivno uporablja od lanskega leta (2023), ko je bil odprt tudi profil na družbenem omrežju TikTok. Knjižnica družbena omrežja uporablja za promocijo dogodkov, razstav, projektov, objav fotografij s prireditev oz. drugih dejavnosti, ki jih izvaja. Ena od teh dejavnosti je tudi promocija domoznanske dejavnosti in aktivnosti Kufe kluba.

V času svetovne pandemije je knjižnica oktobra 2020 ustvarila kanal na spletni strani YouTube v želji ostati povezana s svojimi uporabniki, kjer je objavljala spletne dogodke. Uporabniki so lahko izbirali med pravljičami za otroke, ustvarjalnicami, virtualnimi razstavami in drugimi posnetki, kjer so bile predstavljene tudi domoznanske vsebine. Posnetki se objavljajo še danes, čeprav v zmanjšanem obsegu.

5. Zaključek

Zadnji pregled domoznanske dejavnosti v slovenskih splošnih knjižnicah in v Univerzitetni knjižnici Maribor (stanje na dan 31. 12. 2016) je pokazal, da vizija domoznanske dejavnosti temelji na nadaljevanju dosedanjega dela in opravljanju vseh nalog domoznanske dejavnosti, kar uporabnikom knjižnic zagotavlja kakovostne informacije in prepoznavnost domoznanske dejavnosti v okolju (Domoznanska dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah in v Univerzitetni knjižnici Maribor, stanje na dan 31. 12. 2016, 2018).

Hrastniška knjižnica je z ustanovitvijo domoznanske skupine Kufe klub poskrbela, da je prepoznavnost njene domoznanske zbirke in domoznanske dejavnosti večja. Vpliv skupine se opaza na dveh ravneh: s sodelovanjem starejših (še posebej tistih nad 65 let) je knjižnica poskrbela za eno od ranljivejših skupin uporabnikov, ki utrjuje in širi domoznanska znanja in vedenja, aktivno ali pasivno sodeluje pri oblikovanju domoznanske zbirke in ustvarjanju vsebin spletnega domoznanstva (Kamra, Obrazi slovenskih pokrajin). Zaradi delovanja skupine se je v sedmih letih povečalo sodelovanje z zunanjo javnostjo – posamezniki, društvi in organizacijami, muzejem, zavodi, mediji. Povečala se je tudi promocija domoznanskih vsebin na družbenih omrežjih. Promocija domoznanskih vsebin lahko namreč znatno obogati ponudbo knjižnice, kajti skozi te vsebine se kulturna dediščina lokalnega okolja približa uporabnikom in obiskovalcem knjižnice iz domačega okolja kot tudi od drugod (Domoznanska dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah in v Univerzitetni knjižnici Maribor, stanje na dan 31. 12. 2016, 2018).

6. Viri in literatura

Bibliotekarski terminološki slovar. (2009). Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije.

Dokumentacija Knjižnice Antona Sovreta Hrastnik – interno gradivo domoznanske skupine Kufe klub (2018–2024).

Domoznanska dejavnost v slovenskih splošnih knjižnicah in v Univerzitetni knjižnici Maribor, stanje na dan 31. 12. 2016. (2018). Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne strani: https://iris.nuk.uni-lj.si/media/fp/iris/studije/domoznanska_dejavnost.pdf.

Iršič, M., Milfelner, B. in Pisnik, A. (2016). *Marketing: temeljni koncepti in njihova uporaba v praksi*. Pearson Education.

Kreže, K., Planko, M. in Hren Medved, A. (2022). Domoznanstvo za vse generacije = Survey on the implementation of local studies for target age groups: izzivi in priložnosti: raziskava o izvajanju domoznanstva za ciljne generacijske skupine. V *Domfest '22 : domoznanstvo za vse generacije : 7. festival domoznanstva*: Osrednja knjižnica Celje (str. 47-67). Celje: Osrednja knjižnica.

Novljan, S. (2005). Domoznanska zbirka: neizkoriščene možnosti? *Knjižnica*, 49 (3), 7–37.

Poslovno poročilo 2023: Javni zavod za kulturo, šport, mladino in turizem Hrastnik. (2024). Interno gradivo. Hrastnik: Javni zavod za kulturo, šport, mladino in turizem.

Resman, S. (2016). *Smernice za oblikovanje storitev za starejše*. Ljubljana: Mestna knjižnica. Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne strani: https://www.mklj.si/wp-content/uploads/2021/06/Smernice_za_starejse.pdf.

Strategija razvoja slovenskih splošnih knjižnic 2022–2027. (2022). Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne strani: https://www.knjiznice.si/wp-content/uploads/2022/08/ZSK_Strategija-razvoja-slovenskih-splosnih-knjiznic-2022-2027_oblikovano.pdf.

Strateški načrt Zasavskega muzeja Trbovlje za obdobje 2020–2025. (2020). Trbovlje: Zasavski muzej. Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne stani: https://zasavski-muzej-trbovlje.si/images/2020/Strates%CC%8Cki_nac%CC%8Crt_ZMT_2020-2025_koncna.pdf.

Strateški načrt 2024–2029: Knjižnica Antona Sovreta Hrastnik. (2024). Hrastnik: Knjižnica Antona Sovreta. Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne strani: <https://hra.sik.si/wp-content/uploads/2024/01/Strateski-nacrt-2024-2029.pdf>.

Strokovna priporočila in standardi za splošne knjižnice: (za obdobje 2018–2028). (2018). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 1. 7. 2024 s spletne strani: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MK/Zakonodaja-ki-ni-na-PISRS/Kulturna-dediscina/2ffbd52377/Strokovna-priporocila-in-standardi-za-splosne-knjiznice.pdf>.

Zadravec, E. (2020). *Storitve za starejše v splošnih knjižnicah*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Promocija domoznanske dejavnosti med gorenjskimi srednješolci: Literarni natečaj Franceta Pibernika

Marjeta Gros

samostojna bibliotekarka

Mestna knjižnica Kranj

marjeta.gros@mkk.si

Izvleček

Mestna knjižnica Kranj je v letu 2022 prvič razpisala Literarni natečaj Franceta Pibernika. Namenjen je vsem gorenjskim srednješolcem. Sodelujejo lahko v dveh kategorijah: 1. in 2. letniki ter 3. in 4. letniki in se preizkusijo v pisanju eseja. Natečaj se vsako leto začne 2. septembra in zaključí 3. decembra. Izvedena sta bila že dva literarna natečaja. Ob zaključku prvega natečaja, 3. decembra 2022, smo predstavili portret na steklu, posvečen Francetu Piberniku, z njegovo podobo ter podpisom. V uporabo smo ponudili tudi njegovo delovno mizo. Pri prvem natečaju smo mlade nagovarjali k pisanju eseja s Pibernikovo pesmijo v prozi iz zbirke Odzvok. Prejeli smo deset esejev, sedem iz prve kategorije in tri iz druge kategorije. Sodelovali so dijaki iz treh srednjih šol. V drugem literarnem natečaju smo dijake vabili k razmisleku o umetni inteligenci, o družbenih vprašanjih ter etičnih in filozofskih dilemah, ki jih dandanašnji odpirajo nove tehnologije. Tokrat so se na razpis odzvali dijaki petih srednjih šol. Zaključni dogodek je bil vsako leto svečan in posvečen predvsem avtorjem in tudi mentorjem. Na slavnostni podelitvi smo sodelujoče avtorice in avtorje esejev in njihove mentorice predstavili in nagradili s priznanji in nagradami. Najboljše prispevke je interpretirala članica igralskega ansambla Prešernovega gledališča Kranj. Poleg knjižne nagrade so bili sodelujoči povabljeni na delavnico kreativnega pisanja, ki jo je vodil Jasmin B. Frelih.

Ključne besede: splošne knjižnice, Mestna knjižnica Kranj, domoznanska dejavnost, France Pibernik, literarni natečaj

Abstract

In 2022, the Kranj City Library announced the Literary Competition of France Pibernik for the

first time. It is intended for all high school students from Gorenjska region. They can participate in the writing an essay in two categories: 1st and 2nd year students and 3rd and 4th year students. The competition starts on September 2nd and ends on December 3rd every year. Two literary competitions have already been held. At the end of the first competition, on December 3, 2022, we presented a portrait on glass, dedicated to France Pibernik, with his likeness and signature. We also offered his work table for use. In the first competition, we invited young people to write an essay with Pibernik's poem in prose from the collection Odzvok. We received ten essays, seven from the first category and three from the second category. Students from three high schools participated. In the second literary competition, students were invited to think about artificial intelligence, about social issues and ethical and philosophical dilemmas that today's new technologies open up. Students from five high schools participated. Every year, the closing event was dedicated mainly to the authors and also to the mentors. At the awarding ceremony, the participating authors of essays and their mentors were presented and rewarded with recognition and prizes. The best contribution was interpreted by a member of the acting ensemble of the Prešeren Theatre Kranj. In addition to the book prizes, the participants were invited to a creative writing workshop led by Jasmin B. Frelih.

Keywords: public libraries, Kranj City Library, local studies activity, France Pibernik, literary competition

1. Uvod

Literarni natečaj Franceta Pibernika je oblikovala Mestna knjižnica Kranj in ga prvič razpisala leta 2022. Literarni natečaj je nastajal, se struktu-

riral in dozoreval več kot leto dni. V drugi sezoni se je natečaj dodatno posodobil in, tako kaže, bo tudi v prihodnje. Literarni natečaj je namenjen gorenjskim srednješolcem. Povod za oblikovanje natečaja je ohranjanje spomina na dolgoletnega profesorja in na njegovo pedagoško delo, zato je natečaj ne le literarno obarvan, ampak tudi domoznansko, saj se navezuje na lokalno pomembno osebnost. Posebnost literarnega natečaja je v tem, da je celotna zgodba natečaja premišljena vpeta in povezana z delovanjem knjižnice in lokalnega okolja. Velja poudariti tudi dejstvo, da je to prvi natečaj, ki je nastal pod okriljem Mestne knjižnice Kranj, od kar so se vsi trije oddelki nekdanje knjižnice (Pionirski, Splošni in Študijski) združili in leta 2011 preselili v Globus.

2. France Pibernik

France Pibernik se je rodil 2. septembra 1928 v Suhadolah pri Komendi. Klasično gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, maturiral pa je na gimnaziji Kranj leta 1949. Leta 1955 je diplomiral iz slavistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zaposlil se je kot profesor na nižji gimnaziji na Dobrovem v Brdih, nato pa je do upokojitve leta 1990 poučeval na gimnaziji v Kranju. Predvsem se je ukvarjal s pesništvom, z literarno publicistiko in literarno zgodovino. Leta 1960 je objavil prvo samostojno pesniško zbirko Bregovi ulice. Osrednja tema njegovega preučevanja so bili zamolčani pesniki iz časa druge svetovne vojne in po njej, o čemer je napisal več monografij. Za svoje delo je prejel studentsko Prešernovo nagrado Univerze v Ljubljani, Prešernovo nagrado za Gorenjsko, zlato priznanje občine Kamnik, nagrado Mestne občine Kranj, ter bil leta 2013 imenovan tudi za častnega občana Mestne občine Kranj, je navedeno v spletnem biografskem leksikonu Obrazi slovenskih pokrajin (<https://www.obrazi-slovenskihpokrajin.si/oseba/pibernik-france/>). Prav zaradi svojega raziskovalnega dela in navdušenja nad literaturo je bil Pibernik eden izmed najbolj prepoznavnih članov naše knjižnice. Del svojega ustvarjalnega obdobja je posvetil našemu največjemu pesniku, Francetu Prešernu. Prijateljaval pa je tudi z vodjem Študijskega oddelka, profesorjem Francem Drolcem, prav tako raziskovalcem Prešerna (Vunšek, 2023, str. 5-6). France Pibernik je umrl 21. aprila 2021 in takrat je lokalna javnost spoznala, kako pomembna oseba na področju literature nas je zapustila. Mestna knjižnica Kranj je prejela več pobud, naj ohrani njegovo ime. Težnje so bile, naj se knjižnica preimenuje po njem in naj se ob knjižnici postavi doprni kip. Ob tem predlogu se je direktorica Maja Vunšek obrnila na vse zaposlene in

jih pozvala, naj zapišejo svoje mnenje o predlogu o preimenovanju knjižnice.

Ime Mestna knjižnica Kranj je bilo namreč premišljeno izbrano ob združitvi treh oddelkov takratne Osrednje knjižnice Kranj in ob selitvi v nove prostore v Globusu. Ime knjižnice asociira na mestni značaj največje gorenjske občine ter nagovarja vse ljudi. Oseb, po katerih bi knjižnica lahko dobila ime, je kar nekaj, med prvimi je zagotovo Prešeren. Knjižnica deluje v Prešernovem mestu in hrani bogato zbirko, Prešerniano, ki je posvečena pesniku. Poklonili smo se mu z Gloso, ki je odtisnjena na vzhodni stekleni fasadi. France Pibernik ni bil neposredno povezan z nastankom Mestne knjižnice Kranj, kljub temu smo se želeli, kot knjižnica, pokloniti profesorju in častnemu občanu. Prvi predlog, ki smo ga podali na občino, je bil, da bi pridobili del Pibernikove zapuščine in bi po njem poimenovali čitalnico, kjer bi lahko razstavili del zbirke. Direktorica Maja Vunšek se je na pobudo podžupana, Janeza Černeteta sestala s Pibernikovo hčerko, gospo Barbaro Theissen Pibernik. Skupaj sta razmišljali, kako ohraniti spomin na njenega očeta. Gospe Theissen Pibernik je pojasnila stališča zaposlenih in se pogovorila, zakaj v današnji dobi ni praktično poimenovati javne ustanove po osebah, s čimer se je gospa strinjala. Prav tako je zavrnila postavitev kipa. Po konstruktivnem pogovoru sta sklenili dogovor, da je najboljši način za ohranjanje spomina v knjižnici in širše s kontinuiranim prirejanjem literarnih/pesniških večerov, poimenovanih po pokojniku. Direktorica je kasneje predlagala, da bi nastal literarni natečaj, namenjen dijakom, ki jih je Pibernik med poklicno potjo navduševal nad literaturo, branjem in pisanjem. Obe sta se strinjali, da je to prava rešitev. In tako se je leta 2022 začel snovati prvi Literarni natečaj Franceta Pibernika. Začetek natečaja je Pibernikov rojstni dan, 2. september, zaključek pa Prešernov rojstni dan, 3. december. Sledi še zaključna prireditev s podelitvijo nagrad v začetku naslednjega koledarskega leta.

Gospa Theissen Pibernik se je ob tem odločila knjižnici pokloniti pokojnikovo delovno mizo, za katero je ustvarjal dolga leta. Po ogledu študijske sobe v drugem nadstropju Knjižnice Globus pa se je porodila še skupna ideja, da se na del stekla velike študijske sobe namesti raster s Pibernikovo podobo, z njegovim podpisom in stavkom ali verzom iz njegovega dela. S tem bi ohranili koncept Prešernove Glose na fasadi. Nastal je dolgoročni cilj, da se na steklenih površinah gorenjske sobe, študijskih sob in računalniške sobe v Knjižnici Globus v prihodnje promovira tudi druge pomembne kranjske literate, zato se čitalnica ni

poimenovala po Piberniku. 3. decembra 2022, ob zaključku prvega literarnega natečaja, je knjižnica na steklu čitalnice predstavila Pibernikov portret, prvi v vrsti nastajajočega Kranjskega literarnega ozvezdja.

Direktorica Maja Vunšek in gospa Barbara Theissen Pibernik sta svoja razmišljanja, želje in obojestransko strinjanje tudi zapisali v pisnem dogovoru. Mestna knjižnica Kranj se tako vsako leto pokloni delu Franceta Pibernika in njegovi ustvarjalni poti.

3. Literarni natečaj

Literarni natečaj lahko opredelimo kot tekmovanje, kjer avtorji pošljejo svoje literarno delo, da bi ga ocenila strokovna žirija. Natečaji so pogosto tematsko usmerjeni in imajo določene pogoje glede dolžine in oblike prispevkov. Zmagovalci pa so lahko za svoj prispevek tudi nagrajeni. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD) redno organizira različne literarne natečaje, kot je »Mentorjev feferon« za najboljšo protestno pesem ali družbenokritično satirično poezijo (https://www.jskd.si/literatura/natecaji_literatura/uvod_natecaji_literatura.htm). Slovenski center PEN razpisuje literarni natečaj za najboljši srednješolski esej (<https://www.penslovenia-zdruzenje.si/razpis-najboljsi-srednjesolski-esej>), natečaj je namenjen vsem srednješolcem. Literarni natečaji so tudi stalnica v splošnih knjižnicah. Nekateri ga razpišejo samostojno, spet druge v sodelovanju z drugimi kulturnimi institucijami. Splošne knjižnice največkrat razpišejo literarne natečaje za odrasle ali otroke, predvsem za kratke zgodbe ali pesmi. Literarni natečaji so največkrat posvečeni enkratnim dogodkom, nekateri so tudi domoznansko obarvani.

3.1 Izvedba literarnega natečaja

3.1.1 Ustanovitev delovne skupine

Po sprejetju koncepta o literarnem natečaju, predstavitvi podobe na steklu in postavitvi pesnikovke mize se je začelo snovanje, kako projekt izpeljati, koga vključiti, kako vse elemente povezati in umestiti v delovanje knjižnice in lokalnega okolja. Direktorica je želela vključiti bibliotekarke, ki so se ukvarjale z domoznansko dejavnostjo, ker gre za lokalno pomembno osebnost, hkrati pa je želela vključiti v delovno skupino tudi zaposlene z literarnimi izkušnjami. Ustanovljena je bila delovna skupina zaposlenih, ki vsako leto kuje načrte za izvedbo natečaja in bdi nad njegovo izvedbo.

Tudi sama je od vsega začetka skrbno sodelovala pri zasnovi in izpeljavi projekta. Veliko koristnih nasvetov smo prejeli od gospe Tanje Tuma, predsednice slovenskega centra PEN. Predvsem nas je opogumila, da smo natečaj pripravili za vse gorenjske srednješolce in ne le za gimnazijce, kot smo načrtovali sprva. K sodelovanju in snovanju literarnega natečaja smo povabili profesorje z gorenjskih srednjih šol, ki so nam predali dragocene informacije in usmeritve pri pripravi natečaja.

3.1.2 Določitev oblike literarnega natečaja in naslova

Čeprav je profesor Pibernik predvsem pisal pesmi, bil pa je tudi esejist in literarni zgodovinar, smo se odločili za esej, ker je to oblika literarnega dela, s katerim se dijaki srečujejo pri pouku. Na Literarnem natečaju Franceta Pibernika lahko sodelujejo v dveh kategorijah: 1. in 2. letniki ter 3. in 4. letniki. Dijake smo povabili k pisanju esejev (od 3.500 do 6.000 znakov s presledki) v slovenskem jeziku. Oddaja esaja poteka s pomočjo obrazca na spletni strani Mestne knjižnice Kranj. Avtorice/avtorji ob tem navedejo svoje osebne podatke in ime srednje šole, po želji pa tudi ime mentorice/mentorja. Podatki o avtorstvu esejev so kodirani. Natečaj se vsako leto začne 2. septembra in zaključi 3. decembra. Datumi so skrbno izbrani, predvsem je bila želja slaviti rojstvo in ne smrt Pibernika. 2. september je bil torej Pibernikov rojstni dan, 3. december pa rojstni dan Franceta Prešerna ter praznik Mestne občine Kranj. Bibliotekar Franci Sever je med literarno zapuščino Franceta Pibernika poiskal pesmi in verze, s katerimi bi lahko nagovorili srednješolce. Odločili smo se za pesem V linastem stolpu iz zbirke Odzvak, iz katere smo vzeli tudi naslov literarnega natečaja, Samo odločiti se moraš.

3.1.3 Oblikovanje

Želeli smo, da je ves material, ki bo vezan na literarni natečaj, oblikovno dovršen, zato je bibliotekarka Petra Puhar poiskala grafično oblikovalko Aljo Herlah, ki se je specializirala za oblikovanje črkovnih vrst. Za začetek smo izbrali logotip natečaja, na podlagi logotipa pa ostalo oblikovanje, barve, plakat in druge elemente grafične podobe. Želeli smo prepoznaven logotip, ki bo stalnica natečaja, zapomnljiv, preprost in hkrati unikaten. Logotip (slika 1) izhaja iz začetnih črk imena F in P, kjer je odvzeta navpičnica in tako črki F ostane dve horizontalni črti, črka P pa je prezentirana s polkrogom, ki so mu dodani ostri robovi. Hkrati pa logotip ponazarja tudi strani iz knjige,

znak poleg imena natečaja pa imitira odprto knji-go. Črke spominjajo na črke tipkarskega stroja. Oblikovanje plakatov se skozi natečaj spreminja in posnema naravne pojave, do sedaj nebo večer-ne zarje in nebo ob nevihti s strelo.

Slika 1: Logotip. (Foto: arhiv MKK)

3.1.4 Sestava komisije

Direktorica je k sodelovanju povabila mladega kranjskega pisatelja in prevajalca Jasmina B. Freliha in mag. Metko Lokar, lektorico za slovenski jezik na Univerzi v Pekingu, ki je prav tako Kranjčanka. Želeli smo, da je v komisiji tudi nekdo iz Mestne knjižnice Kranj, ker je to naš natečaj, zato je član komisije postal tudi slovenist, dolgoletni bibliotekar naše knjižnice in pisec kreativnih tekstov, Franci Sever. Pri ocenjevanju esejev se je komisija osredotočila na vsebinsko izvirnost, povezovanje s temo natečaja ter rabo jezika.

Slika 2: Plakat za prvi natečaj. (Foto: arhiv MKK)

3.1.5 Določitev nagrad

Pomemben vidik razmišljanja je bil tudi, kakšno nagrado podeliti srednješolcem, predvsem z željo po spodbujanju njihovega ustvarjanja. Tako je nagrada povezana z literaturo, odraz naše ustanove in naše spodbude k učenju in vseživljenjskemu izobraževanju. Odločili smo se, da avtorje/avtorice treh najboljših esejev v vsaki kategoriji nagradimo s knjigo, nagrajeno z Rožančevo nagrado za najboljši esej v preteklem letu, z udeležbo na literarni delavnici, ki jo vodi Jasmin B. Frelih, ter z branjem nagrajenega besedila na zaključni prireditvi. Vse eseje je knjižnica izdala v estetsko oblikovani knjižni obliki in jo podarila sodelujočim na natečaju.

3.1.6 Promocija

Pri promociji smo se osredotočili na družbena omrežja, na katerih so prisotni mladi, to so Instagram, Facebook in TikTok. TikTok omrežje smo vzpostavili v letu 2023, zato smo ga za promocijo uporabili šele pri drugem natečaju, objavili smo dva filmčka. Za namen promocije so profesorji – mentorji gorenjskih srednjih šol prejeli tiskano gradivo (plakate, letake, posebno pismo za mentorje in posebno pismo za dijake). Enake plakate so prejele tudi vse gorenjske splošne knjižnice, ki smo jih prosili, da so materiale o natečaju namestile po svojih enotah. Na Radiu Kranj in Radiu Gorenc je natečaj predstavila direkto-

rica Maja Vunšek. V Kranju in Škofji Loki so bili na oglasnih panojih TAM-TAM nameščeni veliki plakati (slika 2 in slika 3). Članki so bili objavljeni v Gorenjskem glasu in Kranjčanki.

4. Zaključek

Uspešno smo zaključili dva literarna natečaja. Pri prvem smo mlade nagovarjali k pisanju esaja s Pibernikovo pesmijo v prozi iz zbirke Odzvok. Prejeli smo deset esejev, sedem iz prve kategorije in tri iz druge kategorije. Sodelovali so srednješolci iz Gimnazije Kranj, Gimnazije Franceta Prešerna Kranj in Gimnazije Škofja Loka.

Ob zaključku prvega natečaja, 3. decembra 2022, smo predstavili portret na steklu, posvečen Francetu Piberniku, z njegovo podobo ter podpisom. V uporabo smo ponudili tudi Pibernikovo delovno mizo, ki jo je restavrirala Fundacija Vincenca Draklerja. Delovno mizo so čez čas dopolnili še preproga, stol in lučka. Uporabniki, predvsem mladi, pa so jo vzeli za svojo, za njo se učijo, berejo ... Zelo pomembno je, da se je s tem oblikoval nov prireditveni prostor v Knjižnici Globus, kjer se srečujemo z uporabniki na prireditvah in dogodkih, posvečenih branju in pogovorih o knjigah. Eden najbolj prepoznavnih takih dogodkov je Glasno branje.

Ob Pibernikovem rojstnem dnevu nas vsako leto obišče gospa Barbara Theissen Pibernik in v spomin na očeta, za vse uporabnike prinese piškote,

Slika 3: TAM-TAM plakat v Kranju za drugi natečaj. (Foto: arhiv MKK)

ki jih postavi na njegovo delovno mizo (slika 4). Tako sporočimo dijakinjam in dijakom, da se je nova sezona Literarnega natečaja Franceta Pibernika ponovno začela.

Slika 4: Pibernikova miza. (Foto: arhiv MKK)

Prvi zaključni dogodek je bil svečan in posvečen predvsem avtorjem in tudi mentorjem. Izdali smo prelep zbornik z vsemi prispelimi esej, uvodnim nagovorom direktorice ter s komentarji in ocenami komisije. Zgodil se je 2. februarja 2023 v dvorani Knjižnice Globus. Na slavnostni podelitvi smo sodelujoče avtorice in avtorje esejev in

njihove mentorice predstavili in nagradili s priznanji in nagradami. Najboljša prispevka iz vsake kategorije je na prireditvi interpretirala Živa Selan, članica igralskega ansambla Prešernovega gledališča Kranj. Zbornik je dostopen tudi na spletni strani <https://www.mkk.si/asset/fDJCC-nxDi37JWG2wG>. Poleg knjižne nagrade so bili sodelujoči povabljeni še na delavnico kreativnega pisanja, ki jo je vodil Jasmin B. Frelih.

V drugem literarnem natečaju smo dijake vabili k razmisleku o umetni inteligenci, o družbenih vprašanjih ter etičnih in filozofskih dilemah, ki jih dandanašnji odpirajo nove tehnologije. Tokrat so se na razpis odzvali dijaki petih srednjih šol (Biotehniški center Naklo, Gimnazija Franceta Prešerna Kranj, Gimnazija Kranj, Gimnazija Škofja Loka, Srednja ekonomska, storitvena in gradbena šola Kranj). Prejeli smo 19 esejev, devet iz prve kategorije in deset iz druge kategorije. Izkušnje iz prvega natečaja so nas naučile, da potrebujemo nekaj časa, da komisija esej pregleda in oceni, da oblikovalka oblikuje zbornik ter, da zbornik natisnemo. Tako je zaključek natečaja (slika 5) potekal 23. aprila 2024, na svetovni dan knjige in avtorskih pravic, udeležili so se ga tudi predstavniki Mestne občine Kranj. Na zaključni prireditvi smo predstavili in nagradili udeležene avtorice in avtorje ter njihove mentorice in mentorja. Tri najboljše prispevke iz vsake kategorije je prebrala priznana igralka Prešernovega gledališča Kranj, Vesna Slapar. Ob tej priložnosti je Mestna knjižnica Kranj izdala zbornik vseh prispelih esejev na drugi literarni natečaj. Dostopen je tudi na spletni strani <https://www.mkk.si/asset/EbZdm3bSAXgm5oxgf>.

Slika 5: Zaključna prireditev. (Foto: arhiv MKK)

Nagrajenci so ponovno prejeli knjižne nagrade in možnost udeležbe na literarni delavnici kreativnega pisanja, ki jo je vodil pisatelj Jasmin B. Frelih. Na delavnici, kjer so udeleženci preizkušali tudi zmogljivosti umetne inteligence, se je tako porodila ideja za novo temo eseja v letu 2024, vezana na našo zasebnost na spletu.

Lahko rečemo, da smo veseli, da so udeleženci obeh natečajev pokazali izjemno ustvarjalnost in literarno spretnost. Želimo, da se literarni natečaj vsako leto širi in uveljavi med vsemi gorenjskimi srednješolci. Tudi mentorji so prepoznali pomen spodbujanja srednješolcev pri pisanju in sodelovanju. S skrbno pripravljenim zbornikom esejev in zaključno prireditvijo dajemo udeležencem pomen in natečaju vrednost. Želimo si, da se kdo od sodelujočih odloči za pisateljsko pot, vsi pa naj ostanejo ljubitelji pisane besede, literature in uporabniki knjižnice. Veselimo se prihodnjih natečajev in novih literarnih presežkov.

5. Literatura in viri

Literarni natečaji. Ljubljana: Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: https://www.jskd.si/literatura/natecaji_literatura/uvod_natecaji_literatura.htm.

Literarni natečaj Franceta Pibernika. Kranj: Mestna knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.mkk.si/asset/tXPEnFv-2BR4LCZsWK>.

Obrazi slovenskih pokrajin. Kranj: Mestna knjižnica. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/pibernik-france/>.

Razpis: najboljši srednješolski esej. Ljubljana: Slovenski center PEN. Pridobljeno 5. 8. 2024 s spletne strani: <https://www.penslovenia-zdruzenje.si/razpis-najboljsi-srednjesolski-esej>.

Vunšek, M. (2023). Prvi literarni natečaj Mestne knjižnice Kranj. V Puhar, P. et al., *Samo odločiti se moraš: literarni natečaj Franceta Pibernika* (str. 5-6). Kranj: Mestna knjižnica.

O avtorjih

Milena Antonić

Je zaposlena na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Maribor (ZVKDS, OE MB). Njeno področje strokovnega delovanja je popularizacija kulturne dediščine. Uspešno je vzpostavila in uveljavila avtorski projekt Spoznaj, Varuj, Ohrani (SVO), katerega vsebinski koncept in udejanjanje predstavljata pedagoško-andragoške predstavitve vrednot kulturne dediščine. Je nacionalna koordinatorka podrobneje opisanega Tedna kulturne dediščine (TKD) in evropskega natečaja Mladi raziskovalci evropske dediščine (MRED). Aktivno sodeluje pri Kulturnem bazarju (KB), ki je nacionalni medresorski projekt kulturno-umetnostne vzgoje (KUV), ki ga organizirajo Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Je nacionalna koordinatorka za področje kulturne dediščine, članica koordinacijskega odbora in članica programskega odbora Kulturnega bazarja. Sodeluje s Slovensko nacionalno komisijo za UNESCO, pri UNESCO mladinski platformi in UNESCO pridružene šole – Slovenska mreža ASPnet, ki vključuje več kot 100 vzgojno-izobraževalnih zavodov.

Ana Černuta Deželak

(roj. 1983 v Ljubljani) je po izobrazbi univerzitetna diplomirana bibliotekarka in profesorica zgodovine. Po študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani se je leta 2009 zaposlila v Knjižnici Antona Sovreta Hrastnik, kjer ima trenutno naziv višja bibliotekarka. Poleg drugih zadolžitev (nabava, obdelava knjižničnega gradiva, projekti, prireditvena in razstavna dejavnost, delo z bralci, urejanje spletne strani in družbenih omrežij knjižnice) je njeno področje delovanja domoznanstvo. Od vzpostavitve vnaša vsebine na portal Kamra in piše gesla za spletni biografski leksikon Celjskozasavski (danes Obrazi slovenskih pokrajin). Moderatorica domoznanske skupine Kufe klub je od njene ustanovitve leta 2018. Pripravlja razstave in večere z domoznansko tematiko ter skrbi za promocijo domoznanstva v hrastniški občini. Od začetka (2004) sodeluje pri izvedbi Sovretove poti v rojstno vas klasičnega filologa in prevajalca Antona Sovreta.

Doc. dr. Jerneja Ferlež

Bibliotekarska višja svetnica, je etnologinja in bibliotekarka, od leta 1993 zaposlena v Univerzitetni knjižnici Maribor, od leta 2024 pa tudi na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Kot etnologinja se ukvarja zlasti z etnologijo mesta, kot bibliotekarka je svetovalka za stike z javnostmi UKM. Je avtorica številnih člankov z obeh področij, več knjig s področja etnologije, kolumnistka, avtorica literarnih besedil in producentka. Je tudi zunanja predavateljica na Oddelku za germanistiko Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Napisala je knjige Mariborska dvorišča, Stanovati v Mariboru, Josip Hutter in bivalna kultura Maribora, Maribor paralaksa (s Petrom Rezmanom) in druge ter scenarij za dokumentarni film Mariborska dvorišča (z Bojanom Labovičem). Kot producentka je vodila razstavni projekt EPK Maribor 2012 z naslovom Nemci in Maribor. Je prejemnica Glazerjeve listine, Murkovega priznanja in Čopove diplome.

Nataša Gorenc

Je na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije zaposlena kot vodja projektov Dnevov evropske kulturne dediščine. Od leta 2005, ko je prevzela vseevropski projekt, se je njegov format vsebinsko in po obsegu bistveno spremenil. Uvedla je letne regionalne posvete, celodnevne otvoritvene dogodke in zaključna srečanja, sodelovanje slovenskih manjšin, medresorski projekt Teden kulturne dediščine ..., med leti 2005 in 2013 pa je bila urednica publikacij iz zbirke DEKD. V tem času je s predstavljanjem slovenskih aktivnosti in dosežkov bistveno prispevala k prepoznavnosti DEKD in TKD v evropskem prostoru. Večkrat je zasedala mesta predsednice in podpredsednice programskega odbora ter članice svetovalnih odborov pri Svetu Evrope. Leta 2009 je bila med glavnimi organizatorkami Forumu evropske kulturne dediščine pod okriljem Sveta Evrope in Evropske komisije s tujimi in domačimi predavatelji, ki je gostil 160 večinoma tujih udeležencev.

Marjeta Gros

Je diplomirana bibliotekarka in inženirka naravovarstva. Od leta 2016 je zaposlena v Mestni knjižnici Kranj. Svoje delo v knjižnici je začela na oddelku za film in glasbo, kasneje pa kot knjižničarka v Krajevni knjižnici Šenčur. Od leta 2022 dela v Knjižnici Globus, na Oddelku za delo z uporabniki. Pridobila je licenco za katalogizacijo gradiva, prav tako se ukvarja z domoznanskimi vsebinami in je glavna urednica spletnega biografskega leksikona Obrazi slovenskih pokrajin.

Stane Kocutar

Je na Univerzi v Mariboru končal študij agronomije ter kasneje še zgodovine in geografije. Od leta 1992 je sodelavec Radia Maribor, ki je programska enota RTV Slovenija znotraj Regionalnega RTV centra Maribor. V delovnem okolju je opravljal različne naloge, od novinarskih do uredniških, skozi dva zaporedna mandata od 2010 do 2018 je bil odgovorni urednik regionalnega radijskega programa Radia Maribor. V zadnjem obdobju med drugim pripravlja radijske oddaje dokumentarnih vsebin tako v matičnem radijskem programu kot na 1. programu Radia Slovenija, kjer je avtor rubrike »Na današnji dan«, ki je na sporedu vsak dan po opoldanskih poročilih, povzemata jo tudi celovski Radio Agora in Radio Monošter. Občasno objavlja zapise z domoznansko – zgodovinsko tematiko v prilogi V soboto časnika Večer.

Mag. Zoran Krstulović

Nižji bibliotekarski svetnik, vodi Oddelek za digitalne vsebine v Narodni in univerzitetni knjižnici Ljubljana, kjer je zaposlen od leta 1988. Do leta 1999 je bil bibliotekar v Glasbeni zbirki nacionalne knjižnice, med letoma 1999 in 2002 pa je deloval kot vodja bibliografske obdelave. Med letoma 2002 in 2019 je bil pomočnik ravnatelja NUK za vodenje strokovnega dela. Vodil je tudi projekt zasnove in izvedbe Digitalne knjižnice Slovenije (www.dlib.si). Je avtor več člankov in prispevkov s področja razvoja digitalnih knjižnic in glasbenih bibliografij.

Erika Marolt

Je univerzitetna literarna komparativistka, na oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo Filozofske fakultete v Ljubljani je diplomirala leta 2005. V Mestni knjižnici Ljubljana se je zaposlila leta 2009, sprva kot izposojevalka, nato kot informatorka v Knjižnici Bežigrad. Od leta 2018 dalje je organizatorka kulturnih programov v Slovanski knjižnici.

Milena Antonić

Ana Černuta Deželak

Doc. dr. Jerneja Ferlež

Nataša Gorenc

Marjeta Gros

Stane Kocutar

Mag. Zoran Krstulović

Erika Marolt

Dr. Dijana Muškardin

Je rojena leta 1978 v Pulju. Po končani srednji šoli Mate Blažina Labin je leta 2002 diplomirala na Filozofski fakulteti v Pulju in pridobila naziv profesorice hrvaškega jezika, književnosti in zgodovine. Leta 2010 je diplomirala na Filozofski fakulteti v Zagrebu na Oddelku za informacijske znanosti in pridobila naziv dipl. bibliotekarka. V srednji šoli je napredovala kot profesorica zgodovine in pridobila strokovni naziv profesorica svetovalka. Na Univerzi v Zadru je doktorirala iz zgodovine. Od maja 2014 je predsednica Delovne skupine za uvedbo domoznanskega pouka za srednje šole Istrske županije – Regione Istriana. Je ena od avtoric dveh domoznanskih priročnikov ISTRAživanje-istarski istraživački itinerari (RAZISKOVANJE - Istrski raziskovalni itinerarji). Od leta 2014 je zaposlena kot zunanja sodelavka - naslovna asistentka na Univerzi Jurja Dobrile v Pulju, Oddelku za zgodovino ter predava pri dveh predmetih, Metodika pouka zgodovine I in II. V svojem dosedanjem delu je objavila več znanstvenih člankov. Je avtorica učbenika za učitelje za tretji razred srednje šole (Tragovi 3, Školska knjiga, 2020) ter metodičnih priročnikov za srednješolske učitelje. Ob 500. obletnici rojstva Matije Vlačića je zasnovala tudi domači izobraževalni priročnik za dijake in učitelje srednjih in osnovnih šol. Med svojim delom je sodelovala pri številnih mednarodnih projektih, kot je Erasmus. Področje njenega zanimanja je razvoj domoznanskega pouka in šolstva v Istri. V obdobju od 2019 do 2023 je štirikrat prejela nagrado Ministrstva za znanost in izobraževanje za najuspešnejšo vzgojno-izobraževalno delavko Republike Hrvaške.

Mira Petrovič

Univ. dipl. zgod., bibliotekarska specialistka, je vodja Domoznanskega oddelka Knjižnice Ivana Potrča Ptuj. Je avtorica številnih samostojnih domoznanskih razstav s spremljevalnimi katalogi, urednica več publikacij in avtorica prispevkov z domoznansko tematiko. Deluje kot koordinatorica domoznanske dejavnosti za spodnjepodravsko območje, je vodja kompetenčnega centra za domoznanstvo in koordinatorica delovne skupine domoznancev slovenskih osrednjih območnih knjižnic. Aktivna je kot tudi kot članica Društva bibliotekarjev Maribor. V mandatnem obdobju 2017-2021 je bila predsednica Komisije za Čopove diplome, Čopova priznanja in Čopove plakete pri ZBDS. Več mandatov je bila članica izvršnega odbora Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS, ki jo od leta 2023 vodi kot predsednica. Je tudi članica Komisije za Goropevškove nagrade (mandat 2021-2025), ki jih Sekcija podeljuje za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine. Za svoje delo na področju kulture je leta 2015 prejela Čopovo priznanje, v lokalni skupnosti pa oljenko Mestne občine Ptuj (2013), priznanje Občine Cirkulane (2014) in priznanje sveta območne izpostave JSKD Ptuj (2018).

Dr. Vlasta Stavbar

Bibliotekarska višja svetnica, je doktorica zgodovinskih znanosti. Leta 1989 se je zaposlila v Univerzitetni knjižnici Maribor. Je bibliotekarska višja svetnica in predstojnica Enote za domoznanstvo in posebne zbirke v Univerzitetni knjižnici Maribor. Opravlja naloge s področja domoznanske dejavnosti ter vodi Zbirko rokopisov in raritet ter Rokopisno zbirko, hkrati pa je tudi skrbnica Maistrove knjižnice, ki ima status kulturnega spomenika državnega pomena. Pripravila je številne razstave z različnih področij (zgodovinski dogodki, osebnosti, domoznanstvo). Kot urednica Digitalnega repozitorija UKM je zadolžena za upravljanje s kulturno dediščino.

Dr. Dijana Muškardin

Mira Petrovič

Dr. Vlasta Stavbar

Je članica Sekcije za domoznanstvo in kulturno dediščino pri ZBDS, leta 1997 je bila njena ustanovna članica in jo je med letoma 2001 in 2009 tudi vodila. V mandatnem obdobju 2017–2021 je bila članica Komisije za Goropevškove nagrade. Dva mandata je bila članica Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost pri Vladi Republike Slovenije. Od leta 2023 je članica Komisije za strokovne nazive v knjižničarski stroki. Je avtorica znanstvenih in strokovnih člankov s področja slovenske zgodovine in bibliotekarstva, treh znanstvenih monografij in razstavnih katalogov. Od leta 2005 je glavna in odgovorna urednica Časopisa za zgodovino in narodopisje. V letu 2021 je pridobila raziskovalni naziv znanstveni sodelavec.

Je prejemnica Čopove diplome (2007), nagrade Univerze v Mariboru za strokovno delo (2020) in priznanja Janeza Karlina s plaketo ZKD Maribor za opus raziskav in popularizacijo kulturne zgodovine Maribora.

Vesna Trobec

Je diplomirala na Fakulteti za družbene vede, smer sociologija. Po diplomi se je zaposlila v Knjižnici Otona Župančiča kot vodja matične službe. Od združitve leta 2008 je v Mestni knjižnici Ljubljana zaposlena kot strokovna sodelavka za stike z javnostmi. V MKL skrbi za stike z mediji ter sodeluje pri promociji in v različnih projektih knjižnice. Je tudi članica komisije za podelitev Čopove diplome, Čopovega priznanja ter Čopove plakete pri ZBDS ter članica delovne skupine za promocijo pri Združenju splošnih knjižnic.

Dr. Andreja Videc

Bibliotekarska svetnica, je po osnovni izobrazbi profesorica zgodovine in geografije. V Osrednji knjižnici Celje je zaposlena od leta 2006, kjer je med leti 2008 in 2019 opravljala dela in naloge koordinatorice izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic za Celjsko območje. V obdobju 2008-2016 je tudi vodila Oddelek za domoznanstvo Osrednje knjižnice Celje. Med leti 2018-2021 je bila strokovna vodja knjižnice. Leta 2020 je doktorirala na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na temo vloge in pomena osrednjih območnih knjižnic v sistemu splošnih knjižnic.

V okviru izvajanja posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic je sodelovala v skupini koordinatorjev osrednjih območnih knjižnic in skupini informatikov. Bila je članica več delovnih skupin, ki so proučevale izvajanje posebnih nalog osrednjih območnih knjižnic v Sloveniji in pripravljale izhodišča za izboljšanje stanja ter članica več delovnih skupin, ki delujejo v okviru Združenja splošnih knjižnic. Od leta 2006 je članica Društva bibliotekarjev Celje, v katerem je bila v obdobju med leti 2008 in 2012 tajnica. Aktivno sodeluje tudi pri razvoju in ustvarjanju vsebin za portal Kamra in je urednica in soavtorica več monografij s področja domoznanstva, ljubiteljsko pa se ukvarja z zgodovino gasilstva.

Dr. Vlasta Stavbar

Vesna Trobec

Dr. Andreja Videc

G o r o p e v š k o v e n a g r a d e

so nagrade za izjemne uspehe na področju domoznanstva in kulturne dediščine,
ki so širšega družbenega pomena in prispevajo
k napredku domoznanske dejavnosti v knjižnicah.

G o r o p e v š k o v o p r i z n a n j e

se podeli članom Sekcije za domoznansko in kulturno dediščino pri
Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije, ki so s svojim strokovnim odnosom in delom
pomembno prispevali k razvoju domoznanske dejavnosti
(v lokalnem okolju oziroma širše na regionalnem območju,
v državi in mednarodnem okolju)
ter h krepitvi ugleda domoznanske dejavnosti.

G o r o p e v š k o v a l i s t i n a

se podeli partnerjem, podpornikom, sponzorjem in donatorjem,
ki s svojim delom spodbujajo in podpirajo delovanje
Sekcije pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije.
Prejemniki listine so lahko posamezniki in ustanove.

Goropevškovo priznanje za obdobje 2023-2024

Dr. Vlasta Stavbar

Dr. Vlasta Stavbar je bibliotekarska višja svetnica in zgodovinarka. Od leta 1989 je zaposlena v Univerzitetni knjižnici Maribor, kjer je predstojnica Enote za domoznanstvo in posebne zbirke. Opravlja naloge s področja domoznanske dejavnosti ter vodi Zbirko rokopisov in raritet. Rokopisno zbirko, hkrati pa je tudi skrbnica Maistrove knjižnice, ki ima od leta 2018 status kulturnega spomenika državnega pomena.

V slovenskem zgodovinopisju je uveljavljena raziskovalka, saj se ponaša s tremi samostojnimi znanstvenimi monografijami in več razpravami o štajerski zgodovini 19. in 20. stoletja. Na bibliotekarskem področju je njeno delo usmerjeno v proučevanje lokalne zgodovine, biografij, upravljanje s kulturno dediščino in digitalizacijo redkega in dragocenega gradiva.

Med slovenskimi knjižničarji je zelo prepoznavna tudi zaradi svoje dolgoletne angažiranosti v knjižničarskih organizacijah in organih. Od leta 1989 je članica Društva bibliotekarjev Maribor. Dva mandata je bila članica Nacionalnega sveta za knjižnično dejavnost pri Vladi Republike Slovenije. V mandatnem obdobju 2017–2021 je bila članica Komisije za Goropevškove nagrade. Od leta 2023 je članica Komisije za strokovne nazive v knjižničarski stroki.

Bila je ena od ključnih oseb pri povezovanju slovenskih domoznancev, ki je formalne okvirje dobilo leta 1997 z ustanovitvijo Sekcije za domoznanstvo pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije. Vlasta Stavbar je bila ena od njenih pobudnikov in ustanovna članica. Sekcija je med letoma 2001 in 2009 tudi vodila. Kot predsednica je organizirala in vodila več odmevnih domoznanskih posvetov in srečanj, ki so pripomogli tudi k večji prepoznavnosti in dvigu ugleda domoznanstva v strokovni in širši javnosti. V sekciji in širše sode-

luje pri obravnavi različnih vprašanj, s katerimi se srečujejo slovenski domoznanci ter pri iskanju skupnih rešitev in uveljavljanju dobrih praks. Je avtorica več teoretičnih prispevkov o domoznanstvu, ki predstavljajo enega od pomembnih temeljev, na katerem se je domoznanska dejavnost skozi leta lahko razvijala in izboljševala.

Za svoje delo je prejela najvišje državno priznanje na področju bibliotekarstva – Čopovo diplomo (2007), Nagrado Univerze v Mariboru za strokovno delo (2020), Priznanje Janeza Karlina s plaketo ZKD Maribor za opus raziskav in popularizacijo kulturne zgodovine Maribora in Frama (2020) ter nagrado Kalanovega sklada (2021).

Prispevek dr. Vlaste Stavbar na področju domoznanske dejavnosti v Sloveniji je izjemen. Svojo predanost dokazuje po eni strani z vsakodnevnim delom v praksi v lokalnem okolju, po drugi pa s vključevanjem v vseslovensko strokovno razpravo o aktualni problematiki domoznanske dejavnosti. S strokovnostjo in angažiranostjo pri delu v stanovskih združenjih in organih je pomembno pripomogla k dvigu kvalitete izvajanja domoznanske dejavnosti in h korakom na poti večje enotnosti knjižnic pri njenem izvajanju.

Za prispevek k razvoju in prepoznavnosti domoznanstva, ki se izkazuje z njenim uspešnim delom na področju vodenja in razvoja domoznanske dejavnosti, publiciranjem ter z drugimi oblikami promocije v lokalnem in širšem okolju, za prispevek k razvoju teorije domoznanstva, ki se izkazuje z znanstvenimi in strokovnimi objavami v domači in tuji strokovni literaturi ter za prispevek h krepitvi ugleda domoznancev v strokovni in širši javnosti dr. Vlasti Stavbar Komisija za Goropevškove nagrade podeljuje Goropevškovo priznanje za obdobje 2023-2024.

Goropevškova listina za obdobje 2023-2024

Primož Premzl

Primož Premzl je založnik, antikvar, galerist, publicist in neutruden zbiralec mariborskega in širše štajerskega domoznanskega gradiva. Z zbirateljstvom se je začel ukvarjati že v mladosti – najprej je to bila filatelija, nato pa je začel zbirati stare razglednice in svojo domoznansko zbirko vestno dopolnjeval še z grafikami, starimi zemljevidi in načrti, fotografijami, plakati in drobnimi tiski, rokopisi, tipkopisi, knjigami in publikacijami, povezanimi z Mariborom in Štajersko, ter z raznovrstnimi izdelki umetne obrti. Njegova domoznanska zbirka danes velja za eno najbogatejših, ki po obsegu in raznovrstnosti gradiva prekaša marsikatero podobno v javnih kulturnih ustanovah. Zajema več kot 20.000 enot starih vedutnih grafik, načrtov, risb, fotografij in razglednic Maribora ter njegove bližnje okolice od 17. do sredine 20. stoletja. Vanjo prav tako sodi obsežna in raznolika zbirka zemljevidov Štajerske od 16. do konca 19. stoletja, ki obsega 200 enot. Zaradi tega je neprecenljiv vir slikovnega gradiva pri raziskovanju mestne in širše štajerske zgodovine ter izjemna vez sodelovanja s knjižnicami, bodisi pri pripravi razstav bodisi pri publicistični dejavnosti. S povezovanjem s kulturnimi ustanovami, še posebej s knjižnicami tako v Sloveniji kot izven meja domovine, je Primož Premzl svojo zbirko promoviral in tudi na ta način širil zavest o pomenu štajerske kulturne dediščine in domoznanstva nasploh.

Med največje dosežke Primoža Premzla poleg zbirateljstva gotovo sodi založniška dejavnost. Od leta 1992, odkar se profesionalno ukvarja z založništvom, je izdal 64 monografij s področij zgodo-

vine, kulturne zgodovine, umetnostne zgodovine in etnologije zlasti Maribora in slovenske Štajerske. Z izvrstnim poznavanjem mariborske in širše štajerske zgodovine, kulture in umetnosti ter z izjemnim občutkom za estetiko je Primož Premzl založniško dejavnost povzdignil na najvišjo raven. Z monografijami, ki jih je izdal v svojem umetniškem kabinetu, ni doprinesel zgolj k večji prepoznavnosti in poznavanju mesta in širše krajine, ampak je s pretanjeno subtilnostjo pri izboru tem ter sodelujočih avtorjev presegel meje Maribora in Štajerske, da sta se uzavestila tudi pri najbolj zahtevni slovenski in tuji strokovni javnosti.

Primož Premzl je za številne dosežke in zasluge prejemnik več nagrad. Leta 2002 in 2012 je za posebne dosežke na področju kulture prejel Glazerjevo listino. Na 36. Slovenskem knjižnem sejmu 23. novembra 2020 mu je Zbornica knjižnih založnikov in knjigotržcev pri Gospodarski zbornici Slovenije podelila Schwentnerjevo nagrado, leta 2023 pa je od Mestne občine Maribor prejel Glazerjevo nagrado za življenjsko delo.

Primož Premzl je ena najvidnejših slovenskih kulturnih osebnosti in eden najpomembnejših slovenskih domoznancev. S svojim vseživljenjskim delovanjem, ki je preraslo v življenjsko poslanstvo, je Premzl korenito prispeval k razvoju in uveljavljanju domoznanstva ter ohranjanju kulturne dediščine Maribora in Štajerske.

Zaradi vseh zaslug na področju domoznanstva Komisija za Goropevškove nagrade Primožu Premzlu podeljuje Goropevškovo listino za obdobje 2023-2024.

*Rastoča knjiga
Mirko Bratuša
2019
bron in nerjavno jeklo*

Rastoča knjiga Murska Sobota

Vseslovenski projekt Rastoča knjiga poudarja pomen knjige, kulture, znanja in odličnosti slovenskega naroda; poudarja vse dosežke pisne kulturne dediščine, prav tako pa osvešča o pomenu knjige, ki nagovarja slehernega človeka, bralca k osebni rasti s kulturo, znanostjo in umetnostjo. Projekt je namenjen promociji prepoznavanja slovenskega naroda kot naroda kulture, znanja in odličnosti. V Sloveniji je v projekt vključenih že več različnih organizacij, bodisi z obeležji, razstavami ali drugimi opomniki. Na ta veseli dan kulture v letu 2019, v okviru 100. obletnice počastitve priključitve Prekmurja in združitve prekmurskih Slovencev z matičnim narodom, se je projektu priključila tudi Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota - z Rastočo knjigo Mursko Sobota.

Rastoča knjiga Murska Sobota pričinja rast z doslej prvo znano tiskano knjigo v prekmurskem jeziku Mali katekizem iz leta 1715, ki jo je za potrebe svojega naroda, prekmurske rojake, pripravil Franc Temlin. V Predgovoru Malega katekizma je med drugim zapisal tudi besede »Vzemi záto ov moi máli dár za veliko ino za dobro« in prav te besede so vtakovane ob obeležju Rastoče knjige Murska Sobota. Obeležje je tudi poklon vsem piscem v slovenski kulturni zgodovini Prekmurja, ki so prispevali svoj dar za razvoj in ohranitev slovenstva v Prekmurju, poklon ustvarjalnemu duhu slovenstva v prekmurskem kulturnem prostoru.

Osnova obeležja, ki poudarja pomen knjige, kulture, znanja in odličnosti slovenskega naroda v Prekmurju, so školjke kot vizualna asociacija na knjige, vmes pa je hobotnica kot misel na Panonsko morje, kar ponazarja preplet umetnosti in narave. Lovke in priseski v obliki črk asociirajo na potrebo po prisvajanju novega in še neznanega. Na vrhu se obeležje zaključuje s krožnim posvetilom na nizkem valju, ki deluje kot valj tiskarskega stroja. Posvetilo V počastitev slovenske pisane besede in književne ustvarjalnosti v Prekmurju je namerno zasnovano kot vrh spomenika in ne kot njegova baza v klasičnem smislu ter s svojo krožno formo asociira na nikoli prekinjeno literarno besedo, ki naj bo tudi v prihodnje bistveno gonilo prekmurske kulture. Obeležje, ki je delo akademskega kiparja Mirka Bratuše, je v osnovi zasnovano kot vertikalna struktura, ki bi ji v ohlapnejšem smislu vzore lahko iskali v Trajanovem stebru, le da je polnoplastično upodobljena pripoved Rastoče knjige skrčena na bistvo obstoja človeka v Prekmurju – to je predvsem negovanje slovenskega jezika in tesna povezanost z razvojem naravnih značilnosti panonske pokrajine.

Vir: Spletna stran PIŠK, Rastoča knjiga Murska Sobota: e-razstava

